

Et vell av muligheter?

En diskursanalyse av kategorien ”kvinnelige beboere i asylmottak.”

Lise Cecilie Kleppe

Master i sosialt arbeid
Høgskolen i Oslo, avdeling for samfunnsfag

Et vell av muligheter?

En diskursanalyse av kategorien ”kvinnelige beboere i asylmottak”.

Lise Cecilie Kleppe

Masteroppgave i sosialt arbeid mai 2008
Høgskolen i Oslo, avdeling for samfunnsfag

Forord

Dette har vært to slitsomme, men fantastiske år. Jeg har ikke angret en dag. Jeg har hele tiden vært omgitt av dyktige og inspirerende med- studenter. Sammen med Wenche Bjørnebekk og Trine Sørensen har jeg jobbet meg igjennom litteratur som for meg fremsto som helt utilgjengelig. Da Høgskolens Hellas- seminar ikke ble noe av, arrangerte Wenche tur for oss til Italia. Takk for hyggelig og nyttig tur!

I prosjektet ”Vold mot kvinner i asylmottak” ble jeg kjent med andre med- studenter; Jan Veselka, Trine Hjørund og Eline Dobloug. Sammen reiste vi land og strand rundt for å intervjuer for prosjektet. Det var mye arbeid, men veldig lærerikt. Å få gjøre det sammen med dere bidro til at det ble spesielt nyttig og hyggelig! Særlig samtalene i bilen på vei hjem fra de vanskelige kvinneintervjuene ville jeg ikke vært foruten. En takk til prosjektleder Elin Skogøy ledet oss med stø hånd gjennom prosjektperioden, og kom med støtte, humor og oppmuntring når inntrykkene fra asylmottakene ble for sterke.

Jeg vil rette en spesiell takk til Eline for hyggelig og nyttig samarbeid og selskap dette siste halvåret hvor vi har skrevet på oppgavene våre. Vi har sammen med Margrethe Aadnanes vært vårt eget lille studentmiljø, og tatt ansvar for å motivere hverandre mot målet.

En stor takk til førsteamanuensis Eivind Engebretsen som har veiledet meg gjennom arbeidet med oppgaven. Det har vært humor og alvor. Han har med sin dyktighet og evne til å motivere samtidig som han på sin elegante måte får sagt hva som nok kan gjøres bedre, vært en viktig støtte.

Til slutt en takk til familien min, til Tom som har betalt regningene og oppmuntret meg, og til Marius og Kristin som nok er litt lei av at mamma sitter foran pc'n.

P.s. Jeg ble ferdig på normert tid!

Innhold

Forord.....	3
Sammendrag.....	6
Abstract.	8
1. Innledning	10
2. Asylmottak i Norge	10
3. Avgrensning av tema og presentasjon av problemstilling	11
3.1. Oppgavens struktur.....	14
4. Tidligere studier av asylmottak.....	15
5. Teoretiske innfallsvinkler	21
5.1. Pierre Bourdieus teori om habitus, felt og kapital	22
5.2. Foucault og diskursanalysens teorigrunnlag	25
5.3. Sannhetens historie.....	26
5.4. Individ og struktur i sosialt arbeid – personen i situasjonen.....	28
6. Fra teori til metode, en operasjonalisering av diskursanalysen.	30
6.1. Laclau og Mouffes diskursteori	30
6.1.1. Elementer, momenter, nodalpunkter og diskursivt felt	31
6.1.2. Antagonisme	32
6.1.3. Hegemoni.....	33
6.1.4. Subjekter og subjektposisjoner.....	33
7. Materiale.....	35
7.1. Materiale, populasjon og utvalg.....	35
7.2. Kvalitativ forskningsmetode.....	37
8. Nærlesning	39
8.1. Driftsreglementet gjeldene fra 1.1.2008.....	39
8.1.1. Kultur – ulike forståelser	43
8.2. Kravspesifikasjonen	47
8.2.1. Kravspesifikasjonens del 1, 2 og 3	48
8.2.2. Ønsket/uønsket oppmerksomhet	49
8.2.3. Individuelle behov	50
8.3. Beboerrettet arbeid, Grupper med særskilte behov.....	50
8.3.1. Vold og overgrep mot kvinner.....	55
8.3.2. Fritidstilbud	62

8.3.3.	Informasjon	64
8.3.4.	Kvinneres kompetanse	66
8.4.	Tekstenes konstituering av kvinner.....	68
8.5.	To ulike diskurser i tekstene?	71
8.6.	Diskursiv kamp.....	72
9.	Analysen satt i et diskursteoretisk perspektiv	73
9.1.	Diskursen om kvinnen som likestilt med mannen.	73
9.2.	Diskursen om kvinnen som underordnet mannen.....	74
9.2.1.	Kjønn som nodalpunkt – konsekvenser for kvinnene	77
9.2.2.	Kjønn som nodalpunkt – konsekvenser for håndtering av vold.....	78
10.	Avslutning	79
	Litteraturliste.....	82

Sammendrag.

Tema for masteroppgaven er konstruksjonen av kategorien ”kvinner bosatt i asylmottak” og mulige konsekvenser for kvinnenens identitetskonstruksjoner. Oppgavens data er hentet fra et forskningsprosjekt bestilt av Amnesty International Norge. Prosjektet har vært gjennomført ved hjelp av studenter ved Høgskolen i Oslo og prosjektleder fra NKVTS (Nasjonalt kompetansesenter for vold og traumatisk stress).

I denne oppgaven er fremstilling og tale om kvinnelige beboere i asylmottak analysert med fokus på hvilke posisjoner som synes tilgjengelige for kvinnene. Ved å se etter hvilke identiteter eller subjektposisjoner talen om kvinner åpner for, vil en kunne få mer kunnskap om hvilke muligheter kvinnene tilbys i den tiden de er bosatt i asylmottak.

Undersøkelsen innebefatter både dokumenttekster og intervjutekster. Jeg har benyttet UDI's (Utlendingsdirektoratet) styringsdokumenter for drift av asylmottak og intervjuer med ledere og miljøarbeidere ved fem asylmottak.

Analysen fremstilles i to atskilte deler. Den første er en nærlesing av de tekstene som utgjør oppgavens materiale. I den neste delen settes analysen inn i et diskursteoretisk perspektiv med utgangspunkt i Laclau og Mouffes diskursteori. Her går jeg fra å analysere tekstene til å analysere diskurser.

I diskursteoretiske termer kan en si at det innenfor feltet asylmottak foregår en diskursiv kamp om hvilken betydning ”kvinnelig beboer” skal ha, og hvilken betydning kjønn skal ha.

Tekstene kan sies å gi uttrykk for to ulike diskurser om asylsøkende kvinner. De to diskursene har jeg kalt: ”Kvinnen som likestilt mannen” og ”Kvinnen som underordnet mannen”.

Analysen av materialet viser at de to diskursene bidrar til å konstituere virkeligheten på to måter, noe som innebærer to svært ulike artikuleringer av kvinnelige beboere. De to diskursene meningsutfyller kategorien kvinnelig beboer på motstridende måter. Innenfor diskursen ”kvinnen som likestilt med mannen” finnes ingen motsetning mellom det å være kvinne og det å være beboer. Kjønn gjøres ikke relevant. Innenfor diskursen om ”kvinnen som underordnet mannen” gjøres derimot kjønn relevant. Her står det å være beboer i motsetning til det å være kvinne.

Hvilken diskurs som vinner frem i feltet, vil dermed ha betydning for hvilke subjektposisjoner som stilles til tilrådighet for kvinnene. I dokumenttekstene artikuleres de to diskursene

parallelt, men analysen viser at oppbyggingen av dokumentene bidrar til at den likestilte kvinnelige beboeren skyves ut i det diskursive feltet. I intervjumaterialet blir denne tendensen forsterket gjennom artikulasjonen. Det foretas en hegemonisk intervensjon, hvor de faktiske mulighetene som er til stede, begrenses for kvinnene. Artikulasjonen synes å begrense betydningen av elementet kvinnelig beboer innenfor diskursen ”kvinnen som underordnet mannen”.

Videre viser analysen at ”kvinne” er et sentralt punkt i diskursen som får betydning for hvordan elementet vold meningsutfylles. Dette får direkte konsekvenser for hvordan vold mot kvinner forstås og kan bidra til at kvinner blir mer utsatt for vold. Samtidig blir det til hinder for at kvinnene får nødvendig hjelp og beskyttelse fra personalet i asylmottakene.

Ved å rette blikket mot strukturene, her forstått som diskurser innenfor kulturen, blir det synlig at underordningen av kvinnen ikke bare er et resultat av et hierarkisk forhold mellom kjønnene i de landene som beboerne kommer fra. Det synliggjøres at det finnes strukturer som bidrar til å opprettholde underordningsforholdet også etter ankomst til Norge. Dermed er de subjektposisjoner som er mer tilgjengelige for kvinner flest, ikke like tilgjengelige for kvinnelige beboere i asylmottak.

Abstract.

The subject for the masters thesis is the construction of the category “woman resident in asylum centres” and the potential consequences to the women’s identity constructions. The data for the thesis was obtained from a research project commissioned by Amnesty International Norge. The project has been performed with the aid of students from Oslo University College and project managers from NKVTS (National Competence Centre for Violence and Traumatic Stress).

In this thesis the accounts and speech of women living in asylum centres was analysed with a focus on which positions are considered accessible to women. By studying which identities and subject positions speech about women is open to, more knowledge will be gained on the options offered to women in the period that they are resident in asylum centres.

The investigation comprises both document texts and interview texts. I have used UDI’s (Norwegian Directorate of Immigration) guidance for the operation of asylum centres and interviews with managers and environmental workers from five asylum centres.

Analysis is given in two separate sections. The first is a close reading of the texts that comprise the thesis’s material. In the next section the analysis is given from a discourse theoretical perspective with a basis in Laclau and Mouffe’s discourse theory. From here I go on to analyse the texts in order to analyse discourses.

In discourse theory terms, one can say that within the field of asylum centres there is a discursive struggle for what meaning “women residents” should have, and what meaning sex should have. They texts can be seen to express two different discourses about the women seeking asylum. I have called the two discourses: “The woman equal to the man” and “The woman subordinate to the man”.

The analysis of the material shows that the two discourses contribute to constituting the reality of the two approaches, something that results in two deeply different articulations by female residents. The two discourses give meaning to the category of female residents in conflicting manners. Within the discourse of “The woman equal to the man” there is no difference between being a woman and being a resident. The sex is not relevant. Within the discourse of “The woman subordinate to the man” the sex is, however, relevant. Here being a resident is antagonistic to being a woman.

Which discourse will be accepted in the field will therefore be of significance to which subject positions are open to the women. In the document texts the two discourses are articulated in parallel, however the analysis shows that the construction of the documents contributes to the fact that equal female residents are pushed out in the discursive field. In the interview material this trend was strengthened via the articulation. Hegemonic intervention was performed, where the actual potentials that are in place are limited for women. The articulation appears to limit the significance of the element of female residents within the discourse “The woman subordinate to the man”.

Furthermore, the analysis shows that the “woman” is a central point in the discourse that is of significance when ascribing meaning to the element of violence. There are direct consequences between how violence against women is perceived and how it can contribute to women being more exposed to violence. Simultaneously it acts to prevent women from obtaining the necessary help and protection from personnel in the asylum centres.

By looking at the structures, here understood as discourses within the culture, it is clear that the subordination of women is not only the result of a hierarchical relationship between the sexes in the residents’ countries of origin. It becomes apparent that the structures that contribute to maintaining subordinating relationships also exist following arrival in Norway. Thereby the subject positions that are more available to the majority of women are not equally available to women resident in asylum centres.

1. Innledning

Tema for masteroppgaven er konstruksjonen av kategorien kvinner bosatt i asylmottak, og mulige konsekvenser for kvinnenens identitetskonstruksjoner. Oppgaven er en del av et forskningsprosjekt bestilt av Amnesty International Norge.

Amnesty International har siden 2004 drevet en internasjonal kampanje for å sette fokus på vold mot kvinner, særlig vold i nære relasjoner og vold i krig og konflikt. Oppmerksomheten rettes spesielt mot kvinner på flukt. Amnesty International Norge ønsker som en del av denne kampanjen å sette fokus på situasjonen for kvinner på asylmottak i Norge.

Et av prosjektene innenfor denne kampanjen, er kalt "Vold mot kvinner i asylmottak". Dette prosjektet har hatt som formål å skaffe til veie kunnskap som kan bidra til å forebygge og begrense kvinners utsatthet når det gjelder vold og overgrep på asylmottak, samt å si noe om hvordan utsatte kvinners rettigheter og muligheter til nødvendig bistand kan sikres. Man har ønske om å se på vold mot kvinner både i nære relasjoner, i par-relasjoner og mot enslige kvinner. Prosjektet har vært gjennomført ved hjelp av studenter ved Høgskolen i Oslo og prosjektleder fra NKVTS (Nasjonalt kompetansesenter for vold og traumatisk stress).

Totalt i prosjektet er ledere, miljøpersonale, helsearbeidere og kvinnelige beboere ved fem mottak intervjuet. I tillegg har det vært gjennomført en kvantitativ undersøkelse rettet mot alle mottak i Norge.

Masteroppgaven er en del av dette prosjektet, og prosjektet som helhet danner et bakteppe for denne oppgaven.

2. Asylmottak i Norge

Personer som søker asyl i Norge får tilbud om opphold på asylmottak mens søknaden om beskyttelse behandles. Det er flere typer mottak:

Transittmottak: Mottak hvor asylsøkere får tilbud om opphold ved ankomst, og hvor det gjennomføres helsesjekk og asylintervju.

Ordinære mottak: Mottak hvor asylsøkere får tilbud om opphold etter transittmottak. Innfor de ordinære mottakene kan det skilles på sentraliserte og desentraliserte. I de sentraliserte mottakene ligger alle boenhetene samlet innenfor mottakets område. I de desentraliserte ligger boenhetene spredt i lokalsamfunnet. Asylsøkere kan velge å bo utenfor mottakene, men da vil de ikke få økonomisk støtte til livsopphold.

Ved utløpet av oktober 2007 var det 7473 beboere på asylmottak i Norge. Av disse var 1864 kvinner over 18 år. 1075 av disse kvinnene var *enslige*, en betegnelse som i ikke viser til sivilstand i juridisk forstand, men til at kvinnen er *uten følge av mannlig voksent familiemedlem* på mottaket. 789 kvinner bodde på mottak sammen med ektemann eller andre voksne, mannlige familiemedlemmer (Skogøy 2008).

Det finnes en del forskning på "det å leve i asylmottak" i Norge (Sveaas og Hauff(red) 1997, Lauritsen og Berg 1999, Norsk Folkehjelp 2003, Berg og Sveaas m.fl. 2005 og Jakobsen m.fl. 2007). Forskningen beskriver tilværelsen i asylmottak som svært vanskelig, mange har dårlig psykiske helse og det forekommer overgrep av ulike slag. Erfaringer tyder på at kvinner er særlig utsatt for vold og overgrep både før, under og etter flukt fra krigs- eller konfliktsituasjoner.

Asylsøkernes bakgrunn med traumatiske opplevelser i hjemlandet og på flukt er noe av forklaringen på at det blir vanskelig når de kommer til mottakslandet (Jakobsen m.fl. 2007). I tillegg forklares noen av problemene med at mange asylsøkere kommer fra kulturer hvor det er vanlig med stor forskjell på kvinners og menns status og der vold er en del av hverdagen. Prosjektet "Vold mot kvinner i asylmottak" har i likhet med tidligere forskning funnet at det er spesielt vanskelig for kvinnene i mottak.

3. Avgrensning av tema og presentasjon av problemstilling

Prosjektet "Vold mot kvinner i asylmottak" hadde oppstart i februar 2007. Prosjektgruppen startet med en gjennomgang av forskningen som foreligger om temaet, og de styringsdokumentene som regulerer driften av asylmottak. Det ble utarbeidet kvalitative intervjuguider og en kvantitativ spørreundersøkelse. I mai startet studentene å intervju ute på de fem utvalgte asylmottakene. Jeg hadde i jobbsammenheng truffet flyktninger med lenger botid i Norge, etter bosetting i kommunen, men hadde lite kjennskap til situasjonen for asylsøkerne i den tiden de bor i asylmottak.

Det ble et tøft møte med en ukjent verden. Noe av det første som ble tydelig var de kummerlige materielle forholdene beboerne levde under. De bar preg av forfall og dårlig vedlikehold og rengjøring. Vi møtte ansatte som jobbet iherdig under de samme forholdene, og gjorde mye ut fra de rammevilkårene de har til rådighet.

I løpet av intervjufasen skulle jeg finne mitt tema for en masteroppgave. Og i tråd med det overordnede prosjektet, skulle det rette seg mot kvinners situasjon i asylmottak. Det forelå

etter hvert et stort materiale fra intervjuer med kvinnelige asylsøkere både individuelt og i gruppe, og fra intervjuer med ledere og miljøarbeidere. Det fremkom mange sterke historier og mye informasjon om kvinnenes vanskelige situasjon sett både fra kvinnenes eget ståsted og fra de ansattes synsvinkel.

Kvinnenes historier gjorde inntrykk og jeg ble opptatt av at deres stemmer var viktige og måtte få komme frem. Med meg i min forforståelse hadde jeg blant annet en ide om hvor heldige disse kvinnene var som hadde klart å flykte til Norge, hvor de kunne tilbys langt bedre muligheter. Denne ideen ble etter hvert mer nyansert. Under og etter intervjuene, ble jeg i stadig større grad usikker på det tilbudet asylsøkere får i Norge. Jeg var ikke bare en student og forsker, men også en representant for ”det norske” overfor kvinnene.

Det forelå mange og fyldige kvinneintervjuer i prosjektets materiale, og det lå til rette for å velge en fenomenologisk tilnærming i masteroppgaven.

Det ble etter hvert klart for meg at jeg ikke ønsket å bruke kvinneintervjuene som utgangspunkt. Ikke fordi de ikke er interessante og viktige, men fordi jeg ble mer og mer opptatt av å rette blikket mot egen kulturell kontekst. Jeg ønsket å se nærmere på hvilke muligheter og begrensninger kvinnene tilbys i den tiden de bor på asylmottak. Som en inngang til valg av tema vil jeg sitere en av kvinnene som ble intervjuet:

”... Mennene kriger i hjemlandet og så fortsetter de med det her. Det er kvinner og barn som lider. Mennene sier til kvinnene at; du er kvinne du trenger ikke gå ut eller dere trenger ikke buss for å reise på tur. De ansatte er ikke redd for kvinnene og sier vi skal se på det hvis kvinnene ber om noe. Så skjer det ikke noe. Likestilling og menneskerettigheter gjelder ikke for oss i Norge. Vi blir sett ned på, og utsatt for vold også i Norge...”

Dette og lignende utsagn bidro til å nyansere min forforståelse. Er det slik at så snart kvinnene kommer til Norge, så åpner det seg et vell av muligheter for dem? Et annet spørsmål som opptok meg var, hvordan det kan ha seg at kvinnen i intervjuet opplever at norske krav til menneskerettigheter og likestilling ikke er noe som gjelder dem.

Det var ”det norske” jeg på en eller annen måte ville rette oppmerksomheten mot, og dermed kommer ”kultur” inn som et nærliggende begrep. Men jeg var ikke opptatt av kulturen som sådan, men av diskursene, de tanke- og talemønstre som preger ulike profesjonelle aktørers forhold til kvinnene i asylmottak. Diskurs og kultur er begreper som kan være vanskelig å skille fra hverandre. Begge er knyttet til våre måter å forstå verden på. Kultur kan forstås som de meningssystemene vi organiserer virkeligheten og erfaringen etter (Thorsen og Toverud

2002). Disse meningssystemene består av ulike sett av ytringer, som diskursen fastlegger betydningen av innenfor gitte kulturer. I diskursen utpekes noen posisjoner som individene kan innta, såkalte subjektposisjoner. Flere diskurser kan eksistere side om side, eller i konkurranse med hverandre. ”Men mens kulturbegrepet er omfattende og globalt, kan diskursbegrepet være mer anvendelig til konkrete analyser, fordi det kan betegne ”et mindre stykke kultur” ”(Ulvik 2007:58).

En måte å få kunnskap om dette norske på, er å se hvordan kvinner fremstilles i styringsdokumentene og hvordan det tales om kvinnene blant lederne avmottakene. Både styringsdokumentene og lederne bidrar på ulike nivåer til å definere kvinnene og derigjennom deres handlingsrom. Etisk sett mener jeg det er viktig å få frem hvilken betydning strukturer i det ”norske” har for kvinners mulighet til å skape sin hverdag i asylmottak. Dette er et aspekt jeg mener er lite dekket av den tidligere forskningen.

Hovedspørsmålene for masteroppgaven ble:

Hvordan fremstilles og tales det om kvinner bosatt i asylmottak?

- Hvilke posisjoner synes tilgjengelige for kvinnelige beboere?
- Hva slags kvinnelige identiteter er det plass til i disse posisjonene?

Gjennom talen om kvinnene stilles subjektposisjoner til rådighet for dem. Ved å se etter hvilke identiteter eller subjektposisjoner talen om kvinner åpner for, vil en kunne få mer kunnskap om hvilke muligheter kvinnene tilbys i den tiden de er bosatt i asylmottak. Subjektposisjoner tilgjengelige for kvinnene er, slik jeg ser det, relevant for hovedprosjektets tema om vold. Det slås fast i NOU 2003:31 ”Retten til et liv uten vold”, at det er en sammenheng mellom hvor utsatt kvinner er for vold og deres politiske, sosiale og økonomiske stilling i forhold til menn. Oppgaven vil kunne bidra til økt forståelse av de mekanismer som bidrar til reproduksjon av forhold som gjør kvinner mer utsatt i forhold til vold. Mitt valg av fokus på ”tilgjengelige posisjoner” er derfor et forsøk på å synliggjøre ansvaret hos oss selv, og unngå å fokusere på ”de andre”.

Begrunnelsen for dette fokuset er at asylmottak som alle andre institusjoner ikke eksisterer i et vakuum. De er opprettet for å løse oppgaver som ikke lar seg løse individuelt. Dermed har institusjonene en klar oppgave og hensikt som de skal oppfylle på vegne av oss alle. Hvilke institusjoner som finnes i de ulike samfunn, og hvordan de er organisert vil vær et uttrykk for

hvordan samfunnet forstår de fenomenene institusjonene er knyttet opp mot. Et eksempel kan være skoler. I samfunn hvor det er offentlige skoler, men kun for gutter, kan dette sies å være en refleksjon av blant annet samfunnets og kulturens forståelse av individet og hvilken betydning kjønn skal ha. Slik vil også eksistensen av og organiseringen av asylmottak være et resultat av en bestemt måte å forstå virkeligheten på. Den måten virkeligheten i asylmottak konstrueres på får konsekvenser for de kvinnene som bor der, og legger premissene for kvinnenes identitetskonstruksjoner og deres hverdagsliv. Dermed vil forskning med annet fokus enn vold, også kunne gi økt kunnskap om kvinners situasjon som også har betydning i forhold til dette.

3.1. Oppgavens struktur.

Oppgavens struktur gjenspeiler det vitenskapsteoretiske ståstedet og de teoretiske og metodiske valg som er foretatt underveis i arbeidet med masteroppgaven. Med en fot innenfor en poststrukturalistisk tilnærming, og med diskursanalyse som metode, må oppgavens struktur legge til rette for at leseren kan få innblikk i den prosessen som masteroppgaven er et resultat av. Det viktigste grepet jeg har tatt er å fremstille analysen i to atskilte deler.

Den første er en nærlesing av de ”tekstene”¹ som utgjør oppgavens materiale. Analysen struktureres her etter det jeg anser som hovedpunktene i styringsdokumentene og intervjuetekstene trekkes inn og diskuteres i forhold til disse hovedpunktene. Det er dermed dokumentene som er utgangspunktet for strukturen i oppgaven, og som intervjuetekstene ordnes i forhold til. I denne analysedelen trekkes intervjuene av ledere og miljøarbeidere i asylmottak inn, for å undersøke hvordan diskursene manifesterer seg i et større diskursivt felt som også innbefatter de ulike aktørenes muntlige ytringer.

I den neste analysedelen settes analysen inn i et diskursteoretisk perspektiv. Her løftes analysen opp på et annet nivå, hvor det er de diskursene jeg har lest ut av materialet som blir analysert. Jeg går fra å analysere tekstene til å analysere diskurser. Det er subjektposisjonene innenfor diskursene som vil danne sentrum i analysen. Til slutt vil jeg se på hvilke konsekvenser det kan få for kvinner i asylmottak, dersom en diskurs vinner frem og blir hegemonisk i forhold til andre.

Men først vil jeg redegjøre mer inngående for noe av den forskning som finnes om asylsøkere og asylmottak.

¹ Det legges til grunn et utvidet tekstbegrep, hvor både dokumenter og intervjuer forstås som tekst.

4. Tidligere studier av asylmottak

Nyere forskning innenfor feltet asylmottak i Norge, danner et bakteppe for denne oppgaven. Det er gjort en avgrensning ved å holde forskning som er rettet spesielt mot mindreårige asylsøkere utenfor. Både deres situasjon og lovverket som regulerer tiltakene rettet mot denne gruppen, gjør det til et eget tema.

De publikasjonene som er valgt tar for seg voksne asylsøkeres situasjon og psykososialt arbeid med flyktninger/asylsøkere. Ingen av publikasjonene tar utgangspunkt i diskursanalyse, men tar for seg viktige aspekter ved situasjonen til asylsøkere, som er relevante for denne oppgaven. Under redegjørelsen for de ulike publikasjonene tar jeg for meg på hvilken måte de er relevante, da særlige med fokus på kvinnelige asylsøkere. I tillegg vises det til på hvilke områder jeg eventuelt mener denne oppgaven kan bidra med supplerende kunnskap.

”Flukt og fremtid i Norge” (Sveaass og Hauff (red.) 1997)

Boken tar for seg erfaringer med psykososialt arbeid med flyktninger i Norge. Dette arbeidet befinner seg i spenningsfeltet mellom menneskerettigheter og helse. Bestillingen fra UDI, var blant annet at studiet skulle se spesielt på ”særskilte grupper”, herunder kjønnsrelaterte problemstillinger. I del I er det den terapeutiske tilnærmingen til flyktninger sett i ulikeperspektiver som blir presentert; et psykoanalytisk, et sosialantropologisk og et medisinsk perspektiv. Hensikten er å gi leseren utvidet forståelse av det særegne ved flyktnings situasjon. I tradisjonelt terapeutisk arbeid blir ikke temaer som kultur, livssyn, politikk og historie inkludert.

I del II presenteres en klinisk teoretisk tilnærming. Det er det å kunne skape relasjoner som kan virke helende, og som gir mennesker med traumatiske erfaringer hjelp til å kunne mestre en tilværelse i et nytt land, hevder forfatterne. For at flyktninger skal kunne mestre tilværelsen i et nytt samfunn, er det nødvendig med handling og deltakelse fra vertslandet på alle nivåer. Vertslandet må åpne opp for og tillate en integrering dersom flyktingene skal få en sjanse til et nytt liv. Det innebærer å utvikle vertslandene i en flerkulturell retning. Boken er ment å stimulere til engasjement og deltakelse i dette arbeidet.

Det kan etterspørres ulike typer kulturkunnskap. Den første er en detaljert kulturell kunnskap og kompetanse om ulike kulturer. Her vektlegges det å stille seg åpen og nysgjerrig i møte med flyktingene. Det er flyktingene selv som kan gi denne kunnskapen, og dette kan utnyttes positivt i behandlingen. En mer generell kunnskap om kulturer i betydningen av

”afrikansk kultur” eller ”muslimske kvinner” kan medføre at en mister viktig informasjon i møte med den enkelte flyktning fordi en overser variasjoner og det individuelle. Likevel fremheves to hovedfelt som sentrale for psykososialt arbeid med flyktninger. Det er kunnskap om familie og slektskap og kunnskaper om begreper og forståelsesmåter som gjelder sykdom, helse og behandling.

I et psykoanalytisk perspektiv blir de traumer og den volden asylsøkerne har vært utsatt for før og under flukt, avleiret som skader ”på det indre menneske”. Disse skadene får store konsekvenser for hvordan situasjonen i det nye landet blir håndtert. Her ses vold som noe asylsøkerne ble utsatt for før de ankom landet. Det blir ikke tematisert om og eventuelt hvordan volden videreføres etter flukten. I rapporten avvises temaet ”risikogrupper”, og det lanseres i stedet ”sårbarhetskriterier” som tilnærming for å vurdere asylsøkernes situasjon. Det er å avvise gruppetenkning, hevder forfatterne, for heller å se på den enkeltes erfaringer. Dermed blir ikke kjønnsrelaterte problemstillinger diskutert.

Særlig den antropologiske tilnærmingen gir nyttige bidrag i forhold til en forståelse av kultur som sosialt konstruert gjennom samhandling. Dette perspektivet åpner for en forståelse som gir håp om utvikling og endring i et gjensidig samspill. Et aspekt som er relevant i forhold til mitt prosjekt er menneskerettigheter og synet på flyktninger som offer eller aktør. Som andre borgere har flyktninger rett til et sosialt rom hvor de kan være aktører. Konsekvensene av ikke å få et slikt rom vil kunne forsterke maktesløshet og apati. Dette handlingsrommet kan ikke flyktningene skape seg alene. Her har vertslandet en viktig rolle. Dette handlingsrommet kan knyttes til det jeg kaller identiteter og subjektposisjoner i min oppgave.

”Mellom håp og lengsel – å leve i asylmottak” (Lauritsen og Berg, 1999).

Boken tar utgangspunkt i beboernes opplevelser og levekår ved fem mottak. Rapporten tar for seg rammevilkår, boforhold, økonomi, fysisk og psykisk helse, sosial kontakt, medbestemmelse, utdanning, arbeid og aktiviteter. Det konkluderes med at rammevilkårene for mottaksopphold ikke fremmer selvstendighet og naturlig ansvar for egen situasjon. Oppholdet er preget av usikkerhet og ventetid.

Det etterlyses mer tid til kontakt mellom beboere og ansatte. Beboelsesrommene er egnet kun til kortere opphold til tråd med UDI’s målsettinger, men er lite egnet når oppholdet strekker seg over år. Ideelt sett skal beboerne være i asylmottak i 6 måneder, men undersøkelsen viser at noen blir boende inntil 7 år. Noen gir uttrykk for at de blir skadet for livstid av den lange ventetiden.

Renhold og forslumming er et problem ved enkelte mottak. Selv om dette er beboernes ansvar blir de ansattes ansvar for å ta tak i dette fremhevet. De økonomiske tilskuddene til beboerne er så lave at de knapt dekker utgifter til mat. Mange beboere oppga at de ble syke av bekymringene for økonomien. Spesielt ille er det for beboere som er syke eller har syke barn. De tvinges til å velge mellom mat og medisiner. Det påvises at det er store udekte behov for psykososiale tilbud for beboerne. De ansatte ser behov for psykiatrisk bistand til beboerne mens de venter på en avklaring av situasjonen sin.

Noen kvinner føler seg veldig utsatt, og forteller om overgrep eller forsøk på overgrep. Andre kvinner har ikke problemer i forhold til menn. Flere kvinner fremhever at det hadde vært bedre både for kvinner og menn om de enslige kvinnene bodde i egne boenheter.

På noen mottak ble samarbeidsråd og beboeraktiviteter et mannsprosjekt. Det vises til at dette sannsynligvis speiler holdningene i mange samfunn. Beboermedvirkning ses som en mulighet til å formidle norske holdninger til likestilling og likeverdig deltakelse blant kvinner og menn.

Faren for emosjonell utbrenthet blant de ansatte blir også drøftet. Det er en belastning å forholde seg til beboernes opplevelse og bakgrunn og en følelse av hjelpeløshet i forhold til beboerens situasjon. Mange har manglende kompetanse og oppfølging for å kunne håndtere dette over tid. Rammevilkårene for asylmottakene blir gjennomgått, og beskrives som innholdsrike og detaljerte. Vilkårene blir kort ramset opp og konklusjonen er at det statlige mottaksapparatet er gjennomregulert. Samtidig er det et system i forandring, særlig som følge av at antall asylsøkere varierer.

Hovedkonklusjonene i rapporten er at ventetiden må kortes ned og at den økonomiske situasjonen til beboerne må forbedres. Det bør bli større vekt på helseoppfølging, arbeid og aktiviteter, og en tettere oppfølging av beboerne fra de ansattes side.

Denne rapporten gir viktig informasjon om gapet mellom ideal og praksis. Rammevilkårene fremmer ikke selvstendighet, til tross for at det er en uttrykt målsetting for driften av asylmottak. At beboermedvirkning blir et mannsprosjekt ses her som uttrykk for de ulike kulturer beboerne kommer fra. Samtidig ses beboermedvirkning som en viktig kanal for opplæring i norske holdninger til likestilling. Dermed blir forklaringen på at det er vanskelig å trekke kvinnene inn som likeverdige deltakere, lagt på de andre. Blikket vendes ikke mot praksis i det norske, men mot idealet, likestilling. I hvilken grad det kan gjøres noe med mottakenes praksis for å få til økt deltakelse blant kvinner, blir ikke tematisert.

”Avmakt og mestring - en rapport om vold og seksuelle overgrep i flyktningmottak” (Norsk Folkehjelp, 2003).

Rapporten er utarbeidet for Norsk Folkehjelp for å sette ansatte i flyktningmottakene bedre rustet til å håndtere vold og seksuelle overgrep. Rapporten har til hensikt både å være bevisstgjørende og å gi konkrete rutiner. Det er særlig vold i nære relasjoner det fokuseres på. Følelse av avmakt fremheves som en faktor som bidrar til økt forekomst av vold. Volden ses som hierarkisk, hvor mennesker med lite makt er mest utsatt. Sammenhengen mellom kjønn og makt fremheves som sentralt. Det vises til at jo større forskjell det er mellom menns og kvinners rettigheter og muligheter, jo mer vold finner vi (Isdal 2000).

Flyktningenes traumer fra opprinnelseslandet og under flukten gjør dem mer utsatt for vold og overgrep enn normalbefolkningen. Disse erfaringer kan bidra til at sjansen for utvikling av overgrepssatferd også er større. Vold mellom menn er et problem, men for dem medfører det en reduksjon av volden dersom kvinner og menn bor sammen.

Det fremheves at det er viktig å finne en balanse mellom norske idealer og flyktningenes tradisjoner, uten å bli etnosentrisk. Rapporten konkluderes blant annet med at de ansatte bør kurses i vold som fenomen, ha gode rutiner for håndtering av vold og at det er behov for større kulturkompetanse, de ansatte bør kurses i flerkulturell forståelse. I tillegg anbefales at kravspesifikasjonene blir mer konkrete i forhold til antall ansatte, romfordeling og boligmassens standard. Rammevilkårene i mottakene bør endres i en retning som øker muligheten for å forebygge voldsproblemer.

Denne rapportens tema er relevant i forhold til oppgaven i vektleggingen av kjønn, og forskjellen mellom kvinners og menns rettigheter og muligheter. Det legges til grunn en bevegelig forståelse av kultur, hvor både egen og andres kultur stadig er i endring. Likevel er det idealet i det norske som settes opp mot praksis blant beboerne. Fokus rettes ikke mot norske praksiser.

”NOU 2003:31 – Retten til et liv uten vold”

Tema i utredningen er menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Menns vold mot kvinner er et verdensomspennende fenomen av betydelig omfang. Det anses å være et samfunnsproblem, og et offentlig ansvar. Utvalget påpeker at det er nødvendig å fastholde voldsutøverens ansvar for sine handlinger. Volden knyttes opp mot EMK (den europeiske menneskerettighetskonvensjonen), hvor statens plikt til å beskytte ofre er forankret. Norge har tilsluttet seg FNs Handlingsplan om vold mot kvinner. Her ses volden som et uttrykk for

ulike maktforhold mellom kjønnene, noe som hindrer likestilling. Kvinnelige asylmottakere er blant de grupper som fremheves som spesielt utsatt. Traumer, samt mottakstilværelsen, med tap av familie, nettverk og status, medfører økt risiko for vold. Kvinnene er ofte hjemmearbeidende, mens mennene er utarbeidende. Ikke sjelden ønsker mannen at kvinnens isolerte tilværelse opprettholdes med sikte på å oppnå makt og kontroll i familien. Det fremheves at gruppen er svært sammensatt og at det er viktig både å styrke kvinnes posisjon både som kvinner og som minoriteter. Det advares mot og ”etnifisere” volden, det vil si forklare den med kultur. Forfatterne hevder at det er en fare for at en ved å fokusere på enkelte grupper, slipper en å se ubehagelige sider ved egen kultur. Samtidig forsterkes marginaliseringen av minoriteter.

En slik forståelse av faren ved og etnifisere volden er i tråd med intensjonen med denne oppgaven, hvor blikket nettopp rettes mot deler av egen kultur i form av diskurser. Det rapporten imidlertid ikke tar for seg er hvordan en styrking av kvinnes posisjon også har med forhold i det norske å gjøre, og hvilken betydning disse forholdene har når det gjelder vold mot kvinner.

”Det hainnle om å leve”(Berg og Sveaass m. fl 2005)

Rapporten tar for seg seks ulike mottaks måter å drive asylmottak på. Utgangspunktet er psykisk helse blant asylsøkere i Norge og hensikten er å kartlegge hvilke forhold i mottak som bidrar til et godt psykososialt miljø. Prosjektet søker etter god praksis og har hatt til hensikt å fange opp gode rutiner for å følge opp beboere med psykiske problemer, med utgangspunkt i tre temaer; psykososiale forhold, samarbeid mellom mottak og andre instanser og mottakets kvalitet/rammebetingelser. Grupper med særskilte behov, herunder kjønnsrelaterte problemstillinger blir også tematisert.

Asylmottak er et relativt nytt fenomen i Norge. De første flyktingene ble tatt i mot av kommunene, og de første statlige mottakene kom på midten av 1980 tallet. De store svingningene i antall asylsøkere får konsekvenser for mottaksdriften. Det er hyppige opp og nedbygninger av mottak.

Ved å rette oppmerksomheten mot god praksis, vendes blikket mot ulike forhold ved driften som kan forebygge psykiske problemer og øke beboerens mestringsevne. Det tas et grep i rapporten ved å gå vekk fra ”sårbare grupper” og over til ”sårbarhetskriterier”. Vurderinger av sårbarhet tar dermed ikke utgangspunkt i noen gruppetilhørighet, men heller i de opplevelsene beboeren har med seg fra tiden før ankomst til Norge. Selv om tiltak anbefales vurdert i

forhold til disse kriteriene, så er likevel noen grupper mer utsatte. Kjønn gjøres ikke relevant i denne sammenheng.

Kvinner er spesielt utsatt for trusler og press fra menn fra samme nasjonal bakgrunn. Det er gjerne menn fra andre land som kommer kvinnene til unnsetning i disse tilfellene. Det er ved flere mottak en erfaring at kvinner kommer dårligst ut med hensyn til tildeling av ressurser til aktiviteter fra beboerrådene. Derfor er etablering av egne budsjettposter en måte å sikre at alle beboergrupper får sin del av potten.

En praksis som fremheves i forhold til fremming av psykisk helse, er det å trekke beboerne med som en ressurs. Det å delta i beboerrådene kan være en belastning, så deltakelse bør også søkes utenom de formelle rådene. Beboerne kan trekkes inn i det psykososiale arbeidet. Her nevnes aktivisering av mødre som kan veilede andre mødre. Beboere kan bidra med konkrete ferdigheter ved å arrangere kurs hvor de kan formidle det de er gode på. I stedet for å se aktiviteter som syng, hekling og strikking kun som fritidssysler, blir det forslått at disse kan gi inntekter ved salg.

Rapportens fokus på sammenhengen mellom økt handlingsrom og bedret psykisk helse, er interessant i forhold til denne oppgaven. Dette handlingsrommet ses som en parallell til det jeg her kaller subjektposisjoner tilgjengelige for kvinnene. Slik har de subjektposisjonene som er tilgjengelige for kvinnenens betydning for hvilke betingelser som kan skapes for å bedre kvinnenens psykiske helse.

”Psykisk helse i mottak: Uprøving av instrumenter for kartlegging av psykisk helse hos nyankomne asylsøkere” NKVTS (Jakobsen m. fl. 2007)

Rapportens hensikt er å undersøke anvendeligheten og pålitelighetene til eksisterende kartleggingsverktøy i arbeidet med å fange opp psykiske problemer hos asylsøkere. Dette er av betydning når asylsøkerne skal videreformidles i hjelpeapparatet for relevante tjenester. Målsettingen er dermed å bistå asylsøkere på en måte som reduserer utviklingen av psykiske problemer. Undersøkelsen sammenligner bruken av spørreskjema for selvutfylling og bruken av strukturerte diagnostiske intervjuer, for å se på sammenhengen når det gjelder rapportering av psykiske helseproblemer. Kjønn er ikke analysekategori i rapporten. Konklusjonen er at selvutfylling kan være et redskap når asylsøkeren har noe skolegang. Men i gruppen asylsøkere i Norge er det en stor andel som har lite eller ingen skolegang. Både fra et helseperspektiv og fra et humanistisk perspektiv konkluderes det med behov for personell som kan kartlegge og følge opp asylsøkerne i forhold til de ekstreme belastningene de har

vært utsatt for. Dette står i motsetning til en normalitetstankegang som preget rammevilkårene for drift av mottakene.

Det undersøkelsen ikke fokuserer på er hvilke forhold ved tilværelsen i asylmottak som virker fremmede eller hemmende i forhold til psykisk helse. Undersøkelsen fokuserer dermed på asylsøkerne og det de har med seg av psykiske problemer.

Oppsummering

Forskning viser at tilværelsen på asylmottak er svært vanskelig og at kvinner er spesielt utsatt. Det har vært fokusert på tiltak som kan avhjelpe situasjonen, som mer tilgjengelige ansatte og egne oppholdsrom for kvinner. Og til tross for at de siste 10 års forskning grundig har dokumentert hvor vanskelig situasjonen er for beboere i asylmottak, kan det se ut som lite har endret seg. Det foreligger kunnskap om kvinnelige asylsøkeres situasjon spesielt, og om tiltak som kunne bidra til en bedring av forholdene. Økt handlingsrom for beboerne er et tema som går igjen i forhold til å bedre situasjonen. Til tross for dette kan det se ut til at situasjonen er relativt lite endret de siste 10 årene. Det denne forskningen ikke tar for seg, er hvordan dette handlingsrommet kan utvides ved et fokus på forhold ved ”det norske” bidrar til at situasjonen opprettholdes. I flere av rapportene blir beboernes medbrakte praksis satt opp mot norske idealer som likestilling og medvirkning. Å sette idealet i det norske opp mot praksis i andre kulturer kan bidra til å gjøre forskjellene større enn de faktisk er. Samtidig vil praksiser og holdninger i Norge som avviker fra norske idealet bli usynliggjort. I prosjektrapporten (uferdig) for prosjektet ”Vold mot kvinner i asylmottak” er noen av funnene i samsvar med det tidligere forskning har vist (Skogøy 2008, in press). Kvinnenes situasjon i asylmottak er vanskelig og det rapporteres om overgrep. Mange lever i en tilværelse preget av konstant utrygghet.

Før jeg går over til nærlesingen og analysen vil jeg redegjøre for de teoretiske innfallsvinklene i oppgaven.

5. Teoretiske innfallsvinkler

Hvorfor kan ”hvordan det tales om kvinner i asylmottak” være interessant å undersøke? Noen vil hevde at situasjonen for kvinner i asylmottak verken blir bedre eller verre av måten det tales om dem. Et teoretisk utgangspunkt og en forutsetning i min oppgave, er at det er en sammenheng mellom språk og virkelighet. Dette blir et metateoretisk perspektiv som ligger

som premiss i oppgaven. Jeg skal undersøke på hvilken måte språket har betydning for kvinnenes situasjon i asylmottak.

De holdninger og forståelser vi har av virkeligheten både produseres og reproduseres og roller forhandles gjennom språket. Virkeligheten i asylmottak, finnes ikke prediskursivt (Butler 1993, i Haavind (red) 2000). Det er ikke å avvise at virkeligheten finnes, men heller at den får sin betydning gjennom diskursen (Jørgensen og Phillips 1999). Slik er det et brudd med en positivistisk forståelse av virkeligheten, hvor vi kan gå ut i verden og ved hjelp av sansene registrere hvordan den *er*. Vi kan ikke gripe verden direkte, det vi ser er påvirket av hvordan vi forstår det vi ser (Neumann 2001). Fokus på språket vil dermed kunne gi økt kunnskap om hvordan vi forstår kvinnene i asylmottak og dermed hvilke posisjoner som gjøres tilgjengelige for dem.

Hvordan kan forholdet mellom språk og virkelighet forklares? Jeg vil ta utgangspunkt i teoriene til Bourdieu og Foucault som begge er opptatt av dette.

Felles for deres teorier er en skepsis til kunnskap som fremstår som selvfølgelig og naturalisert. Kunnskap ses som både historisk og kulturelt situert. Kunnskap er ikke et resultat av en utvikling hvor vi har beveget oss mot stadig riktigere og mer sann viten. Hva som for tiden holdes for sant er et også et spørsmål om makt, makten til å kunne definere virkeligheten (Foucault [1971] 1999).

5.1. Pierre Bourdieus teori om habitus, felt og kapital

Pierre Bourdieu (1930-2002) var en fransk sosiolog som har vært opptatt av å overskride de motsetninger og dikotomier som samfunnsvitenskapen har vært opptatt av, som forholdet mellom språk og virkelighet. Hans hensikt har vært å utvikle en helhetlig teori som kommer utenom denne falske bevisstheten han mener dikotomiene utgjør (Wacquant i Bourdieu og Wacquant 1991).

Som en innledning til en forståelse av forholdet mellom språk og virkelighet vil jeg starte med Bourdieus habitus, felt og kapital. Disse er utviklet som analyseverktøy i hans samfunnsteori for å kunne begripe forholdet mellom tankeskjema(tilgjengelig gjennom språk) og virkelighet. Bourdieu står for en metodologisk relasjonisme, hvor verken individet (agenten) eller strukturen(systemet) har forrang, men relasjonen mellom dem. Teorien om samfunnet består i å se den sosiale verden som relasjonell. Hans konstruksjon av samfunnet sett som bestående av ulike *felt*, er et hjelpemiddel til å tenke relasjonelt.

Et felt kan ses som et sosialt rom sammensatt av et nettverk av relasjoner mellom *posisjoner*. Posisjonene er objektivt definert, og det er knyttet til bestemte former for kapital til de ulike posisjonene (Bourdieu 1995, 1996). I feltet er det kamp om fordeling av knappe goder og ressurser. Godene gjøres tilgjengelig for aktørene gjennom ulike former for kapital. Her er det ikke snakk om kapital i kun økonomisk forstand. Kapitalen fremtrer i tre former og er ”energien i den sosiale fysikken” (Bourdieu 1995:104). Bourdieu skiller mellom økonomisk, kulturell og sosial kapital. Økonomisk kapital, er tilgang til økonomiske ressurser. Kulturell kapital kan også kalles informasjonskapital. Den både arves og kan tilegnes gjennom utdanning. Når det snakkes om at noen har foretatt en klassereise, er det oftest i betydningen av en person som gjennom utdanningssystemene har tilegnet seg kulturell kapital og fått tilgang til et felt som vedkommende ikke i utgangspunkt hadde kapital til å entre inn i. Den sosiale kapitalen er summen av alle ressurser som et individ eller grupper har tilgang til i form av relasjoner, kunnskap og gjensidig anerkjennelse. Disse kapitaltypene kan fremstå som symbolsk kapital når de er filtrert gjennom en persepsjonsmatrise som er tilpasset feltets logikk. Enkeltere sagt betyr det at det å inneha mye av den riktige formen for økonomisk, sosial og kulturell kapital innenfor et spesifikt felt, fører til at en har stor gjennomslagskraft i feltet. Dette er ikke nødvendigvis bevisst for aktøren, da kunnskapen om logikken som gjelder i det spesifikke feltet er integrert (Bourdieu 1996).

Habitus er ervervede disposisjoner. Det er den måten kroppen tilpasser seg feltet på. Det medfører at vi er disponert til å handle på visse måter. ”Å tale om habitus er å seie at individet, og jamvel det personlige, det subjektive, det er sosialt, kollektivt. Habitus er ein sosialisert subjektivitet” (Bourdieu 1995:111). Den sosialiserte kroppen, er en kropp som har internalisert den ytre verden den lever i. Innenfor feltet eksisterer virkeligheten to ganger, først i de objektive strukturene i feltet og sist i de mentale strukturene (*habitus*). Mellom felt og *habitus* er en dobbel relasjon (Bourdieu 1996), den sosiale virkeligheten eksisterer både i tingene og i bevisstheten.

Bourdieus dobbelthet, i tingene og i bevisstheten, rommer forholdet mellom virkelighet og språk. Et felt karakteriseres av objektivitet av første og andre orden. Objektivitet av første orden viser til en virkelighet som eksisterer uavhengig av aktørenes bevissthet, men som likevel har betydning for den enkelte. Objektivitet av andre orden har med den sosiale praksis og virkelighet å gjøre. Det er de klassifikasjonssystemene, de mentale og kroppslige skjema, som utgjør rammene for aktørenes handlinger tanker og atferd. Virkeligheten slik vi forstår

den ved hjelp av tankeskjema og språk, er internalisert i individet (Bourdieu og Wacquant 1991). Dermed blir det umulig å skille individet fra strukturene. De er ikke bare gjensidig avhengige, men vevet inn i hverandre. Slik må agenters handlinger forstås i relasjon til de objektive strukturer de foregår innenfor. Det er møte mellom habitus og de konkrete strukturene som påvirker handling. Mennesket er både subjekt og objekt, i det at individet både har frihet og vilje (Thomassen 2006). Men denne viljen er begrenset og påvirket av de ytre strukturene som setter seg i kroppen, i habitus og i individets tankeskjema. Ved at den sosiale virkeligheten er inkorporert i kroppen, vil de inndelinger og tankeskjema som benyttes i språket fremstå som naturlig, i tråd med naturens orden (Bourdieu 2000). Bourdieu beskriver det som å ha det som fisken i vannet, når habitus beveger seg i det felt den er et resultat av (Bourdieu og Wacquant [1992]1996). Dermed virker klassifikasjonsskjemaene doxisk², de fremstår som naturlige og tas for gitt.

Klassifikasjonssystemene vi ordner verden etter er sosialt konstruerte. Bourdieu avviser ikke at virkeligheten eksisterer objektivt, men vår forståelse av den vil være avhengig av de klassifiseringer og de symbolsystemer (språket) vi benytter. Vår forståelse av verden er innskrevet i språkbruken.

”Men dersom ein går med på at symbolsystema er sosiale produkt som produserer verda, at dei ikkje nøyer seg med å spegla dei sosiale tilhøva men medverkar til å skape desse, då blir en samtidig nøydd til å innrømme at ein, innafor visse grenser, kan omforme verda ved å omforme framstillinga av henne (Bourdieu 1980g, 1981 a, i Bourdieu og Wacquant 1991:32).

I følge Bourdieu er ikke språket bestående av objektive kategorier. Det ligger standpunkt om hvordan vi forstår verden i språket, og disse er ladet med ideer om hva som er godt/dårlig. Makten til å definere og sette navn på er ulikt fordelt. Som følge av dette er ikke språket en uskyldig aktivitet, dominansen ligger i det og er forbundet med makt (Bourdieu 1991). For Bourdieu er språk målrettet praksis, og han avviser en lingvistisk forståelse av språket som et lukket system. Han fremhever det å tenke relasjonelt, noe som innebærer å se språket i relasjon til de historiske og sosiale omstendigheter det benyttes i. Kommunikasjon innebærer historiske maktrelasjoner mellom den som taler og den hun henvender seg til. Uten å ta hensyn til dette, vil språket bli uforståelig (Bourdieu og Wacquant 1996). Bourdieu har

² Doxa: er det vi tar for gitt (Bourdieu 2000), det tilhører de utenkte tankeskjema som kulturen risser inn i våre kropper og våre sinn (Bourdieu 1996, i Leira 2003).

fremhevet betydningen av å avsløre hvordan noe som fremstår som naturlig, er kulturelt konstruert. Målet er å få det doxiske til å få tilbake sin paradoksale karakter (Bourdieu [1998]2000). Språklige aktiviteter er relatert til symbolsk makt, det vil si makten til å konstituere det gitte, og få andre til å tro på *en* oppfatning av verden (Bourdieu 1991).

Overført på asylmottak innebærer dette at de objektive strukturene en finner i feltet asylmottak, vil være i overensstemmelse med de mentale strukturene aktørene i feltet benytter for å skape mening i sin sosiale virkelighet. De meningssystemene som finnes innenfor feltet, tilgjengelig gjennom kommunikasjon og tekster, involverer historiske maktrelasjoner. All kommunikasjon og språklige relasjoner uttrykker symbolske maktrelasjoner (Bourdieu og Wacquant 1996).

Å gjøre språket til undersøkelseskategori, vil dermed kunne gi kunnskap om de mulighetsbetingelser som finnes for kvinnene i feltet. Denne undersøkelsen fokuserer på de språklige relasjonene i feltet, som kommer til uttrykk i tekst og intervjuer.

Når det gjelder asylkvinnene som kommer inn i feltet asylmottak, vil de kunne ha en habitus som ikke er tilpasset det feltet. Men hvordan kvinnene tilpasser seg feltet faller utenfor oppgavens ramme.

5.2. Foucault og diskursanalysens teorigrunnlag

Som vist over innebærer forholdet mellom språk og virkelighet, at talen om kvinnene i asylmottak ikke er en objektiv beskrivelse av virkeligheten, men en sosial konstruksjon. Det er hvilke mulige virkeligheter talen konstruerer som blir interessant, og også hvilke konstruksjoner av virkeligheten som ikke blir mulig. Innenfor denne virkeligheten ligger også de mulige posisjonene som er tilgjengelig for kvinnene.

Michel Foucault (1926-1984) var en fransk filosof og idehistoriker. Han har i sine historiske arbeider vist hvordan sannheten er et resultat av den tid den oppstår i. I galskapens historie viser han hvordan forståelsen av den gale har endret seg over tid, med den konsekvens at de gale har blitt behandlet helt ulikt.. Det er våre tankekonstruksjoner som er bestemmende for hvordan virkeligheten er blitt. Virkeligheten kunne sett annerledes ut (Schaanning i Foucault 1995).

I et samfunn er det ikke tillatt å si hva som helst. Hva som blir mulig å snakke om avhenger av hvem som taler og i hvilke sammenhenger. Ifølge Foucault styres dette av utelukkelsesprosedyrer, som setter grenser for hva det er mulig å si. Disse er blant annet forbudet, oppdeling i for eksempel fornuft og galskap, og skillet mellom sant og falskt (Foucault [1971] 1999). Utelukkelsesprosedyrene får betydning for hva det kan tales om. Det forutsettes en mening med som sies, men språket er flertydig. Det sies flere ting på en gang. Ordene er ikke nøytrale, men mettet med historisk innhold før taleren tar dem i bruk. Språket er der før taleren. Dermed er taleren determinert av diskursen. Ikke ved en bevisst eller ubevisst intensjon, men gjennom de nedarvede språklige strukturene (Foucault [1971] 1999). Knyttet til talen om kvinner i asylmottak, betyr det at den vil være flertydig og ha i seg en eller flere konstruksjoner av virkeligheten. Hvilket innebærer at denne virkeligheten kunne ha blitt beskrevet på en annen måte.

5.3. Sannhetens historie

Hva som anses som sant er et resultat av et historisk arbeid, hvor en diskurs har vunnet over andre. Dette skiller seg fra en positivistisk forståelse av virkeligheten hvor de objektive fakta finnes der ute, og språket beskriver denne virkeligheten. En beskrivelse er for konstruksjonisten ikke en objektiv beskrivelse av tingene, men ses som en aktiv handling som innebærer et perspektiv. Vi er altså medskapere av virkeligheten gjennom språket. Dette betyr at den materielle virkeligheten ikke kan forstås utenfor det språket vi benytter for å beskrive den. Dersom vi endrer vår beskrivelse så endres også vår forståelse og i neste runde fenomenet i seg selv. Et eksempel er forståelsen av homoseksualitet som en medisinsk diagnose. Denne forståelsen fører til at individer med homoseksuell legning, konstitueres som syke og avvikende. Dersom homoseksualitet ikke lenger defineres som en sykdom vil heller ikke det homoseksuelle individet som syk lenger eksistere, og de vil ikke lenger for eksempel holdes innesperret (Foucault, Engelstad og Falkum 1999). Behovet for institusjoner som tidligere behandlet de homoseksuelle som syke, vil dermed opphøre. Dermed er virkeligheten forandret. Her blir sammenhengen mellom språk og materielle virkelighet tydelig, gjennom hvilke institusjoner språket nødvendiggjør. Dette berører sammenhengen mellom de tankeskjema som benyttes og den sosiale verden.

I disse historiske arbeidene benyttet Foucault arkeologi som metode, hvor han ved hjelp av å analysere et gjenstandsområde i et historisk perspektiv, kunne se hvilke utsagn som ble sett

som meningsfulle og sanne i en gitt epoke (Jørgensen og Phillips 1999). Denne sammenhengen er betydningsfull fordi tankeskjema og våre erfaringer i verden ikke lar seg atskille.

I følge Bourdieu er ikke språket bestående av objektive kategorier. Det ligger standpunkt om hvordan vi forstår verden i språket, og disse er ladet med ideer om hva som er godt/dårlig. Makten til å definere og sette navn på er ulikt fordelt. Som følge av dette er ikke språket en uskyldig aktivitet (Bourdieu 1991). Ved hjelp av Foucault og diskursbegrepet blir det mulig å analysere virkeligheten gjennom språket.

Begrepet diskurs beskrives og forstås på mange måter av ulike teoretikere. Det benyttes innenfor vitenskapsdisipliner, fra lingvistikk til samfunnsvitenskap. Foucault definerer diskurs slik:

”Vi vil kalde en gruppe af ytringer for diskurs i det omfang, de udgår fra den samme diskursive formation [...Diskursen] består af et begrænset antal ytringer, som man kan definere mulighedsbetingelserne for” (Foucault 1972:117, Jørgensen og Phillips 1999:22).

Diskurs er dermed ytringer som danner et mønster som til sammen konstruerer virkeligheten på en måte fremfor en annen. Mulighetsbetingelsene var det Foucault ville avdekke ved sin arkeologi. Det vil si å avsløre reglene for hvordan noen ytringer blir akseptert som sanne i noen historiske epoker (Jørgensen og Phillips 1999). Gjennom at noe vinner frem som sant, begrenses antall mulige meningsfulle ytringer.

Å studere diskurser er å stille spørsmål ved de begreper som brukes, og se hvilke konsekvenser de får. Begrepene er ikke nøytrale, men drar med seg andre begreper, noe som har konsekvenser for den betydning de får. Å lete etter hvordan det tales om kvinner, vil si å se etter ikke bare det som sies, men også det som utelukkes ved det som sies. Nært knyttet til språk og posisjoner er også makt. All diskurs er innvevd i maktrelasjoner, hvor noen grupper blir utelukket. Makten ligger i de underliggende tankestrukturene og har betydning for hvordan virkeligheten ordnes. Makten er ikke til å unngå, men den kan synliggjøres og avsløres (Thomassen 2006).

For både Bourdieu og Foucault er det er hovedpoeng at virkeligheten ikke er positivt gitt. Det vil si at de ikke retter fokus mot den materielle sansbare verden i seg selv, men mot den

mening som tillegges den sosiale virkeligheten. Den mening vi tillegger virkeligheten, får direkte konsekvenser for hvordan den oppfattes. Neste poeng er da at virkeligheten kunne vært oppfattet på en annen måte, tingenes orden kunne vært annerledes. Som resultat av en maktkamp har noen forståelsesmåter vunnet ved å undertrykke andre mulige forståelsesmåter (Bourdieu 1991,1995, Foucault 1999, Neumann2001). Det som blir fokus for forskningen er ikke virkeligheten i seg selv, men representasjonene av den.

For å studere makten i språket må de analytiske innfallsvinklene i denne oppgaven omfatte relasjonen mellom individ og struktur. I tillegg må de kunne bidra til en forståelse av en teksts forhold til ”virkeligheten”. I den sammenhengen finner jeg metoder for diskursanalyse nyttig. Innenfor diskursanalytiske tilnærminger er struktur forstått som diskurs.

5.3. Individ og struktur i sosialt arbeid – personen i situasjonen.

Sosialt arbeid på individnivå, retter seg mot personer i marginaliserte situasjoner. Sosialarbeiderens bidrag er å stimulere til en endringsprosess, enten på individ- eller samfunnsnivå. Arbeid på individnivå krever kunnskap om samfunnsnivå og forholdet mellom individ og samfunn. Analyseenheten er forholdet mellom individet/grupper av individer og samfunnet (Levin 2004). Et vitenskapsteoretisk utgangspunkt er at individet er grunnleggende sosialt. Individet kan ikke reduseres til en enhet lukket mot omgivelsene, hvor nyttemaksimering er drivkraften. På den andre siden er individet heller ikke fullstendig determinert av sine omgivelser, uten vilje eller evne til handling(agens). Hvis individet ikke er en avgrenset kjerne og heller ikke et avtrykk av kulturen, hvordan kan forholdet mellom individ og samfunn da forstås?

En måte å forstå forholdet på er at individet tar valg i situasjoner hvor handling og struktur ikke er atskilte forhold. Det vil si at de også aktivt *forholder* seg til de normer og regler, påbud og forbud som gjelder innenfor kulturen. Strukturerer dikterer ikke individet, men strukturene krever intelligente agenter for å kunne realiseres. Strukturer muliggjør handling, mens handling produserer og reproducerer strukturer (Fay 1996). Det er dette samspillet mellom handling og struktur Giddens kaller en struktureringsprosess (i Fay 1996). Forholdet mellom individ og samfunn er da ikke lenger å se som dikotomier.

Når det er avklart at jeg tar utgangspunkt i at forholdet mellom individet og samfunn best kan forstås som et samspill, vil mitt fokus likevel enten kunne rettes mot samspillet, eller

avgrenses til å gi enten personen eller situasjonen forrang i tilnærmingen til materialet. Alle innfallsvinklene ville kunne bidra til økt, men ulik kunnskap innenfor feltet asylmottak.

En mulig tilnærming ville vært ta utgangspunkt i personen i situasjonen, de kvinnelige beboerne. Dette ville innebære å forsøke å forstå hvordan kvinnene opplever sin situasjon og fokusere på deres livsverden (Kvale 1997). Med tilgang på mange og fyldige intervjuer hvor kvinnene beskriver sin opplevelse, kunne jeg valgt en slik fenomenologisk tilnærming. Dette ville gitt en type kunnskap som er viktig og relevant innenfor sosialt arbeid, og ville også vært mindre fremmed for meg. Innenfor sosialt arbeid er man trent i å samtale med klienter med den hensikt å få ta del i deres livsverden.

En gjennomgang av en del av forskningen på feltet, viste at mye av den tar utgangspunkt i en fenomenologisk tilnærming. Jeg ønsket derfor ikke å undersøke ytterligere hvordan kvinnene i asylmottak har det.

Ved å velge bort denne tilnærmingen ble det et helt annet prosjekt og en helt annen type kunnskap som kom ut av arbeidet med oppgaven. Jeg ville rette oppmerksomheten mot hva som bidrar til å opprettholde den situasjonen kvinnene beskriver. En måte å gjøre det på var å fokusere på situasjon eller strukturene, noe som innebar at jeg ga struktursiden i samspillet en forrang. Dette er å redusere en kompleks virkelighet, men har en positiv konsekvens ved at jeg retter blikket mot egen kulturell kontekst (Thorsen og Toverud 2002). Spørsmålet var hvordan jeg kunne undersøke strukturene på en måte som var mulig å realisere innenfor rammene av en masteroppgave.

Fra før var jeg kjent med teorier og metoder som vektlegger den språklige skapingen av virkeligheten og mulighetene for å skape endringer gjennom språk og relasjoner.

Begrunnelsen for å velge en diskursteoretisk tilnærming var muligheten for en tilgang til strukturene gjennom analysen av språket. Diskursteoretiske innfallsvinkler er etter mitt skjønn et viktig analytisk blikk innenfor sosialt arbeid. Det gir en tilgang til kunnskap om den meta-talen som pågår i enhver tale om virkeligheten. Noe som åpner for økt kunnskap om det som ligger implisitt eller taust i form av tankestrukturer i det som sies og som får betydning på individnivå.

Når jeg i mitt masterprosjekt retter blikket mot strukturene i form av de tilgjengelige posisjonene, er det som muligheter. Dette innebærer at de posisjonene som er tilgjengelige for kvinnene i asylmottakene, ikke er tvingende. Kvinnene er ikke determinert inn i faste posisjoner og roller. På den andre siden står de heller ikke fritt til å velge enhver posisjon de

måtte ønske. Samfunnet gjør noen posisjoner tilgjengelige for kvinnene, og andre utilgjengelige. Kvinnene er verken sin egen lykkes smed, eller fanger, men de har et begrenset antall typer posisjoner som de kan forholde seg til. Innenfor disse rammene kan de velge å innta sine posisjoner. Dette innebærer også et syn på individet som forutsetter evne til selvrefleksjon.

Om de blir inntatt eller ikke av de ulike kvinnene, vil i neste omgang avhenge av den enkeltes vurderinger og valg, men det faller utenfor min oppgave.

6. Fra teori til metode, en operasjonalisering av diskursanalysen.

Jeg har det som Bourdieu ville sagt, som fisken i vannet i det feltet jeg skal undersøke. De tankeskjema jeg skal undersøke er i stor grad naturalisert i meg og dermed vanskelige å få øye på. Den metodiske utfordringen når materialet skal analyseres er å skape en avstand til det. Hvordan skulle jeg klare å tenke i mot det selvfølgelig og tenke imot det som tas for gitt (Søndergaard i Haavind (red) 2000)?

Diskursanalyse er på samme tid både en vitenskapsteori og en metode. Den springer ut av en forståelse av verden som noe annet enn positivt gitt. Forskeren kan ikke gå ut i verden og ved hjelp av sansene å innhente informasjon om verden slik den er. Diskursanalyse handler om å undersøke verden slik den oppfattes. Det er de meningskategoriene vi organiseres verden med som blir fokus for forskeren. Foucaults diskursanalytiske tilgang og metoder må operasjonaliseres og konkretiseres for å kunne være anvendelig for et materiale som mitt.

For å operasjonalisere diskursteorien og nærme meg en metodisk tilnærming for lesing av oppgavens materiale, støtter jeg meg til diskursteorien til Laclau og Mouffe.

6.1. Laclau og Mouffes diskursteori

Hensikten med deres teoribygging er å tilby et alternativ for politikk på venstresiden. De ser alt som politikk, i den betydning av det som holdes for sant og virkelig, er et resultat av diskursive kamper, hvor noe vinner frem og blir de rådende sannhetene i sin tid.

De har fått merkelappen post-marxister. Deres hensikt har vært å dekonstruere sentrale kategorier innenfor marxistisk teori, og å tilpasse og utvide den som en intellektuell tradisjon (Laclau og Mouffe 1985:ix). Utvidelsen består i å inkludere poststrukturalismens teori om

betydning. Dermed blir det sosiale felt forstått som en vev av betydningsdannelser (Jørgensen og Phillips 1999:35). Men de forlater den strukturalistiske forståelsen av språk som et statisk lukket lingvistisk system, hvor vevens mønster er fastlagt en gang for alle. Tegnenes betydning er alltid åpne for endring, og bevegelighet er derfor sentralt i diskursteorien. Strukturen i språket fastsettes og endres gjennom språkbruk. Det som bestemmer de midlertidige strukturene er diskursene. Strukturbegrepet erstattes derfor med diskurs (Jørgensen og Phillips 1999).

Tegnene, eller representasjonene, struktureres og får sin betydning gjennom diskursene. Det er dette forholdet mellom representasjoner og virkelighet som er Laclau og Mouffes analytiske fokus. Laclau og Mouffe redegjør for hva de forstår som diskurs på følgende måte:

”In the context of this discussion, we will call *articulation* any practice establishing a relation among elements such that their identity is modified as a result of the articulatory practice. The structured totality resulting from the articulatory practice, we will call *discourse*” (Laclau og Mouffe 1985:105)

Enhver diskurs er et resultat av et forsøk på å fiksere betydning innenfor et diskursivt felt, noe som skjer gjennom artikulering. I likhet med Foucault ser de det sosiale eller samfunnet som et resultat av behovet for å redusere mulige betydninger. Det skilles ikke mellom diskursive og ikke – diskursive praksiser. Alt ses som diskursivt konstituert. Dette er ikke å avvise at det finnes materielle objekter, men de får kun mening for oss gjennom diskursive praksiser (Laclau og Mouffe 1985). Diskursanalysens hensikt er å avdekke hvordan diskursene konstruerer en virkelighet (Jørgensen og Phillips 1999). I overensstemmelse med Bourdieu og Foucault er det å avsløre at det som fremstår som naturlig, er et resultat av et kulturelt arbeid.

Det som gjør Laclau og Mouffes diskursteori anvendelig i en konkret analyse av empirisk materiale er deres teoretiske nøkkelbegreper; elementer og momenter, nodalpunkt og diskursivt felt.

6.1.1. Elementer, momenter, nodalpunkter og diskursivt felt

Alle tegnene hvis betydning ikke er fastsatt, kalles elementer. Diskursens arbeid er å fastsette elementenes betydning. Når dette skjer er elementene blitt momenter (Laclau og Mouffe 1985:119). All praksis eller virksomhet som har til hensikt å bestemme betydningen av elementene i det diskursive feltet, kaller de artikulering. Når artikulering danner et mønster og

lukker seg om en betydning, er det en diskurs. Laclau og Mouffe konstruerer et sosialt rom, et diskursivt rom, hvor den sosiale praksisen forstås som fastsettelse av betydning. Ingen diskursiv formasjon er noen gang helt lukket, slik at betydning er fastlagt entydig og for alltid. Momenter kan igjen bli elementer og omvendt (Laclau og Mouffe 1985:106). Diskursen søker å stoppe flyten av betydninger og konstruere et sentrum. Noen punkter i diskursen er mer sentrale enn andre. De er tegn som andre tegn blir ordnet og får sin betydning i forhold til. Disse viktige momentene i diskursen kalles nodalpunkter (Op.cit. 1985:112). Jørgensen og Phillips (1999) illustrerer dette ved et eksempel fra legevitenenskapen. Her er "kroppen" et nodalpunkt og andre tegn får sin betydning ved at de er relatert til dette sentrale momentet i diskursen.

Alle de mulige betydninger diskursen utelukker gjennom fastsetting av elementenes betydning, kalles det diskursive felt. I et diskursivt felt er alle elementenes mulige betydninger åpne. Elementer kan aldri være helt uten betydning, og momenter kan aldri være helt fastlåst med en betydning. Andre diskurser kan utfordre momentenes betydning og igjen gjøre dem til elementer (Laclau og Mouffe 1985, Jørgensen og Phillips 1999).

Når en diskurs vinner frem og fremstår som selvfølgelig og dermed som sannheten, skjer det ved at andre betydninger er undertrykket. En diskurs har fått hegemoni (Laclau og Mouffe 1985, Jørgens og Phillips 1999). Dette er et brudd med Foucaults monolisme. Der hvor Foucault i sine historiske arbeider, fant at en diskurs hadde vunnet frem i en gitt epoke, ser Laclau og Mouffe at det eksisterer flere diskurser innenfor samme tidsepoke. Disse kjemper om å bli den rådende, og dermed få monopol på sannheten.

Denne konstruksjonen illustrerer hvorfor Laclau og Mouffe ser alt som politikk, det er kampen om å vinne frem med en bestemt betydning. I noen epoker kan likevel noen diskurser fremstå som selvfølgelige, og dermed bli oppfattet som objektive.

6.1.2. Antagonisme

Antagonisme er diskursteoriens konfliktbegrep. Det sosiale kan aldri bli endelig definert eller lukket om *en* diskurs. Antagonisme er der hvor diskursene støter sammen. "Antagonisme er en relasjon hvor i det objektives begrensninger vises" (Laclau og Mouffe 1985:125). Når det oppstår ulike identiteter som gjensidig forhindrer hverandre, oppstår en antagonisme. Subjekter kan ha ulike og flere identiteter uten at dette betyr at de står i et antagonistisk forhold til hverandre (Laclau 1990, i Jørgensen og Phillips 1999). Det er for eksempel mulig å være både kvinne og stemmeberettiget i Norge. Diskursen om kvinner i Norge rommer begge

identiteter. I noen land vil disse identitetene stå i et antagonistisk forhold til hverandre. Det å være kvinne i Saudi Arabia, vil utelukke det å være stemmeberettiget.

6.1.3. Hegemoni

Hegemoni er den diskursive overflaten og et sentralt nodalpunkt i marxistisk teori. Gjennom diskursiv kamp vinner noen representasjoner frem og blir hegemoniske. Hegemoni ses som en diskursiv overflate, hvor noe fremstår som objektivt. Det er avleiret diskurs, hvor kampen og makten er blitt usynlig (Laclau og Mouffe 1985, Laclau 1990, 1993 i Jørgensen og Phillips 1999).

”Den hegemoniske intervention er altså en proces i et antagonistisk terræn, og diskursen er resultatet: den nye fastlåsning af betydning. Etableringen af hegemoniske diskurser som objektivitet og opløsningen af dem i nye politiske kampfelter er altså et vigtigt aspekt af de sociale processer, diskursanalysen afdækker (Jørgensen og Phillips:61)

Når flere diskurser støter sammen, og det som var momenter innenfor hver diskurs blir flertydig i sammenstøtet, vil det være behov for en ny låsning av elementene. Dette skjer ved en hegemonisk intervensjon på tvers av diskursene. Dermed vil resultatet av en hegemonisk intervensjon være en ny fastlåsing av betydning, en ny diskurs.

6.1.4. Subjekter og subjektposisjoner

Laclau og Mouffes subjektforståelse er i overensstemmelse med Foucaults. Subjektene determineres av strukturene i diskursen (Jørgensen og Phillips 1999).

Her trekkes motsetningene mellom individet som konstituerende og som konstituert frem. Laclau og Mouffe avviser denne dikotomien med henvisning til at individet ikke er et enhetlig subjekt, som er lukket mot omverdenen. Begrepet ”subjekt” benyttes i betydningen ”subjektposisjoner i en diskursiv struktur” (Min oversettelse, Laclau og Mouffe 1985:115). For dem eksisterer det ikke noe subjekt ”utenfor” diskursen. Subjektene konstitueres gjennom diskursen, og erfaring er avhengig av diskursive mulighetsbetingelser. Subjektet får identitet ved å bli representert diskursivt (Jørgensen og Phillips 1999). I asylmottak vil kvinnene få sin identitet gjennom de subjektposisjonene som stilles til disposisjon for dem.

I og med at subjektposisjonene er diskursive, og at diskurser aldri kan lukkes fullstendig, så betyr det også at subjektposisjonene heller ikke kan være helt lukket. De er åpne for

endringer. Dette innebærer at forholdet mellom ulike subjektposisjoner får betydning. Det er ikke subjektet som er utgangspunktet for sosiale relasjoner, men diskursene.

Det som ses som sannheter, er resultat av diskursive kamper hvor tegnenes betydning fikseres. Begrepet "kvinne" kan med Laclau og Mouffes begreper ses som et nodalpunkt (1985) for identiteten. Innenfor ulike diskurser vil dette nodalpunktet kunne ha ulikt innhold. Den diskursive konstruksjonen av begrepet, vil definere hva en kvinne kan være og hva hun ikke kan være, dersom hun identifiserer seg som kvinne. Det er de subjektposisjonene som gjøres tilgjengelige i diskursen som gir kvinnene deres identitet.

Hensikten med å se på talen om kvinner i asylmottak, er å se på mulige (sosiale) konsekvenser dette kan få for kvinnene. Ved at diskurser konstruerer virkeligheten på en måte fremfor en annen, vil ulike diskurser ha ulike konsekvenser for individene innenfor det sosiale feltet.

Posisjonsbegrepet har paralleller til rollebegrepet. Til posisjoner og roller er det knyttet normer og forventninger. Det kan skilles mellom sendte og mottatte forventninger (Levin og Trost 2005). Jeg vil fokusere på sendte forventninger, ved at jeg vektlegger tilgjengelige posisjoner. Det faller utenfor å se etter hvilke forventninger kvinnene opplever å motta. Til roller og posisjoner er det knyttet normer og regler for atferd. Disse er et sett av muligheter for atferd, avhengig av rolleinnhaverens valg (Levin og Trost 2005). Subjektposisjoner går lenger enn rollebegrepet. Neumann beskriver det som at når rollen har sprenget seg ut over sine rammer og gjør seg gjeldene også i andre sammenhenger, vil det nærme seg en subjektposisjon. Et eksempel kan være rollen som mor. Når kvinner ses som mødre i alle sammenhenger, og kanskje også uten at de har barn, så har rolle sprenget seg ut over sine grenser. Disse posisjonene står alltid i et forhold til diskursene (Neumann 2001). Det er gjennom diskursive handlinger at mulige posisjoner åpnes eller lukkes for aktørene i feltet.

Hvilket meningsinnhold gis kategorien kvinne og hvilke muligheter gir det kvinnene til å posisjonere seg i feltet asylmottak? De betydningene som "kvinne" kan ha er ikke statisk, det kan være motstridene meningsinnhold til samme tid, og innholdet kan endre seg over tid.

Diskursanalyse er en måte å forstå de forutsetninger og betingelser som alltid er en del av virkeligheten. Dette vil kunne bidra til økt forståelse for praksiser, men også åpne for alternative praksiser. Hvilke praksiser blir mulig eller umulige, i form av tilgjengelig posisjoner, innenfor de diskursene som er gjeldene?

Det innebærer å se asylmottak som et diskursivt felt. En diskurs består av posisjoner eller tegn som forbundet og får sin betydning i forhold til hverandre. Det er gjennom talen at tegnenes betydning søkes bestemt (Vreder i Børjeson og Palmblad 2007).

Talen om kvinner i asylmottak er en slik praksis, hvor tegnenes betydning fastlegges ved at andre betydninger utelukkes. Talen blir forstått som et sosialt fenomen, hvor betydning blir fastlagt. Innenfor Laclau og Mouffes diskurstheori, er bevegelighet sentralt. I et asylmottak vil det foregå en kamp om å fastlegge ulike elementers betydning. Gjennom talen vil elementenes betydning bli fiksert, bli momenter. Denne oppgaven retter fokus mot hvordan diskursen om kvinner fastlåser noen betydninger og dermed gjør elementer til momenter.

7. Materiale

Som nevnt innledningsvis, er materialet hentet fra prosjektet ”Vold mot kvinner i asylmottak”. Prosjektets materiale består av kvalitative intervjuer på fem utvalgte asylmottak og en kvantitativ undersøkelse på alle mottak i Norge. På mottakene er ledere/miljøarbeider og helsepersonell intervjuet. Det er også foretatt intervjuer med kvinner i fokusgrupper og individuelt. De fem mottakene er valgt ut fra et ønske om variasjon. Det vil si at de har ulike driftsoperatører; kommunale, ideelle organisasjoner og private aktører. I tillegg er det både sentraliserte og desentraliserte mottak representert. Beboerne bor da henholdsvis på mottakets område og ute i kommunene i ordinære boliger. Et av mottakene har forsterket avdeling, hvor beboere som trenger ekstra oppfølging kan søkes plassert. Dette er en frivillig ordning, hvor beboeren selv må samtykke. Ekstra oppfølging innebærer ingen behandling eller fysisk atskillelse fra de andre beboerne, men at det er nattevakt på mottaket.

7.1. Materiale, populasjon og utvalg

Oppgaven baserer seg på deler av prosjektets materiale. Amnesty International Norge søkte 25. januar 2007 UDI om tillatelse til å gjennomføre undersøkelsen. Positivt svar forelå 23. mai 2007. Undersøkelsen ble meldt i brev til Datatilsynet 19. mars 2007.

Spørreskjemaundersøkelsen ble gjennomført sommeren 2007 og omfatter alle mottak i drift på dette tidspunktet som var 61.

Den kvalitative intervjuundersøkelsen ble gjennomført i tidsrommet mai 2007 til januar 2008. Mottakene ble ikke pålagt av UDI å delta, men de ble lovet anonymitet. Fem mottak deltok,

og det ble gjennomført to besøk på hvert mottak. Ved første besøk ble ledelse, miljøpersonale og helsearbeider intervjuet. Totalt omfattet undersøkelsen intervjuer med fem ledere, fem miljøarbeidere og fire helsearbeidere. Når det gjaldt intervjuer med kvinnelige beboere, ble det gjennomført fokusgrupper (v/tre mottak) og individuelle intervjuer hvor til sammen 16 kvinner deltok. I forbindelse med utarbeidelsen av intervjuguidene, ble styringsdokumentene for drift av asylmottak gjennomgått.

I oppgaven har jeg valgt å ta utgangspunkt i to typer tekster for å kunne finne svar på problemstillingen. Det legges til grunn en vid forståelse av begrepet tekst. Det innbefatter både dokument-tekster og intervju-tekster. Som dokument-tekst vil jeg se på UDI's (Utlendingsdirektoratet) styringsdokumenter for drift av asylmottak. Som intervju-tekst vil jeg se på intervjuer med ledere og miljøarbeidere i asylmottak.

Når jeg har valgt å se på Driftsreglementet og Kravspesifikasjonen for drift av asylmottak, er det fordi disse er blant de rammene som Staten setter for denne virksomheten. De er utgitt av Utlendingsdirektoratet, og definerer hva et asylmottak skal være og hvordan det er riktig å tenke innenfor denne virksomheten. Dokumentene kan sies å konstituere en sosial virkelighet, asylmottakene. Dette er i overensstemmelse med Bourdieus forståelse; Staten er viktig i produksjonene og reproduksjonen av de redskaper som bidrar til konstruksjon av den sosiale virkeligheten (Bourdieu 1996). Dokumentene sier derfor noe om hvordan virkeligheten er eller bør være. Knyttet til min oppgave er det hva som sies om kvinner jeg skal se etter.

I tillegg bruker jeg de kvalitative intervjuene med ledere og miljøpersonale på de asylmottakene som deltok i prosjektet. I intervjumateriale vil det være interessant å se etter hvordan tendensene i dokumentene reproduseres eller korrigeres. Intervjuene kan ikke løsrives fra den kontekst de er innhentet i. De er derfor preget av at "Vold mot kvinner i asylmottak" var tema under intervjuene. Det er sannsynlig at intervjuene ville kunne blitt annerledes dersom tema hadde vært et annet (Widerberg 2001).

En slik avgrensning i oppgaven, setter meg likevel ikke i stand til å distansere meg totalt fra resten av intervjumaterialet. Jeg har deltatt på de fleste intervjuene, noe jeg ikke kan stille meg utenfor i ettertid. Resten av materialet vil dermed bli et bakteppe for meg ved lesing av det utvalgte materialet. Noen ganger blir det også umulig å la være å trekke inn den kunnskapen jeg har om resten av materialet.

7.2. Kvalitativ forskningsmetode.

Innenfor kvalitativ forskning finnes mindre standardiserte metoder enn innenfor kvantitativ metode. To metaforer kan illustrere to ulike syn på forskerens rolle i intervjuforskning, forskeren som oppdagelsesreisende og som gruvearbeider. Gruvearbeideren leter etter noe som ligger skjult i de som intervjues. Det er forskerens oppdrag å finne frem dette skjulte. I følge dette synet, skal den kunnskapen forskningen resulterer i være så sann som mulig, i betydningen objektiv.

Den oppdagelsesreisende går ut i verden og snakker med dem hun treffer underveis. De historiene forskeren kan reise hjem og fortelle etterpå, er et resultat av både det som er blitt fortalt henne og de fortolkninger hun selv har gjort underveis. Forskningsresultatet skapes av intervjueren og den intervjuete sammen gjennom dialogen. Min rolle som forsker ligger nær den oppdagelsesreisende. Intervjumaterialet som ligger til grunn for oppgaven er et resultat av den interpersonlige situasjonen som oppsto under intervjuet. Det er en konstruksjon (Kvale 1997).

Informantene var kjent med at det overordnede tema var vold mot kvinner. Intervjuguidene som ble benyttet var ordnet tematisk i tråd med de temaer Amnesty International Norge ønsket svar på.

Temaene var:

-omfanget av vold mot kvinner	-fysisk utforming av mottakene
-informasjonsarbeid	- forsterket avdeling
-beboermedvirkning og aktiviteter	-skriftlige rutiner
-ansattes erfaring og kompetanse	-helsearbeid
-oppfølging av desentraliserte boenheter	-bemanning/vaktordning/tilgjengelighet

Utover en tematisk inndeling var intervjuene ikke så stramt strukturert, og det ble stor variasjon med hensyn til hvordan intervjuene utviklet seg. Som intervjuer ser jeg i ettertid at antall temaer trolig var noe omfattende i forhold til den tiden som ble satt av til intervjuene. Som intervjuer ble jeg opptatt av om jeg hadde rukket å være innom alle temaene.

Intervjuene jeg bruker er innhentet til et annet formål enn det de vil bli brukt til her. Det kan sies å være gjenbruk av materiale. Oppgaven er definert etter at materialet er innsamlet.

Spørsmålet er hvilke fordeler og eventuelt ulemper en slik bruk av materialet kan medføre. En fordel kan være at min distanse til materialet øker, noe som gjør det lettere å lese materialet på en annen måte.

Som en motforestilling kan det hevdes at intervjupersonene ikke har vært informert om at materialet brukes på denne måten. Dermed har de ikke kunnet gi sitt samtykke. Ved å velge en diskursanalytisk tilnærming, vil ikke hva som er sagt være fokus for analysen. Det er meningskonstruksjonene det søkes etter i lesingen, og hvilke konstruksjoner som inkluderes og ekskluderes (Laclau og Mouffe 1985 og Jørgensen og Phillips 2001). Dermed blir de intervjuete ledernes og miljøarbeidernes uttalelser ikke lest som individuelle utsagn. De ses som uttrykk for hvilke meningsytringer som er mulige og hvilke som blir umulige innenfor den posisjon de har inntatt i diskursen. Intervjupersonene ses som interpellert i diskursen (Wreder i Børjeson og Palmblad 2007). Fokus for analysen blir derfor talen, ikke individet som taler. Dermed er det ikke lederne i lederintervjuene som personer som er interessant, men det som sies. Utsagnene blir selvstendige analyseobjekter.

Når jeg så har valgt å bruke intervjumaterialet som tekst, er det ikke lenger kun fokus på hva som ble skapt mellom meg og intervjuobjektet under intervjuet. Fokus flyttes til det som skapes mellom meg og mitt møte materialet i ettertid, i nærlesningen og analysen av materialet.

Denne oppgaven vil ikke kunne frembringe sikker og objektivt kunnskap i positivistisk forstand (Widerberg 2001). Den føyer seg inn i en poststrukturalistisk tilnærming til forskning, hvor selvfølgeligheter og naturaliserte forståelsesmåter, blir utsatt for en kritisk lesning som har til hensikt å tilby alternative forståelsesmåter. Som forsker er jeg både historisk og kulturelt situert, og kan dermed ikke komme frem til objektiv og kulturuavhengig kunnskap (Søndergaard i Haavind, red. 2000). Dette får betydning for hvordan jeg kan argumentere for oppgavens resultater som gyldige og valide. Åpenhet og redelighet i forskningsprosessen i form av at hvert trinn som blir gjort underveis må synliggjøres, er en alternativ måte å argumentere for resultatenes gyldighet. Det er å gjøre prosessen tilgjengelig for leseren, slik at mine vurderinger og argumenter kan utsettes for kritikk.

Leserne gis innsyn i lesingen av oppgavens materiale, og håpet er at det er mulig i etterkant å si "Ja, sånn er det også mulig å forstå dette". Mitt bidrag er å åpne opp for refleksjon, ikke å komme med ferdige konklusjoner med konkrete anvisninger til hva som skal gjøres videre (Søndergaard i Haavind, red. 2000).

Innenfor denne retningen ses teorier som en mulig måte å forstå verden på som frembringer en type kunnskap. Valg av annen teori, ville kunne frembringe andre forskningsresultater. Dermed blir denne oppgaven et blant mange mulige tilbud om kunnskap om feltet. Men det er grenser for hvor langt en kritisk lesing av materialet kan gå. Dersom dekonstruksjonen går for langt og blir for fremmed, vil den kunne bli avvist av leseren og dermed miste sin effekt. Analysene skal være tilstrekkelig interessante og inspirerende til å vekke leserens interesse, men altså ikke gå så langt at den blir for fremmed.

8. Nærlesning

Jeg har valgt å ta utgangspunkt i en nærlesing av Driftsreglementet og Kravspesifikasjonen for drift av asylmottak og så analyserer jeg intervjuene opp mot dokumentene. Strukturen i kapittelet følger det jeg anser å være hovedpunktene i dokumentene og danner rammen for den tematiske inndelingen. Intervjuene med ledere og miljøarbeidere trekkes inn underveis i lesingen av reglementet og spesifikasjonen. Begrunnelsen for å ta utgangspunkt i dokumentene på denne måten, er den posisjon de har i feltet som makttekster (Berge 2003). Tanke og tale i dokumentene legger premissene for hverdagen i asylmottakene. De utgjør rammeverket for alt som initieres av arbeid fra lederens side i asylmottakene, og i neste omgang det arbeidet de ansatte utfører. Ved å diskutere intervjumaterialet opp mot teksten kan jeg se hvordan tanke og tale i tekstene manifesterer seg innenfor asylmottaket som et større diskursivt felt. Utgangspunktet for lesingen er diskursteorien. Det innebærer å lese med et spesielt blikk hvor det søkes etter blant annet brytning og hegemoni i tekstene. Utdragene fra intervjuetekstene som blir representert er valgt enten fordi de er typiske for de svarene som gis, eller fordi de synliggjør ”forskjellige tunger og stemmer” i materialet (Widerberg 2001:140).

8.1. Driftsreglementet gjeldene fra 1.1.2008.

Hensikten med både driftsreglementet og kravspesifikasjonen er å regulere driften av asylmottak, og er dermed en type språkhandling; et direktiv (Gedde-Dahl 2002). Begge dokumentene kan ses som en ytring fra staten. Det er slik vi skal drive asylmottak i Norge. Hvorvidt dokumentene fungerer etter intensjonen, vil i neste runde avhenge av hvordan driften av asylmottakene gjennomføres i praksis. Tekstene er makttekster både i det de er fra

Utlendingsdirektoratet (UDI), som representant for de norske myndigheter, og i det at de kommer med regler og krav (Berge 2003).

Driftsreglementet³ er det overordnede dokumentet gjeldende for drift av asylmottak. Her finnes definisjonen for hva et asylmottak er, og hvilke målsettinger en har med mottakene:

1. Definisjoner

Et statlig mottak er et tilbud om midlertidig bolig med tilhørende økonomiske ytelser og beboerrettede tiltak for personer som søker asyl i Norge.

Reglement for drift av statlig mottak angir overordnede målsettinger samt rammer og ansvarsfordeling

Kravspesifikasjonen til driftsreglementet angir hvilke krav som stilles til driften

En driftsoperatør er den som har inngått avtale med Utlendingsdirektoratet om å drive et statlig mottak

2. Målsettinger

Et statlig mottak skal være et mest mulig normalt bosted for personer i en unormal livssituasjon. Mottaket skal ivareta og gi vekstmuligheter for beboernes individualitet, tilhørighet og mestringsevne. Tilbudene skal ha en nøktern, men forsvarlig standard.

Dokumentet forteller hvem asylmottakene er et tilbud for; personer som søker asyl i Norge. Dette er en klar avgrensning av hvem som omfattes av dokumentet. Dokumentene retter seg mot driftsoperatører, det vil si ledere av asylmottakene. Disse får i oppgave på vegne av Staten å drive mottaket. En kan dermed si at dokumentene er skrevet med en spesiell modell-leser for øye, ledere av asylmottak (Berge 2003).

Det vises også til hvordan driftsreglementet skal forstås og leses. "Reglementet... angir overordnede målsettinger samt rammer og ansvarsfordeling". Dokumentets navn "Reglement" gir en klar instruksjon om hvordan dokumentet skal forstås. Det er et pålegg som driftsoperatørene skal følge i sitt daglige arbeide, og angir de målsettinger som er styrende for driften (Gedde-Dahl 2002). Dermed er det en tekst av betydning for asylsøkernes liv i asylmottak. Målsettingen er todelt, det skal både være et botilbud og et tilbud om individuelle vekstmuligheter for dem som bor der.

Hvis vi leser videre i Driftsreglementet står det; "*Boligtilbudet skal ivareta beboernes behov for trygghet og skal differensieres i forhold til deres behov*". Dette er en spesifisering av hva individualitet kan bety, at beboerne kan ha ulike behov knyttet til trygghet. Her er det

³ http://www.udi.no/upload/MottaksDrift/Driftsreglement_transitt_2008.pdf, lastet ned 3.1.2008.

nærliggende å tenke at kjønn kan være en faktor som vil kunne påvirke opplevelsen av trygghet i asylmottaket. Men dette ligger ikke åpent, men implisitt i teksten. Det gis ingen videre utdyping av hvordan botilbud skal se ut, for å nå målsettingen om trygghet for beboerne.

Driftsreglementet er i helhet ført i et kjønnsnøytralt språk. Det er ingen henvisning til kvinne eller mann, det snakkes om personer og beboere. Under målsettinger ser vi at det henvises til beboernes individualitet. Mottaket skal gi *vekstmuligheter for beboernes individualitet, tilhørighet og mestringssevne*. Dette kan leses som at det er aksept for at beboerne er ulike, noe som også kan inkludere ulikhet i betydningen kvinne og mann.

Målsettingene inneholder flere normative, men uklare begreper. Hva kan sies å være et *normalt* bosted i en unormal situasjon? Om dette betyr normalt i betydningen ”privat hjem” eller om bostedet er å oppfatte mer i retning av en institusjon, vil ha avgjørende betydning for hvordan beboerne behandles. Den unormale situasjonen som flyktninger er i, kan kreve særskilte tiltak for å at de skal kunne fungere normalt. Ved et for sterkt fokus på det normale, vil de særskilte behovene kunne bli oversett (Lauritsen og Berg 2005). ”Normal kan også bety at flyktninger skal ha samme behandling som nordmenn. Hvis en slik påstand skal ha noen mening, vil det måtte innebære at det er ”nordmenn på flukt” som er sammenligningsgrunnlaget. ”Hvilke hjelpebehov ville nordmenn ha hatt dersom deres hus og hjem var brent, flere av deres nærmeste var døde, og man så vidt hadde kommet levende fra tortur og fengsel og fått midlertidig beskyttelse i et vennligsinnet land, for eksempel på Balkan (Lavik i Sveaass og Hauff 1997:97). ”Behov” understreker pretensjonen om ”normalitet”. Dokumentet henvender seg ikke bare til ledere av mottak, det er også et politisk dokument. Dokumentet har en dobbel modellmottaker, både politikere og driftsoperatører (Gedde-Dahl, i Tønnesson og Gedde-Dahl 2002). Her kommer dokumentets funksjon som politisk dokument i forgrunnen ved at det kontroversielle ved mottakene nedtones. Mottak fremstilles som et slags hotell med ”beboere”, og den skjulte trusselen om å bli kastet ut av landet kommer i bakgrunnen.

Sitatet fra intervju med en leder illustrerer et syn på beboerne som ”vanlige” mennesker, det vil i denne sammenhengen si normalitet i betydningen ”folk flest”, overstyrer det spesielle ved situasjonen.

Nei, det er årsaker for hva vi skal, bør og må få vite. De (beboerne) bor her lenge, opptil 5 år. De blir integrerte og lever som vanlige mennesker. Det blir kunstig hvis vi

skal blande oss inn. De har fastlege, helsesøster på skolen osv. og lever stort sett som folk flest.

Den lange botiden i mottak er et argument for at beboerne skal ha ”vanlig” behandling. Historien og erfaringene som beboerne har med seg samt det unormale ved situasjonen deres, gjøres ikke relevante. Særtiltak blir dermed unødvendig. Sitatet viser også at det å leve normalt er å få leve uten innblanding fra utenforstående, uavhengig av hva som foregår.

Driftsreglementet stiller en del krav til driftsoperatøren, men samtidig brukes begreper som er svært vage, og åpne for ulik tolkning. Hva ligger for eksempel i *Tilbudene skal ha en nøktern, men forsvarlig standard?* Dette sier dokumentet ikke noe om. Nøktern og forsvarlig er normative begreper som ikke gir noen anvisning på hva det skal vurderes i forhold til. Begrepene er vide og vil kunne fortolkes helt ulikt på de ulike mottakene. Ved at det er lite samarbeid mellom mottakene øker sannsynligheten for ulik praksis. Dette avtegner seg i intervjuene med lederne.

”Det var mye mer samarbeid på tvers av mottakene før. Da var det faste møter mellom aktørene, og man utvekslet erfaringer og samarbeidet. På den tiden var det ønsket at man hadde lik mottaksdrift i Norge. Nå sitter man på hemmeligheter på grunn av konkurranseutsettingen.”

”- Dette med at mottaksarbeidet settes ut på anbud – får det konsekvenser for samarbeidet med andre?

Leder: - Andre vegrer seg på å dele erfaringer. UDI oppfordrer til å gjøre dette, men enkelte kvier seg. Det er synd for kruttet må finnes opp på alle mottakene. Jeg mener UDI burde samle oss til forskjellige workshops for å få til samarbeid. Rammene blir strammere, vi bruker mer tid på å forhandle om gode løsninger; husleia, strøm, vedlikehold. Bruker mye tid på dette, det går ut over alt det andre.”

Intervjuutdragene viser at det ikke er så mye samarbeid mellom mottakene. De står i et konkurranseforhold og deler ikke erfaringer. Vagheten i UDI's retningslinjer kan føre til at ”kruttet må finnes opp” på alle mottakene.

Fokus på inntjening kan komme til å stå i motsetning til ”forsvarlig standard”. Dette kan medføre at økonomiske vurderinger veier tyngre enn de faglige og at det tas imot flere beboere enn mottaket ellers ville ha gjort.

”- Merker dere noe til konkurranseutsettingen?

Vi har lite fokus på det her hos oss. Men som leder ser jeg jo på sviktende inntekter.

Jeg vet at vi ligger under budsjettet denne måneden, og det gjorde vi også måneden før

og den før der igjen. Som leder føler jeg jo budsjettansvaret. Det hadde vært bedre med en fast sum i måneden, som vi visste vi kunne drive etter. Hvis UDI ringer og spør om vi kan ta noen beboere, så sier vi jo JA.

Noen beboere har ekstra tilskudd, hvor det er en ansatt på vedkommende. Men vi må alltid krangle med UDI om hvor stort behovet er. Og dokumentere behovet. Vi hadde en eldre syk kvinne som heller ikke kunne gå. Hvordan skulle hun få handlet?? UDI mente hun klarte seg selv. De forventet at andre beboere skulle ta seg av henne.

UDI kalkulerer med at landsmenn tar seg av hverandre. De har jo kapasitet til det, men det går jo noen grenser. UDI sier at vi får bruke differensierte tiltak. Alt skal gå innefor rammene.

Sitatet over viser at mye ansvar legges på andre beboere, for å holde utgiftene nede. Mottakene skal klare å dekke de fleste behovene ut fra rammevilkårene. Å kunne gi vekstmuligheter for den enkelte beboers individualitet fremstår som ambisiøst og ressurskrevende, uten å gi noen anvisninger for hvordan dette skal fortolkes. Når dette skal gjøres innenfor en nøktern standard, blir det spørsmål om hva slag nøkterne vekstmuligheter beboernes tilbys.

8.1.1. Kultur – ulike forståelser

I forhold til beboerrettete arbeid står det;

”Det beboerrettete arbeidet skal bidra til at beboerne kan ivareta egen livssituasjon under mottaksoppholdet og til å skape en meningsfull hverdag. Tiltakene skal differensieres i forhold til de beboerne som til enhver tid befinner seg på mottaket, og de skal muliggjøre beboernes ivaretagelse av eget språk og egen kultur”.

Her stilles igjen en rekke krav. Men begrepene som benyttes er uklare og åpne for en rekke tolkninger. Hva er en meningsfull hverdag? Og hva er ivaretagelse av ”egen kultur”, hvor langt strekker dette kravet seg. At beboerne skal ha mulighet for ivaretagelse av egen kultur, er uttrykk for en politisk målsetting, hvor mangfold ses som positivt. Det er en anerkjennelse av kulturelle særegenheter (Jacobsen og Gressgård i Holst 2002), og et uttrykk for en statlig politikk, kjennetegnet ved multikulturalisme. Den er uttrykk for et normativt ståsted og har til hensikt å håndtere ulikhet (Gunew 2004). Asylmottakene skal tilrettelegge for et kulturelt mangfold. I neste omgang blir det et spørsmål om hvordan en forstår kultur. Er kultur er uforanderlig størrelse, og vektlegges ulikheter mellom kulturer, eller internt i kulturelle grupper? Eriksen foreslår to ulike forståelser av kultur:

”Kultur kan defineres enkelt som de skikker, *verdier og væremåter som overføres, om enn i noe forandret form fra generasjon til generasjon* (se Klausen 1992). En annen definisjon sier at kultur er *det som gjør kommunikasjon mulig*, altså at kultur er de tankemønstrene, vanene og erfaringene som mennesker har felles og som gjør at vi forstår hverandre” (Eriksen 2001:60).

Den første vektlegger den historiske overføringen, det vil si fortiden. Definisjonen er relativt statisk, selv om det åpnes for at endring er mulig, ved at skikkene og verdiene endres noe gjennom overført fra generasjonene før. Kultur blir noe beboerne har med seg fra hjemlandet, overført fra generasjonene før. Den andre vektlegger i tillegg til fortiden også nåtiden og samhandlingen mellom mennesker her og nå (Eriksen 1993). Ved å vektlegge forståelse og kommunikasjon, blir kultur mer bevegelig og stadig i endring. Kultur er da noe som utvikler seg gjennom samspill i og mellom kulturer. Beboerne har med seg erfaringer og overførte tankemønstre, men de gjør stadig nye erfaringer, som både vil bekrefte og utfordre tidligere erfaringer. Forskjellen mellom de to definisjonene kan sies å ligge i hvilken grad en ser beboerne determinert av sin kultur, og dermed i hvilken grad de selv kan ta stilling til og selv påvirke sine kulturelle praksiser. De ulike forståelsene av kultur vil ha konsekvenser for hvordan beboernes praksiser forstås, hvordan og mottakene forholder seg til kulturuttrykk. Kulturbegrepets innhold er uklart i dokumentet. Dette gjør at ulike forståelser av begrepet produseres innenfor mottakdiskursen. Intervjuutdraget under illustrer en forståelse av kultur i retning av determinisme.

”S: Har dere egne tilbud/aktiviteter for kvinner?”

På informasjonssentralen har vi hatt det, -- der er det både bibliotek, internett osv..., fra kl 10.00 til 12.00 var det bare for kvinner, men vi har gått bort fra det! Nå har jeg jobbet der snart en måned, og det er nesten bare menn som kommer dit.

S: Hvilke kvinner er det som kommer til informasjonssentralen?”

Det er kvinner fra Eritrea, Etiopia, ..., ja- og en kurdisk dame også! Tsjetsjenske kvinner skal ikke gå dit..., de skal passe på barna, vaske osv... Det er heller ingen somaliske kvinner der.”

Ved å se kvinnene som ”fanget av kulturen”, kan de ansatte i mottakene akseptere at noen kvinner ikke har adgang til informasjonssentralen. Slik kan de ansatte bidra til å reprodusere strukturene de beskriver. Satt i en større sammenheng vil dette få konsekvenser for hvordan både kvinner og barn klarer seg i Norge. Jo mer mødrene mestrer og kan i den nye situasjonen, dess bedre sjanser vil det være for at de kan gi barna sine god støtte under

oppveksten. Med Bourdieus terminologi gis kvinner og menn dermed ulik tilgang til symbolsk kapital og dermed også økonomisk kapital.

I tillegg til en forståelse av kultur langs aksene statisk – bevegelig, vil fokus på ulikheter mellom kulturer og innad i kulturer ha betydning. Dersom fokus rettes mot forskjeller mellom kulturer, vil det være en risiko at ulikheter innad i en gruppe overses. Hvem som blir talerør for kulturen overfor storsamfunnet, her sett som asylmottaket, vil også ha betydning for ivaretagelsen av individene innenfor en kulturell gruppe.

En annen konsekvens av denne fremmedgjøringen av kvinnenens ”kultur” er at kultur fremstår som noe som tilhører ”de andre”, ikke oss. De tankemønstre som kjennetegner egen kultur, ses sjelden som uttrykk for kultur, da tankemåtene er naturalisert og dermed tas for gitt (Bourdieu [1998]2000). Dermed kan en miste av syne at også egen praksis og eget ståsted er en blant mange mulige måter å forstå verden på. Kultur kan dermed bli noe eksotisk beboerne har, mens de norske praksisene og tenkemåtene i mottakene ikke fremstår som uttrykk for kultur. Dette vil være uttrykk for etnosentrisme, hvor det norske fremstår som normen, og som andre kulturer blir vurdert i forhold til (Jacobsen og Gressgård i Holst 2002). I møte med beboerne kan det være nyttig å være bevisst på egen kulturell arv og egne verdier. Det kan bidra til refleksjon som setter de ansatte bedre i stand til å unngå å møte beboerne med etniske stereotyper (Hauff i Sveaass og Hauff 1997).

Ved at kjennetegn ved egen kultur tas for gitt, er det en fare for at praksiser som ligner egne, ikke blir oppfattet som mulige overgrep mot individer. Med henvisning til kultur, kan det bli slik at så lenge de andre gjør som oss selv, vil ikke mulige overgrep bli sett som overgrep. Mens overgrep som oppfattes som kulturelt ulike vil være lettere å identifisere. Diskusjonen mellom miljøarbeideren og lederen i sitatet, illustrerer hvordan egen praksis kan bli norm for andre.

(Hva skjedde? Var det noen spesielle episoder?)

L: Det var en situasjon mellom mennene i 3 familier. Kvinnene satt å så på. Det virket som om de hadde overtaket.

M: Det er jeg ikke enig i! Tror det er mange som blir dominerte, det er kanskje ikke fysisk vold, men?

(Hva får deg til å si det?)

M: Ja det lurer jeg på også. Men, altså, når du ser hvordan par fungerer sammen generelt, sammenlignet så synes jeg damene er veldig raske til å få mannen til å føle seg bra. Noen koner står og tripper på kontoret: ”Nå må jeg hjem å lage middag!”

- L: Ja, sånn er kona mi og.
M: Men jeg føler at de er redd for uro om dette ikke skjer.
L: Ja, litt rart – jeg er mann, hun er kvinne – forskjellig syn. Jeg har vært ute med menn i en båt, snakka om samliv. Vet ikke om de har ”kætsja” hvordan vi har det i Norge, sånn som jeg snakker med mine kompiser. Synes de snakker om samliv sånn som oss. Ikke kulturelle sperrer på det.

De fortsetter med å berette om en gruppe som de kan oppleve som vanskelig i forhold til kvinners frihet og mulighet til sosial deltagelse, er ”gammeldagstenkende muslimer”, menn som mener kvinnen ikke skal ut av rommet. Dette er en praksis som skiller seg ut fra norsk praksis og dermed er det lettere å få øye på de mulige overgrepene som ligger der.

Dersom en kultur innebærer praksiser som bryter med norsk lovgivning, så vil dette kravet kunne stå i motsetning til krav i andre sammenhenger. Hvis kulturen krever at kvinnen i familien holder seg innendørs og ikke tillates å gå utenfor familiens rom, kan dette sies å bryte med norsk lovgivning i forhold til individets rettigheter og kvinners selvbestemmelse. Spørsmålet blir da hvor langt kravet om ivaretagelse av kultur skal gjelde når praksis kan sies å bryte med individuelle rettigheter. Dette dilemmaet er beskrivende for kritikken av multikulturalismen. Den tar ikke høyde for at individer er ulikt knyttet til kulturen, dermed blir interne ulikheter, maktkonflikter og interesseforskjeller usynlig. Intervjuene bekrefter at det kan være vanskelig for de ansatte å vite hvor grensen skal gå mellom respekt for kultur og lovfestede individuelle rettigheter.

- ” Hvordan følger dere opp ”usynlige beboere?
- Vi erfarer at mange kvinner opplever å være innesperret på rommet.
- Hva gjør dere i slike tilfeller?
- I en konkret sak krevde vi at kvinnen skulle ut og delta i det sosiale. Vi måtte til slutt sette ned foten for å få til dette. Vår erfaring er at det er noe ulike holdningsmessige forskjeller til slike problemer i personalgruppa. Noen mener at man bør ha respekt for slike kulturelle fenomen, mens andre mener det motsatte. Vi (leder og miljøarbeider) mener det er viktig å bearbeide slike holdninger i personalgruppa. Vi er et norsk mottak og her er det norske regler som må gjelde. Men utover dette mener vi at vi ikke skal gå for mye inn i familiene.”

Her gis uttrykk for to orienteringer, som kan være gjensidig utelukkende. En hvor individuelle rettigheter går foran familiens, og en hvor familiens rettigheter går foran de individuelle (Skytte 2001). Intervjuutdraget viser at det foregår diskusjoner ute i mottakene om hvordan en skal forholde seg til et begrep som kultur, hvor den individorienterte og den familieorienterte

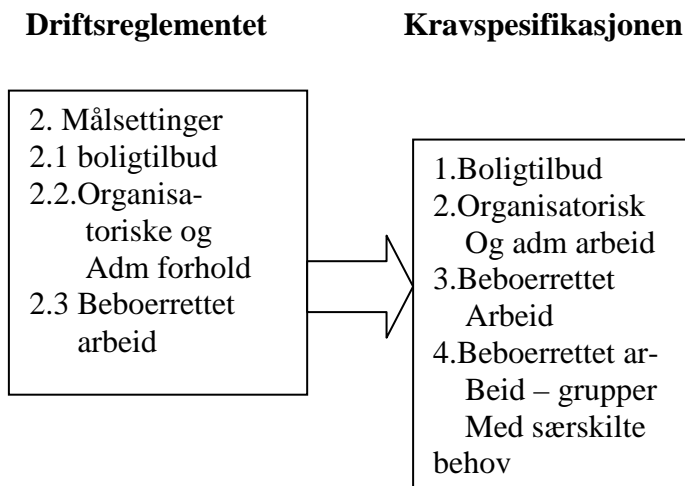
orienteringen er på kollisjonskurs. Det kan være en risiko for at individuelle rettigheter blir forsaket i kulturens navn.

En måte å få til en endring av uønskete handlemåter som forklares ut fra kultur, er å skille mellom handlemåter og de verdiene som ligger bak. Både beboernes og de norske verdiene skal respekteres, mens skikkene eller handlemåtene som bryter med norsk lovgivning må endres eller tilpasses (Hjelde i Sveaass og Hauff 1997).

Som styringsredskap er driftsreglementet vagt og fullt av begreper det er vanskelig å gi et innhold. Dette fører til at det i liten grad sikrer lik fortolkning fra de ulike driftsoperatørens side. Da reglementet er et overordnet dokument som skal sikre de overordnede målsettingene, må en gå til Kravspesifikasjonen til driftsreglementet” (Kravspesifikasjonen) for å se om det finnes en nærmere utdyping på de ulike temaene. En nærmere utdyping og presisering er nødvendig for å unngå at tilbudet til kvinner i asylmottak blir avhenging av den enkelte driftsoperatør og leders personlige oppfatning av begrepene i dokumentene.

8.2. *Kravspesifikasjonen*

Oppbyggingen av og forholdet mellom Driftsreglementet og Kravspesifikasjonen vises under:

Punktet *målsettinger* i driftsreglementet har tre underpunkter; boligtilbud, organisatoriske og administrative forhold, og beboerrettet arbeid. Kravspesifikasjonen går mer i detalj om hvordan målsettingene i reglementet skal kunne oppnås. Den er bygget opp med de samme

punktene som i det reglementet, men har i tillegg et punkt nr 4; beboerrettet arbeid – grupper med særlige behov.

Jeg vil først ta for meg kravspesifikasjonens del 1-3. Så går jeg mer i detalj på punkt nummer 4, Beboerrettet arbeid – grupper med særskilte behov.

8.2.1. Kravspesifikasjonens del 1, 2 og 3

Kravspesifikasjonen⁴ er i utgangspunktet ført i et kjønnsnøytralt språk i del en, to og tre. Også her henvises det til *beboer*. Det vektlegges at tilbudet skal være individuelt tilpasset med vekt på kjønn og alder. Et eksempel er: ”*Statlige mottak skal være et nøkternt, men forsvarlig boligtilbud som skal sikre beboernes grunnleggende behov og den enkeltes behov for trygghet*”.

Noen steder henvises det til *kvinner og menn*: ”*Mottaket skal ha tilstrekkelig antall kjøkken, bad og toaletter og det skal være atskilte bad og toaletter for kvinner og menn*”.

Et annet eksempel her er under punktet *Trygghet*: ”*Beboerne skal i størst mulig grad skjermes for uønsket oppmerksomhet fra andre, og det skal spesielt legges til rette for at kvinner skjermes for uønsket oppmerksomhet fra menn.*” Dette kan være uttrykk for en forståelse av at kvinner kan være mer utsatt enn menn i situasjoner hvor de utsettes for oppmerksomhet fra det motsatte kjønn. Dette er en mulig presisering av hva UDI legger i begrepet ”trygghet”, at det er menn som står for kvinners utrygghet i mottakene.

Hva som legges i skjerming av kvinner, er mer uklart. Intervjuutdraget viser at mottaket her legger til rette for en skjerming, gjennom egen korridor for kvinner og barn, men at skjermingen forutsetter en form for aksept fra de mannlige beboernes side.

”Her på mottaket har kvinner og barn egen korridor, den er riktignok uten lås og slå. Vi er ikke noe fengsel, så vi kan ikke låse.” Men denne ordningen respekteres. Ved brudd på regelen tas dette kraftig opp, og dersom det har vært et grovt misbruk av regelen kan dette følges opp ved tiltak fra leder. Eller eventuelt tas opp som egen sak i UDI. Vi har en egen linje til politiets sikkerhetstjeneste, og grove overtramp kan ende i anmeldelse. En slik anmeldelse eller dom kan være ødeleggende for beboerens behandling av sin søknad om opphold. Det kan bli utvisning.”

I sitatet fremkommer motstridende uttalelser ved at ordningen respekteres og at det ved brudd på den meldes til myndighetene. I hvilken grad tiltaket virker etter intensjonen er det derfor

⁴ <http://www.udi.no/upload/MottaksDrift/StyringsDok/Kravspesifikasjonen%20fra%2001012008.pdf> , lastet ned 3.1.2008.

vanskelig å si noe om. Hva som er å anses som grove overtramp, sier ikke intervjuet noe om, men det er nærliggende å tro at dette innebærer noen form for overgrep (Norsk Folkehjelp 2003.). Dermed kan det se ut som at tiltak for å skjerme kvinnelige beboere, ikke alltid fungerer etter intensjonen. Dette vil heller ikke kunne fange opp tilfeller at overgrep innad i familier, som er den type vold som er mest utbredt i asylmottak. Det å overlate håndhevingen av skjermingen til de mannlige beboerne, innebærer at skjermingen i realiteten bortfaller. Kvinnene sikkerhet underordnes mennenes vilje. Dette står i motsetning til en forståelse av vold som et samfunnsproblem og offentlig ansvar (NOU 2002:31), og vil kunne bidra til å reprodusere et syn på kvinner som underordnet mannen.

8.2.2. Ønsket/uønsket oppmerksomhet

Hva som er å anse som uønsket oppmerksomhet fra andre beboere sies det ikke noe om i teksten. Det er uklart hvordan den videre presiseringen som gjelder kvinner, skal fortolkes. I begrepet "uønsket" ligger det at noe tvinges på den andre. Begrepet rommer derfor overgrep av ulike slag. Men alvoret underkommuniseres, da "oppmerksomhet" i utgangspunktet er et positivt ladet begrep. Det er lett å få assosiasjoner til for eksempel flørting eller anerkjennelse av noe slag. Ved å koble oppmerksomhet til uønsket, tilsløres det hva slags fenomener det er snakk om. Dikotomien ønsket/uønsket oppmerksomhet fører til at uønsket oppmerksomhet knyttes til kvinnens toleranse og ikke handlingen og den som utfører handlingen (Tenden i Holst 2002). Dermed kan det være en øket fare for at terskelen for hva som aksepteres heves. Den samme tendensen kommer til uttrykk i intervjuene.

"Vi vet jo at ikke alle tilnærmelser ovenfor damer på mottaket er av like hyggelig karakter for damene. Det foregår seksuell trakassering. Vi har prøvd å samle damer fra samme nasjonalitet i samme korridor."

Her knyttes seksuell trakassering til tilnærmelser. Fokuset er på kvinnene, og tiltaket blir å sette flere kvinner sammen slik at de bedre kan forsvare seg mot slik uønsket oppmerksomhet. Sitatet viser også at gjerningsmannen blir usynlig, noe som medfører at det ikke gjøres noe med årsaken til problemet, mennenes atferd.

Dette innebærer også at oppmerksomheten kun oppfattes som et problem dersom offeret gir uttrykk for at det oppfattes som negativt. Grensen mellom ønsket og uønsket oppmerksomhet kan være uklar. Dette innebærer også at det ses bort i fra maktulikhet som kan være sentralt i

forståelsen av vold, særlig i nære relasjoner (Isdal 2000). Jo større maktulikhet mellom offer og voldsutøver, dess vanskeligere vil det være for offeret å fremme sitt syn.

8.2.3. Individuelle behov

Kravspesifikasjonen gjelder i utgangspunktet alle beboere, og det skal vektlegges individuelle behov. Det er også krav til etiske retningslinjer, hvor: ”*Mottaket skal tilstrebe en profesjonell holdning til beboerne basert på likeverd og likebehandling uavhengig av kjønn, alder og etnisk tilhørighet*”. Dette kan ses som uttrykk for en ideologi om at alle mennesker er like mye verdt. Dette er også uttrykk for en likestillingsideologi, hvor kjønn ikke skal ha noen betydning for de rettigheter individet har og den behandling det får.

Likestillingsloven av 2007 sier at ”Direkte eller indirekte forskjellsbehandling av kvinner og menn er ikke tillatt.” Direkte forskjellsbehandling er handlinger som stiller kvinner og menn ulikt fordi de er av forskjellig kjønn, mens indirekte forskjellsbehandling er tilsynelatende kjønnsnøytrale handlinger som virker slik at det ene kjønn stilles dårligere enn det annet. En forskjellsbehandling kan i følge likestillingsloven likevel gjennomføres dersom det har en saklig hensikt.

Det er satt av et eget punkt i kravspesifikasjonen som gjelder kvinner spesielt, under beboere med særskilte behov. Punktet heter ”4. *Beboerrettet arbeid, grupper med særlige behov*”. Dette kan stå i motsetning til likebehandling uavhengig av kjønn, men kan forstås dersom det i lovens forstand har en saklig hensikt.

8.3. Beboerrettet arbeid, Grupper med særskilte behov.

Målsetting;

Det beboerrettete arbeidet skal tilrettelegges og differensieres ut fra enkelte gruppers særlige behov.

De ulike gruppene er;

4.1 Enslige mindreårige

4.2 Barn og ungdom

4.3 Kvinner

4.4 Personer med helseproblemer og/eller funksjonshemninger

4.4 Eldre

Jeg tar her for meg punktet 4.3 som omhandler kvinner, og ser på hvordan dette punktet står i forhold til kravspesifikasjonen som helhet. Punkt 4.3 lyder slik:

4.3 Kvinner

Målgruppe; kvinner over 18 år

4.3.1 generelle krav

- Mottaket skal ha et særlig fokus på kvinners rettigheter og behov.
- Mottakets ansatte skal ha nødvendige kunnskaper på områder av særlig betydning for kvinner.
- Mottaket skal sikre kvinners innflytelse på de forhold på mottaket som angår dem, blant annet ved å motivere dem til å delta i samarbeidsrådet.

4.3.2 krav til differensiering av tiltak for kvinner

- Mottaket skal ha skriftlige rutiner for håndtering av vold og overgrep mot kvinner
- Mottaket skal legge til rette for egen kvinnegruppe
- Mottaket skal sikre tilpasset informasjon om tema av særlig betydning for kvinner.
- Mottaket skal bidra til at kvinner har fritidstilbud tilpasset deres interesser og behov.
- Mottaket skal tilstrebe og nytte kvinners kompetanse.

Hvordan kan en forstå behovet for en slik oppdeling av kravspesifikasjonen når den gjelder alle beboere, og det skal tas individuelle hensyn?

Hvis en tar alle beboere og trekker fra de gruppene som har særskilte behov, står det igjen mannlige beboere mellom 18 og 60 år, uten fysiske eller psykiske helseproblemer eller funksjonshemninger. Kjønnsnøytraliteten i kravspesifikasjon viser seg å være mettet med kjønn. Den kjønnsnøytrale beboeren, er en abstraksjon av individet fra kroppen. Med en gang beboeren får en kropp, viser det seg at den er konstruert ut fra mannens kropp (Acker 1993).

Asylsøkergruppen er svært heterogen, men forskning viser likevel at omfang av helseplager både psykisk og fysisk er høyere enn hos befolkningen ellers (Berg og Sveaass 2005). Ved å skille ut beboere med helseproblemer vil også gruppen menn mellom 18 og 60 år kunne bli liten. Dette sies ikke eksplisitt, men ligger implisitt i struktureringen av dokumentet. Hvilke konsekvenser kan valg av en slik struktur i teksten få? Og hvorfor er ikke kvinner beboere? Hvilke forestillinger om kjønnene kan knyttes til dette valget, og hvordan bidra dette til å posisjonere kvinner i asylmottak?

Kvinner plassert i en egen gruppe

Å gjøre kvinnelige beboere til en særskilt gruppe, innebærer en reduksjon av muligheter. Det overser også de ulikheter som finnes innenfor gruppen, og står i motsetning til å se dem som individuelle beboere. I samme dokument stilles det to krav, beboerne skal ses individuelt, og

det skal differensieres og tilrettelegges ut fra de enkelte grupperes særlige behov. Menn som gruppe er utelatt, så kravet her er at menn skal forstås individuelt.

Kvinner er ingen ensartet gruppe, de er like ulike som menn er. Dersom tiltak rettes mot kvinner som gruppe, er det en fare for at deres individuelle behov kommer i bakgrunnen. En kvinne reduseres til sitt kjønn. Men kjønn som kategori fanger ikke opp andre egenskaper som vil kunne være like relevant. En høyt utdannet kvinne fra Iran, vil kunne ha helt andre behov enn en kurdisk kvinne uten noe utdanning. Hva er felles for dem, ut over kjønn?

En slik forståelse av kjønn kan sies å være biologisk deterministisk, hvor en kvinne blir sitt biologiske kjønn (Moi1998, 2002). Andre forhold kan ha større betydning enn kjønn, som alder, sosiokulturelle forhold. Disse ulikhetene forsvinner når kjønn er den kategorien beboerne ordnes etter, og de individuelle behovene som dokumentet også vektlegger vil komme i bakgrunnen. Kravet om differensiering av tiltak for kvinner står i motsetning til punktet om likebehandling uavhengig av kjønn. I samme dokument skal kjønn både ha og ikke ha en betydning. Gruppedannelser konstitueres ikke tilfeldig, og gir seg ikke selv. De må italesettes før de kan eksistere (Jørgensen og Phillips 1999). De kan ses som uttrykk for et helt samfunnssyn. Forskjellige samfunnssyn vil gi ulike gruppeinndelinger.

Jeg vil i det følgende ta for meg hvert punkt under punktet 4.3. Kvinner, 4.3.1 Generelle krav og 4.3.2 Krav til differensiering av tiltak for kvinner, og samtidig trekke inn intervjuetekstene under nærlesingen av dokumenttekstene.

Mottaket skal ha et særlig fokus på kvinners rettigheter og behov.

Sett i relasjon til dokumentet for øvrig, blir dette punktet en ytterligere synliggjøring av at kvinner ikke inngår i begrepet "beboer". Dersom kvinner hadde inngått i beboerbegrepet, ville deres behov ha vært ivaretatt gjennom det generelle kravet om at det skal tas individuelle hensyn og tilrettelegges ut fra individuelle behov. Kvinner har ikke andre rettigheter eller behov ut over de individuelle som gjelder beboere for øvrig. Det blir uklart hvilke rettigheter og behov kvinner har som går ut over de individuelle som gjelder beboere for øvrig. Det varierer fra mottak til mottak hva som anses å være kvinners rettigheter og behov, og dermed blir også måten å forholde seg til temaet på ulik. Noen velger å ha egne informasjonsmøter bare med kvinner tilstede, mens andre har alle felles. Det ser ut som at kvinners rettigheter og behov er å forstå i retning av å gi informasjon om likestilling og kvinners rettigheter i Norge.

- ”Gruppene er samkjønna unntatt når det gjelder informasjon om helse. De får informasjon om lovbrudd i Norge. Da bruker vi media. For eksempel informasjon fra krisesentrene. Det står jo i avisene at de fleste på krisesentrene er utenlandske kvinner. Da knytter vi dette til likestilling og kvinne og mansrollene i Norge. Hvis vi ser en arabisk patriark som sitter der og kontrollerer familien, da våkner feministene i oss og så vektlegger vi ekstra kvinnes rettigheter i informasjonen.”

Intervju med leder (L) og miljøarbeider (M)

”Men er dere opptatt av dette temaet (vold)?

M: Ja, dette semesteret skal vi ha vold mot kvinner som tema. Det skal komme kvinner fra krisesenteret for å snakke om det senere i høst.

L: Skal vi det? Det viste ikke jeg.

M: Nei, men det har Laila og jeg bestemt.

Hvordan skal dere gi denne informasjonen da? Menn og kvinner i samlet gruppe?

M: Nei i forskjellige grupper. Men mennene skal også få dette.”

Mottakene er opptatt av å gi informasjon om kvinners rettigheter også til mennene. Informasjonen gis noen steder i kjønnsdelte møter, mens andre velger å ha fellesmøter. Selv om informasjonen kunne vært dekket av det generelle informasjonspunktet i dokumentet, blir temaet løftet frem og understreket gjennom å gjøre det til eget punkt i tillegg. Noen asylsøkere kommer fra kulturer hvor det er større forskjell mellom kvinner og menn enn det som er ønskelig i Norge. Informasjon om temaet kan ses som et ønske om å påvirke til endring. Det innebærer en tro på at beboerne ikke er determinert av kulturen som tidligere drøftet, og at ny kunnskap kan medføre endring.

Mottaket skal sikre kvinners innflytelse på de forhold som på mottaket som angår dem, blant annet ved å motivere dem til å delta i samarbeidsrådet.

Beboere skal generelt delta praktisk og ha innflytelse på driften av mottaket. De skal kunne påvirke prioriteringer og ha innflytelse på forhold som har direkte betydning for deres hverdag. Når det under punktet for kvinner poengteres at kvinner skal ha innflytelse på de forhold som angår dem, må dette leses som at det må angå dem *som kvinner*. Det er ikke noe lignende krav til at enkelte saker angår noen beboere som menn. Kvinners deltakelse i beboerrådet blir knyttet til kjønn. De sitter der som representant for kvinnene, ikke som representant for beboere. Det er ingen mannlige beboere som sitter i samarbeidsrådet i kraft av sitt kjønn, de sitter der i kraft av sin status som beboer.

Det kan være behov for en slik type kjønnskvalifisering for å sikre kvinners deltakelse i rådene, spørsmålet er om kvinner skal være med fordi de er kvinner, eller fordi alle beboere har denne rettigheten, også kvinnene. Intervjuene viser at menn dominerer både i antall og i de formelle

styringsmøtene ved noen av mottakene. Ikke alle mottak praktiserer samarbeidsråd, men har andre former for møter. Dette mottaket praktiserer allmøter en gang i uken.

Intervju med leder:

”Det er allmøter hver torsdag. Alle kan komme. Det er ingen tvang, men vi oppfordrer alle til å delta. Dette skjer den måten at vi oppsøker beboerne og oppfordrer dem til å komme. Dette er ikke enkelt, for mange er lite interessert. Noen kvinner kommer alltid. Jeg er ordstyrer på disse møtene og forsøker å slippe alle til. Jeg prøver å dempe mannsdominansen. Jeg stiller spørsmål til de som er tause; ”hva mener du?” Vi har forsøkt å ha skyggeregjeringer bestående utelukkende av kvinner. Dette fungerer dårlig. Det blir uro, uvennskap og intriger!”

Ikke alle kvinner trenger å motiveres for å delta på møtene. Men det er ikke tilstrekkelig å møte opp, fordi mennene dominerer. Intervjuene synliggjør at denne dominansen lar seg dempe, gjennom mannlige ansattes dominans av de dominerende. Ved andre mottak blir den mannlige dominansen ikke synlig for de ansatte.

Intervju med leder:

”Vi har beboerråd. Der har vi representanter for kvinnene og ungdomsrepresentanter. (blir alle beboerne hørt i rådet?) Ja, vi passer på at alle blir hørt. Det er en god tone og respekt i rådet. Vi har ikke inntrykk av at noen dominerer”.

Denne lederen ser ikke en slik mannsdominans. Dette er interessant, fordi jeg vet fra kvinneintervjuene at kvinnene på det siste mottaket her, beskrev en veldig sterk mannlige dominans, hvor kvinner i praksis ikke fikk fremmet sine synspunkter og ikke ble tatt hensyn til. Samtidig var kvinnene bevisste på å skjule denne dominansen, og dermed fikk de det til å fremstå som demokratisk. Kvinnene ønsket at de ansatte intuitivt skulle forstå deres ønsker og på vegne av dem skulle fremme deres interesser. Kvinnene beskrev den norske likestillingen, men henviste til at den kun gjelder de norske kvinnene.

Jeg vil i det følgende ta for meg hvert punkt under punktet ”Krav om differensiering av tiltak for kvinner” se dem opp i mot dokumentet for øvrig og intervjuetekstene artikulasjon av temaene.

8.3.1. Vold og overgrep mot kvinner

Mottaket skal ha skriftlige rutiner for håndtering av vold og overgrep mot kvinner.

Samme tema er behandlet under punktet 1.4 Sikkerhet. Der er det krav til skriftlige rutiner for krisehåndtering og håndtering og melding til politiet ved kriminalitet og vold. En måte å forstå dette punktet på er med henvisning til hva som står igjen i kategorien *beboer* som vist over. Dersom kvinner også hadde inngått i kategorien *beboer*, ville et eget punkt for kvinner vært unødvendig. Eller skal overgrep mot kvinner forstås som noe eget, som skiller seg fra overgrep mot menn? I så fall kan det sies å være diskriminerende overfor både kvinner og menn. Det kan være grunn til å stille spørsmålet om det er slik at overgrep mot kvinner er noe annet enn overgrep mot menn. Her er det viktig å holde atskilt fenomenet vold, og risiko og utsatthet for vold.

I boken meningen med volden definerer Isdal vold som:

”enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den andre personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutter å gjøre noe den vil” (2000:36)

Denne definisjonen av vold er kjønnsnøytral, og uavhengig av både voldsutøvers og offers kjønn vil den være den samme. Vold og overgrep er å forstå likt uavhengig av kjønn. Så langt ville det være unødvendig å ha et eget punkt om håndtering av vold mot kvinner spesielt.

Det er vanskelig å vite hva UDi har ment med dette punktet, da det ikke gir noen anvisning om hva slags vold det vises til. Hvordan kan en inndeling av dokumentet med et eget punkt om vold rettet mot kvinner forstås?

En måte å forstå det på, er at volden rammer kvinner og menn ulikt. Det vil si at vold som fenomen ikke er ulikt om det er kvinner som rammes, men at omfang og konsekvenser blir ulikt. I NOU 2003:31, ”Retten til et liv uten vold” fremheves betydningen av å trekke inn kjønn og makt i forståelsen av menns vold mot kvinner. Denne tar for seg vold mot kvinner i nære relasjoner. Det advares også mot å bruke kultur som en forklaring på vold, da dette kan medføre at fokus ikke rettes mot egen kultur. Derimot fremheves de mange fellestrekk vold mot kvinner har på tvers av sosial, kulturell og religiøs tilknytning. Uavhengig av kultur og tradisjon vil vold mot kvinner være å anse som et lovbrudd på lik linje med andre lovbrudd.

Når en ser på vold i nære relasjoner, så er det retningen på volden som kan fremheves som særskilt. Det er i hovedsak mannen som er utøver, og kvinnen som er offer. Et annet særtrekk

er at slik vold oftere utøves i hjemmet. En forklaring på menns vold mot kvinner, i et kjønnsperspektiv, ligger i den hierarkiske maktstrukturen i samfunnet hvor menn er overordnet kvinner. Denne maskuline dominansen (Bourdieu 1998, 2000) kan forklares enten som strukturell tvang, hvor mannens dominans ikke er uttrykk for hans rasjonelle valg. Eller den kan forklares ut fra hans rasjonelle valg og ønsker om å ha makt over kvinnen. Disse to forklaringsmåtene kan også ses som sammenhengende. Når kjønn trekkes inn i vurderingen er tidsaspektet viktig. Vold mot kvinner i nære relasjoner foregår ofte over lang tid.

Vold mot kvinner er også tabubelagt, slik at både offer og overgriper vil bidra til å skjule det som skjer. Kvinner utsatt for vold i nære relasjoner i asylmottak er i en spesielt vanskelig situasjon. Dersom ektemannen er voldsutøveren, risikerer hun å miste grunnlaget for asylsøknaden dersom hun forlater mannen. Dette fordi det ofte er mannens politiske aktivitet som er grunnlaget for søknaden (NOU 2003:31). Dette er forhold som vil kunne bidra til at disse kvinnene i enda sterkere grad bidrar til å skjule den volden hun utsettes for.

Kunnskap om det særegne knyttet til vold i nære relasjoner, bidrar til et behov for å trekke inn kjønn også når tiltak skal utarbeides. En ser at kvinner er langt mer utsatt og at volden foregår over tid. Punktet kan dermed forstås som et behov for ekstra ivaretagelse av kvinner når det gjelder håndteringen av kvinner som utsettes for vold.

Det er ikke bare for kvinnene selv det er vanskelig å snakke om vold, men også for dem som arbeider i asylmottakene. Som intervjuutdraget viser så er det vanskelig både å få øye på og å snakke om vold mot kvinner.

”S: Vi vil gå litt inn på dette her med vold mot kvinner. Kan dere si noe om omfang/registrering av vold mot kvinner i 2006?

Ja, He...he... vi kan jo prøve.....

Spesielt rettet mot kvinner altså?

S: Ja

Dette er spesielt vanskelig for oss....., vi hadde jo ett tilfelle,...ja,.. en mann,...., som ble slått,.. og vi tok tak i dette!

S: en mann ja,...., hva gjorde dere med dette?

Vi snakket med vedkommende og forklarte at det ikke var lov å slå i Norge.

Vedkommende sa at ”hvis jeg bryter norsk lov skal jeg slutte”. ”

Konkrete spørsmål om vold mot kvinner resulterer i svar om vold rettet mot menn. Volden mot kvinner kan lett bli usynlig. Intervjuteksten viser at det kan være behov for spesielt fokus på vold mot kvinner. Det er ikke bare forhold knyttet til asylsøkerne som gjør kvinner mer utsatt, men også en motstand mot å se volden (Skogøy 2008).

På en annen side kan en konsekvens av å dele opp dokumentet i forhold til vold på denne måten, være at det konstitueres to typer vold. En som gjelder kvinner og en som gjelder menn. Ved å se vold mot kvinner som noe annet enn vold mot menn, kan det være en fare for at håndteringen også blir ulik i kvinners disfavør. Vold mot menn og mellom menn utøves som oftest i det offentlige rom, mens menns vold mot kvinner langt oftere skjer i det private rom. Under punktet sikkerhet i dokumentet står det; ”Mottaket skal ha skriftlige rutiner for håndtering melding til politiet ved kriminalitet og vold”. Ved å knytte *vold* til *kriminalitet* og *politi*, tydeliggjøres det kriminelle aspektet ved voldshandlinger. Kriminalitet er et offentlig anliggende, og dermed har myndighetene et ansvar, både i forhold til offer og voldsutøver. Dette skjer ikke når vold knyttes til kvinner. Her er det ikke noe eksplisitt pålegg om at politi skal kobles inn og tiltakene knyttes til kvinnen isolert sett. Dette kan medføre at volden privatiseres. Praksis i asylmottak kan tyde på at dette ikke er en urimelig lesing av dokumentene. Denne måten å dele opp dokumentet i forhold til vold, kan medføre at vold mot kvinner konstitueres som noe annet enn vold mot menn. Intervjuene med ledere og miljøarbeidere viser at det gjør en forskjell om offeret er kvinne. Eksemplene i sitatene illustrerer at mottakene i liten grad forholder seg til volden eller voldsutøver, men kun til kvinnen når det er snakk om vold mot kvinner.

- ” Hvis dere vet om at vold (mot kvinner)forekommer, har dere spesielle tiltak eller prosedyrer i forhold til dette?

- Ja, det blir tatt opp i plenum hvis vi mistenker noe. Det er litt vanskelig hvis det er ektemannen, da. Og vi samtaler med kvinnen. Det gjør vi aller først, vi snakker om lovverket,... og informerer om krisesenteret. Vi vurderer også om vi skal ha en samtale med dem sammen eller hver for seg. Dette finner vi ut av på møte om morgenen.

- Hva gjør dere i situasjoner hvor kvinnen sier nei takk til å få hjelp?

- Hmm... Tjaa...Nei..., det er jo ikke så mye vi kan gjøre sa nei. Det er jo frivillig! ..Vi vet jo at enslige kvinner blir voldtatt her”

- ”Kan dere si noe om omfanger av vold mot kvinner her i mottaket? F. eks i 2006??
- Nei det er vanskelig å si. Vi har hatt familievold her. (de veksler blikk) Men da har kvinnen selv ordnet opp. Hun har selv ringt politiet eller sagt ifra til de ansatte.
- Hva gjør dere i slike situasjoner?
- I en situasjon kom politiet. De snakket med kvinnen. Hun ble sendt til Nord-Norge på hemmelig adresse. Dette var fordi hun ønsket det. En annen dame reist selv til krisesenteret.
- Hva gjør dere som ansatte?

- Ved mistanke om vold så innkalles kvinnen til leder. Jeg har ikke selv gjort det, jeg har jo nettopp begynt. Men jeg vet at det ble gjort en gang av tidligere leder. Så får hun informasjon om sine rettigheter. Hun fortelles at hun kan anmelde forholdet. En gang har også vi anmeldt mot kvinnens vilje. Hun trakk anmeldelsen sin, men vi opprettholdt vår. Hun ble flyttet til et annet mottak. Men det er ikke så greit i disse sakene. Kvinnene kontakter mannen, og før vi vet ordet av det så flytter han etter. Jeg forstår ikke alltid hva de vil.”

”Vi hadde en episode der en kvinne ble mishandlet av mannen. Da ordnet vi det slik at hun fikk nøkkel til et annet beboer-rom, slik at hun kunne komme seg litt unna. Denne nøkkelen visste ikke mannen om....I tilfeller hvor menn utøver vold mot kvinner, vil jeg (ledere) alltid ha en samtale med utøveren av volden”

Kravspesifikasjonen pålegger mottakene å ha rutiner for håndtering av vold og overgrep mot kvinner, men hva disse rutinene skal inneholde fremgår ikke. Det å ha rutiner medfører dermed ikke nødvendigvis at dette er et tiltak som sikrer kvinner som utsettes for vold. Det vil i stor grad være opp til det enkelte mottak hvordan situasjonen skal håndteres.

I eksemplene over snakker de ansatte med kvinnen enten alene eller sammen med mannen. Det informeres om lovverket og om muligheten til å reise på krisesenter, eller hun tilbys en nøkkel så hun kan gjemme seg for mannen. Ut over dette er det i stor grad opp til kvinnen selv å ta ansvar for sin situasjon. Volden mot kvinner og spesielt dersom det er ektemannen som er voldsutøver, blir privatisert, ikke kriminalisert. Mottakenes fokus blir ulikt avhengig av om det er kvinner eller menn som rammes. Der hvor kvinner rammes, rettes oppmerksomheten mot offeret. Hun får informasjon om hva hun kan gjøre. Gjerningsmannen kommer lite i fokus, og ansvaret blir kvinnens. Ingen stiller mannen til ansvar for hans handlinger. Kun ved ett mottak er det praksis å snakke med voldsutøver. I dagens Norge er det ikke lenger legitimt at menn utøver vold mot familien. Det er ikke lenger i tråd med den offisielle sosiale orden. Likevel kan det synes vanskelig i praksis å se volden mot kvinner som kriminell. Ideologien om å skjule den maskuline dominans (Holter 1977), gjør kanskje at menns dominans over kvinner er blitt tabu, kulturens krefter hindrer berøring (Freud i Leira 2003). Den går under jorden og kan fortsette i det skjulte.

Når det derimot er menn som rammes, rettes oppmerksomheten mot gjerningsmannen, og det er fokus på lovbruddet. Gjerningsmannen ansvarliggjøres. Forskjellen er om volden rettes mot en kvinne eller en mann, og om den foregår i det private eller det offentlige rom.

Der hvor mottaket valgte å opprettholde sin anmeldelse, ble det vanskelig for mottaket å forstå kvinnens reaksjoner i ettertid. Her kommer behovet for kunnskap om at vold i nære

relasjoner har noen særtrekk inn. En mulig forståelse av dette er basert på forskning som viser at kvinners moralske forståelse skiller seg fra menns. De tar ikke nødvendigvis utgangspunkt i rett og galt, men i relasjoner og ansvar. Ansvar for andre kan i noen tilfeller komme til å komme foran de forpliktelsene kvinnene har overfor seg selv (Gilligan 1982). Ved ett mottak gir lederen et eksempel på dette: "Kvinnene er redde for at dersom mannen slår henne så vil han miste ansikt i beboergruppen dersom det blir kjent". For denne kvinnen vil hensynet til mannen komme foran hennes eget velbefinnende.

I noen tilfeller gjøres kvinnen direkte ansvarlig for volden hun utsettes for ved at hun mestrer situasjonen bedre enn ektemannen. Sitatet under illustrer hvordan det spekuleres i om ikke kvinnen selv er skyld i den volden hun utsettes for.

Leder: "Du vet det er en ting, litt rart at jeg sier det kanskje, men når de kommer i et eget kjøkken og en egen leilighet – kvinnene er sterkere enn mennene i denne situasjonen. Får gjort ting hun er vant til i kjøkkenet, mens mannen ikke får noe. Har ofte merket at kvinnene er sterkere – kanskje dette fører til vold?"

Sett med Bourdieus blikk, kan dette forstås som at kvinnen utfordrer den maskuline dominansen. Sett i et avmaktsperspektiv, blir det slik at dess mer avmektig mannen føler seg, jo større er sjansen for at kvinnen utsettes for vold. At avmakt har slike konsekvenser, er viktig kunnskap, men veien derfra til å gi kvinnen ansvaret for det som skjer er lang.

I følge Leira (2003) kan en slik ansvarliggjøring av kvinner som utsettes for vold i nære relasjoner være uttrykk for doksisk androsentrisme. Hun hevder at den måten vold mot kvinner håndteres på i dagens samfunn, fortsatt er preget av slik førmoderne tankegods. Derfor blir ikke den type vold forstått som brudd på menneskerettighetene. Det er å forstå som en annen type vold enn den volden som rammer mannen.

Leder (L) og miljøarbeider (M) i intervjuet under har ulik forståelse av hvordan klare indikasjoner på vold kan forstås og forklares.

"M: Så er det en familie som vi er bekymret for når det gjelder fysisk vold. Har prøvd å snakke med henne. Møtte henne med en kjempeblåveis. Måtte spørre henne hva hun hadde gjort. Hun svarte veldig raskt: "Bilulykke!" Jeg spør hvordan hun har det hjemme, men hun svarer bare: "Bara bra!" De har alltid en god fasade utad.

L: Har den døds store Tv'en.

M: Men der kan det være vold fra andre i familien, hun har for eksempel en voksen sønn.

- L: Vi har ikke sett noe, har ikke noe klart på dem, men så har hun jo sminke på seg så det ser ut som om hun har blåveis hele tida.
- M: Hun er også mye på sykehus. Sier det er migrene, men jeg tror det er vold. Hun er unaturlig mye på sykehus.
(Hvordan får du denne oversikten?)
- M: Hvis jeg har en avtale med henne så sier andre i familien at hun er på sykehus. Jeg vet ikke om hun er der, eller om hun bare ikke kan vise seg.
- L: Andre naboer bekrefter bråk. Sier at de slår den minste sønnen. Det er like jævlig det. Kanskje verre. Det er et tilbakestående barn, har ikke mulighet til å lære noe av det en gang.
- M: Men når det gjelder denne dama her. Kona kan ikke norsk og kan ikke lese eller skrive: Hun blir kjørt over alt av mannen eller andre han har sørget for. Jeg opplever at dette også er vold. Han vil ikke at hun skal lære norsk. Han vil ha kontroll. Hun ble gift når hun var 12 år. De er kurdere.
(Er dette noe du bare fornemmer, eller?)
- M: Nei, jeg vet ikke. Det kan jo være at hun bare vil ta vare på barnet.”

Volden mot kvinner blir forsøkt forklart på mange måter. Den kan bagatelliseres eller latterliggjøres ved å vise til at kvinner sminker seg så de ser ut som om de har blåveiser hele tiden. Selv når blåveiser kommer sammen med meldinger om husbråk, blir det vanskelig å forholde seg til den fysiske volden. Volden mot barnet, blir sett som oppdragelse og disiplinering. Problemet blir at et tilbakestående barn ikke kan lære noe av det. Dette er uttrykk for et syn på barneoppdragelse som for lengst er forlatt offisielt i Norge, og som rammes av lovverket. Likevel lever et slikt førmoderne tankegods videre.

Miljøarbeideren trekker også inn spørsmålet om psykisk vold i form av kontroll av kvinnen i familien, og setter de ulike faktorene sammen til et mer helhetlig bilde av noe hun forstår som vold. Likevel er det vanskelig for miljøarbeideren å tro på det hun forstår. Hun trekker sin egen kunnskap i tvil; kanskje er det bare omsorg for barnet.

Kvinnen som forteller om vold og overgrep i den private sfære blir mistrodd, hun mistenkes for å ha vikarierende motiv, hun ønsker oppholdstillatelse for sin egen del:

”Vi hadde et østeuropeisk par her. I samtaler fortalte kvinnen at mannen var rå og slem mot henne i enerom, han var voldelig mot henne. Kvinnen brøt sammen i samtale med helsearbeidere. Det var ingen som visste om dette, og den første tanken vår var at hun kanskje hadde vikarierende motiv for å berette dette. Det viste seg at noen kvinner fra samme land hadde hatt mistanke til at vold foregikk. De forsøkte å ta seg litt av henne, men turde ikke gå åpent ut med opplysninger til oss ansatte fordi mannen ble ansett som farlig og truende.”

Det var også vanskelig for de ansatte å tro på det kvinnen fortalte, fordi de oppfattet mannen som en hyggelig ressurs i miljøet. For å bli trodd trenger hun vitner som kan bekrefte historien. Kvinnene stemme blir ikke like mye verdt som mannens.

Dette handler også hvem som vinner frem med sin definisjon av virkeligheten. Er det kvinnen, mannen eller de ansatte som skal ha førsteretten til å definere hva som foregår? Å bli utsatt for uverdigg behandling eller overgrep, for så å bli mistrodd i forhold til en har opplevd, kan forstås som et dobbelt overgrep. At de ansatte erkjenner at overgrep foregår er en forutsetning for å kunne forholde seg til det. Det er en måte å unngå likegyldigheten. Kanskje handler det ikke om dårlige intensjoner fra de ansattes side. Men likevel kan konsekvensene for de det gjelder kan bli svært store og negative (Heggen i Sætersdal og Heggen 2002).

Mottaket skal legge til rette for egen kvinnegruppe

Det gis ingen forklaring på hvorfor kvinnegrupper er viktig eller hvilken hensikt de skal ha. Er dette er fritidstilbud eller er hensikten samtale/terapi? Det er heller ingen steder vist til at menn trenger et tilsvarende tilbud. Dersom dette punktet forstås som et fritidstilbud, så er det allerede et krav til fritidstilbud for voksne tidligere i dokumentet. Her er målgruppen alle beboere, og det skal være tilrettelagte fritidsaktiviteter som sport og hobbyaktiviteter.

I intervjuene fremgår det at mottakene har noe ulik praksis i forhold til kvinnegruppene. Noen ser det som et fritidstilbud, men andre som et møtested for samtale.

”- Dere nevnte kvinnegrupper i sted, kan dere fortelle litt mer om dette?

- Det er to typer kvinnegrupper. Vi har møter på mottaket, kontoret, og så har vi samarbeid med Åpen Barnehage.

- Fordi kvinnene har barn i barnehagen der?

- Ja, det startet sånn, men også kvinner som ikke har barna der deltar nå. Og så har vi møter hjemme hos kvinnene, lager mat fra forskjellige land. På papiret har vi også en mannegruppe. Den har ikke fungert på en stund. Men en annen mannlig miljøarbeider tar i blant mennene med ut for å gjøre andre ting. Intensjonene er å få enkelte til å åpne seg.”

”Vi mener det skulle ha vært egne kvinnemøter med egne kvinnelige tolker. Vi har egne foreldremøter om det å være foreldre i Norge. Hver mandag møter miljøarbeideren på kvinnemøte, hvor de snakker om hverdagsproblemer, som barn, svigermødre etc. disse møtene er det som regel godt oppmøte på... Miljøarbeideren tar også med seg kvinnegruppen til byen for å handle og drikke kaffe”

Kvinnegrupper og aktiviteter er vanskelig å skille fra hverandre, det foregår aktiviteter i kvinnegruppene på og utenfor mottakene. Både møter og samtaler på mottaket og aktiviteter utenfor mottaket ses som en form for kvinnegruppe. Det vil trolig være slik at det foregår mye samtale gjennom aktivitetene, og kanskje er det ikke mulig eller ønskelige å skille dette fra hverandre.

8.3.2. Fritidstilbud

Mottaket skal bidra til at kvinner har fritidstilbud tilpasset deres interesser og behov.

Dette punktet kommer i tillegg til at det allerede er stilt et krav som gjelder alle beboerne.

Under beboerrettet arbeid stilles det krav til mottakene tilretteleggelse av fritid:

Mål: - tilrettelegge for at beboere kan delta og være pådrivere i fritidsaktiviteter på og utenfor mottaket. Målgruppe: alle beboere.”

Ved ett mottak opplyses det at de har sport, fotball og kvalifiseringstiltak som aktiviteter for mennene. For kvinnene er det matlagingskurs, strikke-kafeer og bygdekvinnelaget som er aktivitetstilbudet. Det er også vanlig at kvinner tilbys egne tider i trimrom og pc-rom som en aktivitet for kvinner spesielt. Mottakene erfarer at det likevel er menn som benytter tilbudet i denne tiden, og at kvinnene er fraværende.

Denne oppdelingen av tilbud ser ut til å følge tradisjonelle kjønnsrollemønstre, hvor kvinnene tilbys aktiviteter som kan knyttes til hjemmet og mennene til den offentlige sfære. Mennenes tilbud er også mer rettet mot en fremtid som yrkesaktiv i Norge gjennom kvalifiseringstiltak. I motsetning til dette knyttes kvinnenes aktiviteter til oppgaver i hjemmet, og til barnepass.

”...Vi har en barnebase som er åpen hver dag fra 9-15, hvor mødrene må jobbe en dag i uken. Det er for barn fra 2-6 år, men vi har også barn under den alderen. Det betyr mye for kvinnene å ha noe å gå til, de klarer ikke bare sitte hjemme. Da tenker de for mye. Det er en sosial møteplass. Vi har hatt fedre der også. Noen som er veldig flinke til å følge opp barna sine, noen fra Iran og Irak.”

Hvilke konsekvenser kan en slik fordeling av oppgaver få?

Kvinnene pålegges å jobbe i barnebasen. Den tiden de tilbringer i barnebasen går dermed på bekostning av norskundervisningen. Praksisen kan medføre at kvinnenes mulighet til en selvstendig tilværelse blir hemmet i forhold til mennenes. Det ligger også en forståelse av kvinner i kraft av sitt kjønn, er bedre til å ivareta barna. Dette føyer seg inn i en forståelse av at mannens tilknytning til arbeidslivet kommer foran omsorgen for barn, mens det for kvinner er motsatt. Der hvor menn fremstår som gode omsorgsgivere, blir det å betrakte som et unntak.

Dette står i motsetning til de offisielle målene for likestillingsarbeidet i Norge. Likestilling skal ikke bare gjelde i yrkeslivet, men også i hjemmet i forhold til omsorg.

”Regjeringen ønsker å vitalisere likestillingsarbeidet i Norge og bevilgningen til likestillingsarbeid foreslås styrket med 20 mill. kroner. Likestilling mellom kjønnene innebærer en omfordeling av makt og omsorg mellom menn og kvinner”.
(Storingspreposisjon nr. 1/2006)

En slik praksis medfører at de asylsøkende kvinnene kommer dårligere ut enn mennene. Målsettingene om omfordeling av makt og omsorg og yrkesaktivitet ser ikke ut til å gjelde dem i samme grad. At kvinner ikke får de samme muligheter i forhold til norskopplæring og arbeidstrening får store konsekvenser. Det å ha muligheten til egen inntekt og økonomisk selvstendighet, gir også tilgang til andre goder, som trygdeordninger. Dermed er arbeidsmarkedet en viktig arena for omfordeling av velferd. Det at kvinnelige beboere ikke tilbys de samme muligheter som de mannlige, vil dermed kunne få store konsekvenser for dem i et livsløpsperspektiv. Som tidligere nevnt har dette også betydning i forhold til hvor utsatt kvinner er for vold.

Ved å tilhøre gruppen kvinne, knyttes det forventninger om at kvinnen er i besittelse av visse egenskaper i kraft av sitt kjønn. Kjønn blir gjennomsyrende (Moi 2002). Individuelle egenskaper blir underordnet, da kjønn er den kategorien som tillegges mening. Hun blir sett som en omsorgsgiver. Rollen som ”mor” ser ut til å bli så gjennomtrengende at den ikke lenger er en rolle, men nærmer seg en subjektposisjon (Neumann 2001). Det er ikke en gang nødvendig å ha barn for å være mor, det er tilstrekkelig å være kvinne. Der hvor menn nevnes som fedre, blir de unntaket. Det er noen av dem som er flinke med barna.

Dette står i sterk kontrast til likestillingspolitikken generelt i Norge. Hvor alle skal ha de samme muligheter uavhengig av kjønn.

”Regjeringen vil bekjempe all diskriminering. Alle skal ha krav på å få de samme mulighetene til å utvikle seg, utnytte sine evner og leve sine liv, uavhengig av kjønn, sosial bakgrunn, religion, seksuelle orientering, funksjonshemming eller etnisk tilhørighet”.⁵

Det er ikke bare i Norge at regjeringen har likestilling som et uttalt mål. Statsminister Jens Stoltenberg holdt tale ved åpningen av høynivåmøtet i FNs økonomiske og sosiale råd i juli 2006. Her fremheves viktigheten av kvinners yrkesdeltakelse, riktignok ikke for kvinnenes egen del, men for landets økonomiske vekst:

⁵ <http://www.regjeringen.no/nb/tema/Likestilling.html?id=922>, lastet ned 29.1.2008.

«Hovedpoenget mitt her i dag er at det er ved å styrke kvinners stilling, sikre like muligheter for alle, sørge for helsetjenester og øke kvinners aktive yrkesdeltakelse at et land kan oppnå størst mulig framgang, økonomisk så vel som politisk.»
(Storingsmelding nr. 11/2007-2008)

Det stilles krav om at mottakene skal strukturere og målrette tiltak som kan gjøre beboeren mest mulig selvhjulpent raskest mulig. Her skal det blant annet finnes individuelle kvalifiseringsplaner for beboerne. Kvalifisering i denne sammenheng forstås som kvalifisering til arbeidsmarkedet. Dette kravet ser ut til å bli tilfredsstillt i størst grad, når beboeren er en mann. Ett mottak fremhever kvinnenenes muligheter for lønnet arbeid gjennom kommunen.

”Har dere egne aktiviteter for kvinnene?”

Ja vi har trimgrupper. En kvinne kommer og har trim for kvinner i gymsalen. Der går kvinner både herfra og utenfra mottaket. Så er det svømming. Kvinnene har selv nøkkel til svømmehallen. En dag i uken kommer en sydame hit og har syng og håndarbeid. Menn kom også hit men de måtte utelukkes. De kom med egne klær og forventet at kvinnene skulle reparere for dem. Røde kors har en kvinnegruppe som drives av frivillige. Vi ser jo at de kristne kommer mer i kontakt med andre utenfor mottaket. De tas inn i menighetene rundt her. Kommunen har ansatt mange kvinner fra mottaket. De kan få vikarjobb eller sommerjobb. Noen har fått fast vaskejobb, og en har fått jobb ved sykehjemmet.”

I tillegg til mulighetene i kommunen, kunne kvinnenenes kompetanse innenfor søm, blitt sett som en vei mot sysselsetting. Kvinnene kunne for eksempel har drevet med søm og reparasjon av tøy mot betaling. Av intervjuutdraget fremgår det at håndarbeid ikke lenger er en type aktivitet som inngår i kategorien arbeid, men blir forbeholdt privatsfæren og fritiden. Dette kan innebære en forringet mulighet for noen kvinner til å bruke sine ressurser og sin kompetanse på en måte som bidrar til en selvstendig tilværelse.

8.3.3. Informasjon

Mottaket skal sikre tilpasset informasjon om tema av særlig betydning for kvinner

Hvilke tema er av særlig betydning for kvinner og hvorfor er ikke dette dekket av punktet om informasjon som gjelder alle beboere? Her står det at informasjonen skal tilpasses de grupper og individer som til enhver tid befinner seg på mottaket. Beboerne skal trekkes med så langt mulig i utformingen av informasjonsprogrammet. Dokumentet som helhet vektlegger en individuell tilpasning hvor det er den enkeltes beboers behov som skal være utgangspunkt for

informasjonen. Dermed kunne informasjonen greit tilpasses de individuelle beboere av kvinnekjønnen også, uten at det må spesifiseres i et eget punkt. Det er ikke tilsvarende krav om tilpasset informasjon av betydning for menn. Denne delingen av kravene til informasjon, kan forstås som at det generelle informasjonspunktet dekker menns individuelle behov, men ikke kvinners. Hva slags informasjon er det kvinner trenger spesielt i et asylmottak, og hvilke konsekvenser vil dette kunne ha? Dette punktet kan ses i sammenheng med punktet over om ”særlig fokus på kvinners rettigheter og behov”, hvor en så at informasjon om rettigheter i form av likestilling ble gitt.

Det går frem av intervjuene at mottakene oppfatter krav om informasjon til kvinner ulikt. Det oppfattes ulikt hva slags informasjon som gjelder kvinner spesielt, og om det betyr at kvinner skal få denne informasjonen alene, uten menn til stede.

Noen av asylmottakene vektlegger bruk av kvinnelig tolk, når kvinner skal informeres. Det er kun kvinner til stede på disse informasjonsmøtene. Dette er en tilrettelegging for å ivareta kvinner, men angår ikke tilpasset informasjon og tema i seg selv.

Et tema som fremheves er informasjon om helse. Da gis informasjonen i kjønnsdelte grupper. Både kvinner og menn får denne informasjonen. Andre igjen gir all informasjon i blandet gruppe.

”Vi følger informasjonsmodulene fra UDI. Et par ganger i året kommer lensmannen hit og prater om vold og vold mot kvinner. Andre temaer som blir tatt opp er: likestilling, forskjeller mann og kvinne, barnevern, vold i familien, ekteskap og politiets rolle i Norge. Det er mye godt samarbeid med lensmannen i bygda. Politiet presenterer seg som en sivil etat i Norge, som skal hjelpe folk som lider. Kvinner skal få informasjon individuelt med kvinnelig tolk. All informasjon gis muntlig, den finnes ikke skriftelig.”

”Vi bruker mye media her. Det blir mer aktuelle saker på den måten. Ikke alle kan lese, men det gjør sterkere inntrykk når de får et avisutklipp i hånden og kan se på bildene. Vi har brukt Tv aksjonene også, ikke nå sist, men den før. Den gjaldt jo vold mot kvinner. Vi er opptatt av at informasjon må komme fra flere hold så blir den mer troverdig. Vi bruker ofte folk utenfra. Vi har jevnlig besøk fra familievernkontoret. De informerer om hva de jobber med, og har med seg informasjon på flere språk. De informerer om synet på familien i Norge.”

”-Gir dere slik informasjon til kvinner og menn hver for seg eller sammen?
-Når familievernkontoret er her så er de sammen. Men informasjon om helse gis til kvinner og menn adskilt. Vi deler i grupper etter språk. Det er praktisk i forhold til tolk. Ofte er det telefontolk, og da blir det kaos med flere språk. Nå har vi mange fra

samme land, og de er delt i 4, med to grupper for menn og to for kvinner. I tillegg deler vi de etter ankomsttid i Norge. De har behov for ulik informasjon etter som hvor lenge de har vært her. Gruppene er samkjønna unntatt når det gjelder helse.”

Flere av mottakene fremhever informasjon om helse som et tema de velger å gi til kvinner og menn hver for seg. Det kan se ut til at det å skulle gi informasjon om tema av særlig betydning for kvinner, blir forstått som informasjon som skal gis i egne kvinnegrupper med kvinnelig tolk, uavhengig av tema. En leder viser til at det er et krav å gi kvinner informasjon individuelt med kvinnelig tolk. Ved dette mottaket vil kvinner få svært god oppfølging, og langt bedre individuelt tilrettelagt informasjon enn menn vil få.

8.3.4. Kvinners kompetanse

Mottaket skal tilstrebe og nytte kvinners kompetanse

Her vil jeg se nærmere på begrepet ”tilstrebe”. Dette viser ikke til et absolutt krav, men til noe en skal strekke seg mot. Begrepet kan bety blant annet strekke seg etter, ville trakte etter, søke (Norsk synonymordbok). Det er et prosessbegrep som sier noe om en ønsket retning, men ingenting om hvor målet er. Det er svakere enn begrepet brukt i hoveddelen av dokumentet, hvor ”sikre” er brukt. Det kan forstås som et mer absolutt krav.

Når kan en si at en har tilstrebet seg nok?

Et annet poeng er spørsmålet om hvilken kompetanse kvinner spesielt har som ikke dekkes av den individuelle kompetansen den enkelte beboer besitter. Det er allerede krav til beboermedvirkning tidligere i dokumentet. Her skal beboerne gis innflytelse på beslutninger som har betydning for deres hverdag og de skal delta i organisering og praktisk gjennomføring av den daglige driften på flest mulige områder. I denne sammenheng er kvinner allerede nevnt spesielt, da de formelle samarbeidsrådene mellom ansatte og beboere skal minimum ha et kvinnelig medlem. Likevel kategoriseres kvinner i en egen gruppe i tillegg.

Kan denne måten å dele opp kravspesifikasjonene sies å være et uttrykk for at kvinner er å forstå som en spesiell type beboer som skiller seg essensielt fra de mannlige? Dette kan sies å stå i motsetning til likeverd og likebehandling uavhengig av kjønn som er et etisk krav i dokumentet.

Ved å nevne kvinners kompetanse som noe særskilt, skilles det ut fra det som ikke er særskilt, menns kompetanse. Slik konstitueres menns kompetanse som det normative, og det blir unødvendig å nevne deres kompetanse spesielt. Det å tilstrebe og nytte kvinners kompetanse, kommer som noen en skal gjøre i tillegg, og kvinners og menns kompetanse kan på den måten komme til å stå i motsetning til hverandre.

Hvilke konsekvenser dette skal ha i praksis sier ikke dokumentet noe om. Det gir ikke driftslederne noen konkrete anvisninger for hvordan dette målet kan nås. De ulike asylmottakene har ulike måter å trekke kvinner inn i ulike sammenhenger i mottaket.

”Det er allmøter hver torsdag. ... Noen kvinner kommer alltid. Jeg (mannlig leder) er ordstyrer ved disse møtene og forsøker å slippe til alle. Jeg demper mannsdominansen og kan rette spørsmål til folk som er tause, ”Hva mener du?” Noen ganger har de forsøkt med ”skyggeregjeringer” bestående utelukkende av kvinner. Dette fungerer dårlig. Det blir uro, uvennskap og intriger....Ofte kan man diskutere temaer som ikke ønskes tatt opp også f.eks. dersom miljøarbeiderne fanger opp problemstillinger kvinner kommer med, men som de ikke tør/klarer å si på møtet. Renslighet og toaletter er ofte slike temaer...!”

”Samarbeidsrådet her på mottaket består av 2 fra personalet og seks beboere, to av disse er kvinner. Rådet fungerer i ny og ne, og faller til tider sammen, noen slutter. Det er nyttig med et slikt råd, men svært arbeidskrevende. Det er få mottak som får det til å rulle og gå. Vår erfaring er at menn ikke blir dominerende, kvinnene slipper til. Vi har hatt en kvinnelig leder i rådet, fra Somalia, og dette gikk veldig greit. Vi har ikke inntrykk av at kvinnene blir skviset ut. Det blir terpet på at slik er det i Norge og verdensomspennende, og at kvinner skal høres”.

”Blir alle beboerne hørt her?

Vi passer på at alle blir hørt. Det er en god tone og respekt i rådet. Vi har ikke inntrykk av at noen dominerer.”

Felles for sitatene er at kvinnene kommer til orde ved hjelp av at de ansatte tar til ordet for at også kvinner skal høres. Kvinnenes stemme kommer indirekte frem via andres stemmer. Det er de ansatte som påtar seg rollen som formidler. Der hvor de har erfaring med at menn ikke blir dominerende, settes dette i sammenheng med at det er terpet på at kvinner skal høres. Det er altså resultat av at de ansatte har gjort noe for å få kvinnenes stemme frem.

Kvinner tilbys dermed ikke posisjoner hvor de kan tale umediert. Det å være kvinne setter i spill en praksis hvor det må opprettes uformelle systemer i tillegg til de formelle (beboerrådene)for å få nyttet deres kompetanse. Dermed fanger ikke de vanlige systemene opp kvinnenes kompetanse. Samtidig synliggjøres deres ”andreposisjon” i mottaket ved

dannelsen av en egen skyggeregjering for kvinnene. Mennene er i posisjon, mens kvinnene er i opposisjon. Begge strategiene ment for å bistå kvinnene, kan sies å reprodusere de kjønnsstrukturer som rammer kvinnene ufordelaktig.

8.4. Tekstenes konstituering av kvinner.

Delingen av kravspesifikasjonen, med kvinner i egen kategori sammen med de mindreårige og syke og svake beboerne, bidrar til å konstituere kvinner på noen måter, og utelukker andre muligheter.

Assosiasjoner til svake individer som trenger hjelp og assistanse for å kunne ivareta egne behov ligger nær. Dette står i motsetning til en likestillingsideologi. Det kan være uttrykk for en ideologi om forskjell mellom kjønnene, hvor kvinnene i kraft av sitt kjønn trenger noe annet enn andre mennesker (menn). Dette kan leses som at det ikke vektlegges en universell utforming av praksis ved asylmottak, men at den mannlige normen fortsatt består, og at de ulemper dette medfører skal avhjelpes ved særtiltak rettet mot enkelte grupper.

Innenfor kjønnsforskningen finnes mye dokumentasjon på det Connell (1987) kaller det maskuline hegemoniet. Han viser til den globale mannsdominans i forhold til kvinner som et strukturelt faktum som binder de ulike formene for mannlighet og kvinnelighet sammen. Dette er en symbolsk kraft som opprettholder den institusjonaliserte kvinneunderordningen. Ved at underordningen, både av kvinner forklares med henvisning til naturen, og ikke til en konstruksjon, videreføres og forsterkes fenomenet. Dette er i tråd med både Bourdieus og Foucaults forståelse av at det som fremstår som sant er et resultat av et historisk arbeid, hvor noe har vunnet frem som den sanne forståelsen av virkeligheten. Ved at det fremstår som naturlig og objektivt skjules den maktkampen som ligger til grunn for at et syn har vunnet frem. ”Objektivitet er aflejet magt, hvor magtsporene er blevet udvisket, hvor man altså har glemt, at omverdenen er politisk konstruert.” (Laclau 1990:60, i Jørgensen og Phillips 1999:49). Ved å se over- og underordningen mellom kjønnene som en konstruksjon, åpnes det for at det kan finnes andre måter å organisere virkeligheten på.

Norge er et av verdens mest likestilte land, og ved blant annet å innføre kjønnsnøytralitet i alle offentlige dokumenter, er hegemoniet tilsynelatende opphevet. Bourdieu ([1998]2000) hevder at den relative underordningen av kvinner fortsetter, men antar nye former i dagens samfunn. Hans forskning baserer seg i denne sammenheng på franske forhold. Men poenget lar seg

overføre til norske forhold. Den relative underordningen vil anta andre former i Norge enn i Frankrike. Her er likestillingen kommet lenger, men fortsatt er kvinner relativt underordnet mannen. Kvinner tjener fortsatt mindre enn menn. Kvinneyrker er dårligere betalt, til tross for utdanning på samme nivå og like mye ansvar i jobben.

Det at kvinner er nevnt som en spesiell gruppe, kan forstås som et klart uttrykk for denne underordningen. Kvinner utgjør halvparten av jordens befolkning, men er likevel å anse som en spesiell gruppe, sammen med blant annet umyndige og funksjonshemmede. At menn ikke nevnes, kan forstås som at beboer per definisjon er menn og at deres behov ivaretas i styringsdokumentene.

Acker (1993) har en firedeelt analytisk tilgang for å forstå kjønnete prosesser i organisasjoner. Asylmottak kan forstås som en organisasjon hvor kjønnete prosesser finner sted. Hun skiller mellom:

1. Etablering av kjønnsdeling
2. Skaping av symboler, bilder og bevissthetsformer som forklarer, legitimerer og opponerer mot kjønnsdelingen
3. Interaksjon mellom individer
4. Det interne, mentale arbeidet til enkeltindividene.

Disse nivåene kan bidra til en forståelse av hvorfor den relative underordningen kan fortsette. Interaksjon på individnivå bærer i seg de strukturelle og ideologiske prosessene. Så de handlinger og den interaksjon vi kan se mellom individer, er et uttrykk for de strukturer som virker under. Når dette ikke inkluderes i analyser og tiltak, så vil effekten kunne være at valg og handlinger på individnivå, naturaliseres. Tiltakene kan bli både løsningen og problemet. Dette fordi tiltak på individnivå, som ikke tar hensyn til det strukturelle, vil bidra til å reproducere strukturene. Eksempelet hvor kvinner kommer til orde gjennom bistand fra de ansatte, viser at dette er en løsning der og da. Men det bidrar ikke til noen endring at de strukturene som setter kvinner i en posisjon hvor de ikke kan tale umediert. Dermed vil hjelpen bidra til å bekrefte og forsterke denne relative underordningen.

Likebehandling betyr at alle individer behandles likt. Dette kan i en liberalistisk forstand forstås som rettferdig (Teigen i Lorentzen og Mühleisen 2006). Likebehandling kan derfor stå i motsetning til et mål om likeverdighet. Ikke-privilegerte grupper som for eksempel kvinner og barn, oppnår ikke likeverdighet ved likebehandling. Likebehandling endrer ikke strukturene som produserer ulikheten. Ulikebehandling på individnivå er et virkemiddel, som

heller ikke alene bidrar til endringer på strukturnivå. For å oppnå en slik endring, kreves tiltak på flere nivåer samtidig. Både tiltak som her og nå avhjelper konsekvensene av ulikheter, og parallelt tiltak som for fremtiden endrer de strukturelle forholdene som bidrar til ulikhetene.

Et forhold på strukturnivå er at en asylsøker lenge har vært ansett som en mann. Det er tradisjonelt sett mennene som har flyktet, og kvinnene har fulgt med. Kvinnene har ikke fått vurdert spørsmålet om de eventuelt har rett til asyl på eget grunnlag. En slik kjønnsdeling skaper symboler som knytter det å være flyktning til det å være mann. Det juridiske skillet mellom offentlig og privat sfære, medfører en ytterligere svekkelse av kvinners stilling. Overgrep mot kvinner, såkalt kjønnsesifikke overgrep skjer ofte i den private sfære, noe som flyktningkonvensjonen tradisjonelt sett ikke har tatt hensyn til.

Det har skjedd endringer i forhold til dette, og i Nyhetsbrev om norsk flyktning- og innvandringspolitikk nr 8 av 2001, legger kommunal og regionaldepartementet til grunn at der kvinner utsettes for overgrep fra privatpersoner (ektemenn, slektninger), skal det tas med i vurderingen om hun har en reell beskyttelse fra sitt lands myndigheter. Dersom kvinnen ikke beskyttes av myndighetene, vil hun ha krav på asyl. (Holth T, 2004). Dette kan ses som et bidrag fra myndighetenes side til å oppheve den kjønnsdelingen som tradisjonelt har ligget i flyktningkonvensjonen. Statistikk viser at det tas hensyn til kjønnsbasert forfølgelse.

UDI opplyser på sine sider⁶ at

” 25 prosent av alle kvinner som har fått vedtak i forbindelse med søknad om asyl ved utgangen av juni 2007 har fått asyl, mens 14 prosent av mennene har fått slik beskyttelse. Andelen kvinner som har fått oppholdstillatelse av andre grunner er også større enn andelen menn.”

I vurderingen av asylsøknaden skal det tas hensyn til hjemlandets mulighet og vilje til å beskytte kvinnen. Det er likevel slik at når det skjer brudd på menneskerettighetene, viser forvaltningspraksis at det spriker i forståelsen av om kravet til forfølgelse er oppfylt, at forfølgelsens art fortsatt spiller en rolle.

⁶ <http://www.udi.no/templates/Page.aspx?id=8818>, lastet ned den 3.1.2008.

8.5. To ulike diskurser i tekstene?

For å undersøke hvordan kvinne, eller kvinnelig identiteter, konstitueres i tekstene, kan det stilles spørsmål til materialet om hvilke kategorier som artikuleres (Søndergaard 2000). I denne oppgaven blir det kategoriseringen av aktører som står sentralt. Andre kategorier som også kan gi informasjon om hvilke subjektposisjoner som er tilgjengelige for kvinner, er arbeidsoppgaver, aktiviteter og arenaer.

Gjennomgangen av tekstene har vist at det forekommer ulike forståelser av relasjonen mellom kvinne og mann. Tekstene kan sies å gi uttrykk for to ulike diskurser om asylsøkende kvinner. Det er viktig at dette er diskurser om asylsøkende kvinner, ikke om kvinner generelt. De står i relasjon til diskurser om kvinner på et mer nasjonalt nivå i Norge, men fordi det er ”ikke-norske” kvinner det er snakk om vil styrkeforholdet mellom diskursene bli annerledes.

Disse diskursene er min konstruksjon, men det betyr ikke at de er uten røtter i virkeligheten. Poenget er at de i denne sammenheng er et resultat av de spørsmål jeg har stilt til materialet og den nærlesingen jeg har gjort av materialet.

De to diskursene har jeg kalt:

- Kvinnen som likestilt mannen
- Kvinnen som underordnet mannen

Innenfor hver av disse diskursene kan kjønn få to betydninger, som igjen angir ulike diskursive posisjoner for kvinnene. De ulike diskursene kan settes opp i følgende skjema:

Figur 8.1.

Diskurs; Kvinnen som likestilt mannen Kjønn uvesentlig.	Diskurs; Kvinnen som likestilt mannen Kjønn likevel vesentlig for både kvinner og menn.
Diskurs; Kvinnen som underordnet menn Kjønn derfor vesentlig.	Diskurs; Kvinnen som underordnet mannen. Kjønn likevel uvesentlig.

I diskursteoretiske termer, kan en si at det innenfor feltet asylmottak foregår en diskursiv kamp om hvilken betydning "kvinnelig beboer" skal ha, og hvilken betydning kjønn skal ha. Kvinne gjøres til moment gjennom meningstilskrivning på to ulike og motstridende måter, som sidestilt mannen og som underordnet mannen. Kvinne er dermed en flytende betegn, et tegn som ulike diskurser kjemper om å innholdsutfylle på hver sin måte (Jørgensen og Phillips 1999).

8.6. Diskursiv kamp

Ved at diskursens mål er å fastlåse elementer i momenter ved å lukke andre betydninger ute, blir konflikt/antagonisme et viktig begrep. Gjennom lesingen av tekstene har jeg analysert frem to ulike diskurser om kvinner i dem. De står i motsetning til hverandre. Disse kan ses som kampen om å meningsutfylle hva "kvinnelige beboer" skal bety. De subjektposisjonene og dermed identitetene som er tilgjengelige innenfor de ulike diskursene kjemper om å vinne terreng. Hva er så forholdet mellom motstridende diskurser? Laclau og Mouffe tilbyr ingen diskursorden, som kan klargjøre dette forholdet. Jørgensen og Phillips foreslår å utvide diskursteorien ved å innføre "diskursorden" som et begrep. Dette for å kunne redegjøre for hvordan ulike diskurser konkurrerer i samme rom (1999). Dette begrepet hentes fra Faircloughs kritiske diskursanalyse. Diskursorden kan defineres som: "Diskursorden betegner altså forskjellige diskurser, der velvist dekker samme terræn, som de konkurrerer om at indholdsudfylde på hver deres måte" (1999:147).

Diskursene om kvinnen som likestilt mannen og kvinnen som underordnet mannen støter sammen i feltet asylmottak. Hva er forholdet mellom de ulike diskursene i samme terreng? Hvilken betydning får det om den ene diskursen aksepteres som beskrivelse av virkeligheten fremfor den andre, om kvinnene tales til eksistens som likestilt eller underordnet? I neste kapittel skal jeg analysere de to diskursene ved hjelp av Laclau og Mouffes diskursteori. Hensikten er å se hvilke konsekvenser det kan få for kvinner i asylmottak om en diskurs vinner frem i terrenget fremfor den andre.

9. Analysen satt i et diskursteoretisk perspektiv

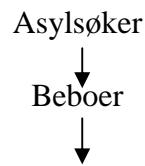
I dette kapitlet løftes analysen opp på et annet nivå. Jeg går fra å analysere tekstene til å analysere diskursene som ble presentert i det foregående kapitlet. Ved hjelp av diskursanalysen til Laclau og Mouffe, vil analysen tas et skritt videre. Her vil jeg se etter de subjektposisjoner som diskursen stiller til rådighet. En søking etter diskursenes nodalpunkter, de sentrale tegn som andre tegn plasserer seg rundt, vil være utgangspunktet.

”Asylsøker” er med Laclau og Mouffes begreper et element. Først gjøres en avgrensning av hva asylsøker skal bety i denne sammenheng; en som bor på asylmottak. Her utelukkes andre som søker opphold i landet, men er bosatt utenfor mottak-systemet. Tidsaspektet er også sentralt, ved at en ikke lenger er asylsøker når søknad om oppholdstillatelse er behandlet. I denne sammenheng blir asylsøker beboer. ”Beboer” kan forstås som et nodalpunkt. Tekstene og artikulasjonen sirkler rundt dette begrepet. Men innenfor ulike diskurser får beboer ulik betydning. Det finnes flere og konkurrerende måter å forstå hva dette elementet skal bety. De to diskursene meningsutfyller elementet beboer ulikt.

9.1. Diskursen om kvinnen som likestilt med mannen.

Innenfor denne diskursen søkes elementet ”beboer” meningsutfyllt uavhengig av kjønn. Dermed kan en forstå kvinnelige og mannlige beboere som likestilt. Men beboer er fremdeles lite innholdsutfyllt, så en videre leting etter hvordan dette meningsutfylles videre er nødvendig. Innenfor diskursen er det ikke full kjønnsnøytralitet, men der hvor det henvises til ”kvinner” og ”menn” er de sidestilt, og de gis ikke ulikt meningsinnhold. Det skal tas hensyn til at beboere er kvinner og menn, uten at det settes opp noe motsetningsforhold eller et hierarkisk forhold mellom dem. En beboer kan like gjerne være en kvinne som en mann, uten at det får konsekvenser for hva det skal bety. Beboer drar med seg ekvivalenskjeder som; deltakelse, innflytelse, involvering, myndig, medvirkning og individualitet. Figuren viser hvordan ”beboer” meningsutfylles.

Figur 9.1.

Ekvivalenskjeder:

deltakelse
innflytelse
involvering
myndig
medvirkning
individualitet

Innenfor denne diskursen fremstilles beboer på en bestemt måte. Ved at individualitet er et begrep som gjennomgående knyttes til beboer, vil vektlegging av at beboere er ulike, være sentralt. Det finnes mange ulike beboere, noe det skal tas hensyn til. Videre vil de individuelle beboerne være rasjonelle og myndige personer, med innflytelse på egen situasjon i mottaket. De skal delta i utforming av egen hverdag. På noen områder skal de sidestilles med de ansatte, ved at de kan delta i deler av driften av mottaket.

Diskursen gir handlingsanvisninger til de som identifiserer seg som beboere. Beboeren får sin identitet ved å bli representert diskursivt. Den diskursive konstruksjonen av beboer er uavhengig av om det er kvinne eller mann. Ekvivalenskjedene synliggjør at de identiteter som er tilgjengelige for beboerne innenfor diskursen er lite begrensende. Det gis rom for deltakelse der den enkelte beboer har innflytelse og myndighet.

9.2.Diskursen om kvinnen som underordnet mannen.

Innenfor diskursen "Kvinnen som underordnet mannen" uttrykkes en annen forståelse av forholdet mellom kvinnelige og mannlige beboere. Oppbygging og inndeling i kvinner som en egen gruppe er et uttrykk for en spesiell måte å forstå samfunnet på. Det er ikke tilfeldig at kvinner settes i egen gruppe slik som vist over. Gjennom denne diskursen, får elementet kvinnelig beboer, sin betydning gjennom hva hun ikke er, mannlige beboer. Denne oppdelingen av kvinner i en egen gruppe, er å forstå som en reduksjon av muligheter (Jørgensen og Phillips 1999). Her søkes elementet "kvinne" innholdsutfyllt på en måte som

kan sies å være et uttrykk for en begrensning av muligheter for de beboere som er av kvinnekjønn i tråd med diskursen om kvinner som underordnet mannen. Innenfor denne diskursen blir kvinne til et moment ved at hun er står i motsetning til det som innholdsutfyller elementet ”mann”.

De ekvivalenskjeder som ”kvinnelig beboer” drar med seg, begrenser de antall posisjoner som beboere som identifiserer seg som kvinner kan innta. Det ligger som en forutsetning at kvinner ikke ønsker å delta. Dette kommer til uttrykk ved at det forutsettes at kvinner må motiveres til deltakelse i beboerrådene. Dette står i motsetning til de mannlige beboerne som ikke trenger tilsvarende motivasjon fra de ansatte. Menn er så oppsatt på å delta i beboerråd at de faktisk må holdes tilbake, ved at noen plasser er forbeholdt de kvinnelige beboerne. Dette er uttrykk for et syn på kvinnelige beboere som passive og de mannlige som aktive. Kvinnene må hjelpes og løftes frem av de ansatte. Dette bekreftes også av intervjuene. Kvinnene oppfatter at de plasseres i en underordnet posisjon i forhold til mennene, noe de beskrev som at den norske likestillingen, kun gjelder de norske kvinnene. Det var ingen subjektposisjoner tilgjengelige for kvinner hvor det var mulig å være deltaker på lik linje som mannlige beboere.

Det sosiale rom som asylmottak utgjør, fremstilles som bestående av beboere (menn), og i tillegg noen beboere med særskilte behov(kvinner). Elementene kvinne og mann kan ses som identitetens nodalpunkter (Jørgensen og Phillips 1999). Ulike diskurser vil søke å innholdsutfylle disse elementene på ulike måter. Da ingen diskursen råder suverent alene, vil individet måtte forholde seg til ulike diskurser og ulike forventninger avhengig av om en er kvinne eller mann. Diskursen om kvinner underordnet mannen, knytter seg til diskursen om de dominerende muslimske mennene. I følge en slik diskurs er underordningen er noe kvinnene har med seg fra egen kultur. Muslimske menn er gammeldags – tenkende menn som ikke vil akseptere den norske likestillingstankegangen. Dette knytter seg også opp mot en diskurs om privatlivets fred. Det er stor motstand mot å bry seg med forhold internt i familien.

Ved at kjønn er det som gjøres sentralt som identitetsmulighet, vil andre muligheter utelukkes. Kvinner blir like gjennom sitt kjønn, og andre identitetskategorier som for eksempel alder, utdanning eller sosiokulturell status, blir ikke aktualisert. Noen tilsvarende gruppedannelse finnes ikke knyttet til mannlige beboere. Her blir individuelle hensyn og behov nøkkelbegrep.

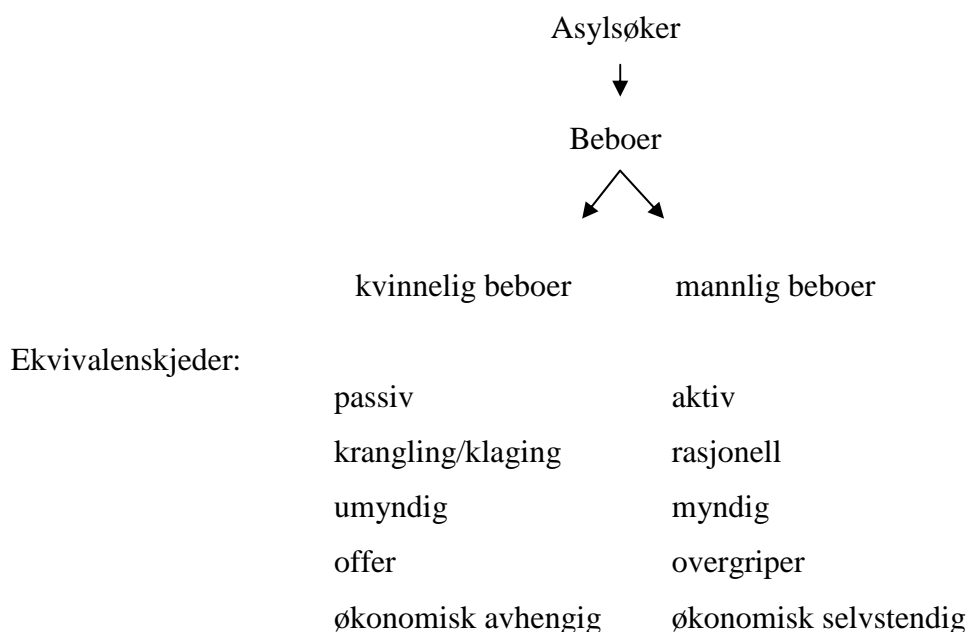
Dermed finner det ikke sted en tilsvarende begrensning av muligheter for de mannlige beboerne.

Innenfor diskursen utelukkes også noen menn. Menn med særskilte behov er ingen kategori. Det vil si at ”menn med særskilte behov” er en type beboer som skyves ut i det diskursive feltet. Kategorien mannlig beboer må ses i relasjonen til hva han ikke er, beboer med særskilte behov. Hva kategorien mann kan bety finnes altså i sammenhengen mellom dokumentets ulike deler. Gjennom oppdelingen av dokumentet blir en beboer en ”frisk mann i sin beste alder”.

Motsatt skyves de kvinnelige beboerne uten særskilte behov ut i det diskursive feltet. En slik artikulering av kvinner som gruppe konstituerer kvinner som noe annet enn beboer. Hun defineres ut av beboergruppen. En kan her se hvilke ekvivalenskjeder ”kvinnelig beboer” bringer med seg. Hun har særlige behov, og assosieres med umyndighet og dårlig helse. Dette innebærer i neste omgang at kvinner assosieres som hjelpetregende og i behov av at noen tar var på dem.

Innenfor diskursen blir det å være kvinnelige beboer, ekvivalent med å ha særskilte behov. Diskursen om kvinner i asylmottak, utelukker kvinner som beboer. En kvinne kan ikke bare være en beboer. Å være beboer av kvinnekjønn, lukkes inne i diskursen om beboere med særskilte behov. Figuren under viser hvilke ekvivalenskjeder som bidrar til å konstituere kvinnelige kontra mannlige beboere.

Figur 9.2.

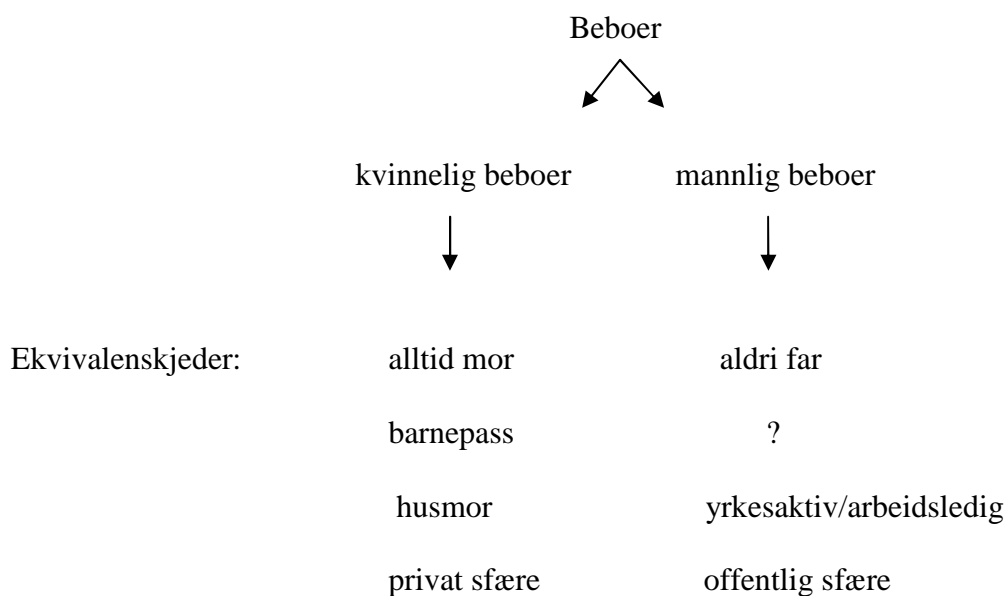

Ekvivalenskjedene synliggjør en gjennomgående enhetlig meningstilskrivning, hvor mannlig og kvinnelige identiteter i asylmottakene innholdsutfylles som motpoler.

9.2.1. Kjønn som nodalpunkt – konsekvenser for kvinnene

Innenfor diskursen ”kvinnen underordnet mannen”, er kvinne og mann nodalpunkter. De utgjør et slags sentrum i diskursen, noe som innebærer at andre elementer blir momenter i relasjon til hvilket kjønn beboeren har. Den betydning kjønn får blir tydelig gjennom de situerte aktiviteter som henholdsvis kvinne og mann knyttes til i asylmottaket. Dette er også å løsrive kjønn fra egenskaper ved individet, og knytte kjønn til handling i situasjoner (Strandell i Haavind 1999). Kvinne og mann forstås dermed ikke som noe beboerne *er*, men noe de *gjør*. Det er å søke etter hvilke handlingsalternativer som stilles til rådighet for kvinnelige beboere, og i neste omgang hvilke subjektposisjoner disse handlingene utpeker. Det å ha barn eller ikke ha barn innholdsutfylles ulikt avhengig av om beboeren er kvinne eller mann. Det å være kvinne drar med seg ekvivalenskjeder knyttet til det å være mor, enten kvinnen har barn eller ikke. Motsatt gjelder for mannlige beboere. De knyttes ikke til det å være far uansett om de har barn eller ikke.

Figur 9.3.

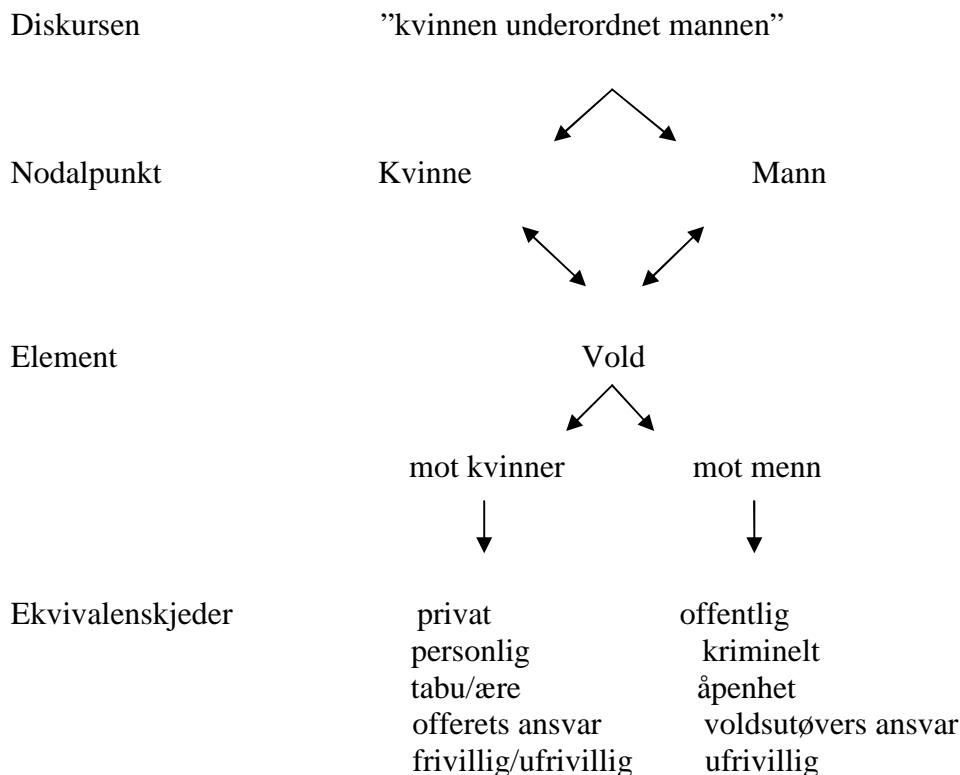
Ved å gå inn og se på hvilke ekvivalenskjeder henholdsvis kvinne og mann drar med seg i forhold til det å være beboer slik figuren viser, blir noen diskursive kategorier umulige. Det å

være yrkesaktiv kvinne, eller omsorgsgivende mann skiller ut i det diskursive rom. De posisjoner som er tilgjengelige er knyttet til tradisjonelle maskuline og feminine aktiviteter (Søndergaard i Haavind 1999).

9.2.2. Kjønn som nodalpunkt – konsekvenser for håndtering av vold.

”Vold” er et element som innholdsutfylles ulikt, avhengig av kjønn, innenfor denne diskursen. Lesingen av tekstene synliggjør at forståelsen av vold avhenger av om offeret er en kvinne eller en mann. Figuren under viser hvordan ”vold” står i relasjon til henholdsvis ”kvinne” og ”mann”. De ekvivalenskjedene vold drar med seg, ser svært ulike ut avhengig av kjønn. Kvinne og mann blir nodalpunkter innenfor denne diskursen.

Figur 9.4.

Måten kvinnelige identiteter stilles til disposisjon på innenfor diskursen, får dermed konkrete konsekvenser ved måten andre momenter relaterer seg rundt nodalpunktene kvinne og mann. Jeg har valgt å sette opp ekvivalenskjedene både for kvinne og mann, for å synliggjøre dikotomiene som fremkommer i diskursen. Som figuren viser er ekvivalenskjedene svært ulike avhengig av om volden retter seg mot kvinner eller om den retter seg mot menn. I det følgende tar jeg utgangspunkt i ekvivalenskjeden som kvinnelige beboer drar med seg i

forhold til vold. Når volden retter seg mot kvinner blir den privatisert og mye ansvar legges på kvinnen.

Leira hevder at fortiden lever i nåtiden (2003). Ekvivalenskjedene kan tyde på at innenfor denne diskursen lever fortiden i beste velgående. Det er fortsatt slik at kvinnen gjøres ansvarlig for de overgrep hun utsettes for, ved at volden blir plassert i det private og personlige. Den er knyttet til tabu og ære, dermed blir det vanskelig å gjøre noe med det. Tabu og ære blir knyttet til kvinnen, ikke til de ansatte eller hjelperne som kvinner forholder seg til. Ved å la diskursen om kvinnen som underordnet mannen vinne frem i terrenget, vil både kvinners og menns mulige subjektposisjoner bli begrenset.

10. Avslutning

I oppgaven har jeg foretatt en nærlesing og en diskursanalyse av dokument – tekster og intervju – tekster. Jeg har ved hjelp av Laclau og Mouffes diskursteori fokusert på hvilke subjektposisjoner gjøres tilgjengelig gjennom talen om kvinner i asylmottak. Hensikten med diskursanalysen har vært å få øye på strukturer som får betydning for kvinners situasjon i asylmottak.

Analysen av diskursene viser at ekvivalenskjedene for henholdsvis kvinnelige og mannlige beboere blir svært ulike. De ekvivalenskjedene som elementet mannlige beboer trekker med seg innenfor de to diskursene står i liten grad i motsetning til hverandre. Noen posisjoner er imidlertid ikke til disposisjon for menn innenfor diskursen om kvinnen som underordnet. Her blir mannen som far og omsorgsperson stengt ute i det diskursive rom. Også mannlige beboere med særlige behov blir utelukket. En slik artikulering av mannlige beboere vil også ha konsekvenser for de kvinnelige beboerne ved at de artikuleres som motsetninger. Kvinnelige beboere gjøres til moment gjennom fravær av å være mannlige beboere.

For kvinner stiller det seg annerledes. Analysen av materialet viser at ekvivalenskjedene som de ulike diskursene drar med seg, bidrar til å konstituere virkeligheten på to måter, noe som innebærer to svært ulike artikuleringer av kvinnelige beboere. Innenfor diskursen ”kvinnen som likestilt med mannen” finnes ingen motsetning mellom det å være kvinne og det å være beboer. Kjønn gjøres ikke relevant.

Innenfor diskursen om ”kvinnen underordnet mannen” gjøres derimot kjønn relevant. Ekvivalenskjedene for kvinnelig beboer innenfor de ulike diskursene står i sterk motsetning til hverandre. Disse motsetningene kan settes opp skjematisk slik i figur 10.1:

Ekvivalenskjeder:

<u>”Kvinnen likestilt mannen”</u>	<u>”Kvinnen underordnet mannen”</u>
↓	↓
Deltakelse	Passiv/den private sfære
Innflytelse	Økonomisk avhengig
Involvering	Offer
myndig	umyndig
medvirkning	eventuell medvirkning ved hjelp av andre
individualitet	gruppedannelse, mor

De to diskursene kan ses som en antagonisme, de kjemper om å definere det sosiale på hver sin måte. Når det å være kvinnelig beboer utelukker det å være myndig å ha innflytelse, er det uttrykk for at diskursene stiller antagonistiske posisjoner til rådighet for kvinnene. De som identifiserer seg som kvinner kan ikke samtidig identifisere seg som aktive deltakere på linje med de mannlige beboerne. Dermed står det å være kvinne i motsetning til det å være beboer, i betydningen myndig.

Hvilken diskurs som vinner frem i feltet, vil dermed ha betydning for hvilke subjektposisjoner som stilles til tilrådighet for kvinnene. I dokumenttekstene artikuleres de to diskursene parallelt, men analysen viser at oppbyggingen av dokumentene bidrar til at den likestilte kvinnelige beboeren skyves ut i det diskursive feltet. I intervjumaterialet blir denne tendensen forsterket gjennom artikuleringen. Det foretas en hegemonisk intervensjon, hvor de faktiske mulighetene som er til stede, begrenses for kvinnene. Artikulasjonen synes å begrense betydningen av elementet kvinnelig beboer innenfor diskursen ”kvinnen som underordnet mannen”.

Når kvinnen i intervjuet innledningsvis sier at menneskerettigheter og likestilling ikke gjelder for kvinnelige beboere, men kun for norske kvinner, er det i overensstemmelse med de subjektposisjonene som er tilgjengelige for kvinnene innenfor diskursen ”Kvinnen som underordnet mannen”. Hun artikulerer seg innenfor den hegemoniske diskursen.

Videre viser analysen at "kvinne" som nodalpunkt får betydning for hvordan elementet vold meningsutfylles. Dette får direkte konsekvenser for hvordan vold mot kvinner forstås og kan bidra til at kvinner blir mer utsatt når det gjelder vold. Samtidig blir det til hinder for at kvinnene får nødvendig hjelp og beskyttelse fra personalet i asylmottakene.

Ved å rette blikket mot strukturene, her forstått som diskurser innenfor kulturen, blir det synlig at underordningen av kvinnen ikke bare er et resultat av et hierarkisk forhold mellom kjønnene i de landene som beboerne kommer fra. Analysen viser at det finnes strukturer som bidrar til å opprettholde underordningsforholdet også etter ankomst til Norge. Dermed er de subjektposisjoner som er mer tilgjengelige for kvinner flest, ikke like tilgjengelige for kvinnelige beboere i asylmottak.

Litteraturliste

- Berg og Sveaass m fl. 2005. *Det hainnle om å leve. Tiltak for å bedre psykisk helse for beboere i asylmottak*. Trondheim: SINTEF.
- Berge, Kjell Lars. 2003. "Hvor er makten i teksten?" i K.L. Berge og T.A. Trippestad (red). *Maktens tekster*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bourdieu, P. 1991. *Language and Symbolic Power*. Polity Press.
- Bourdieu, P. [1998] 2000. *Den maskuline dominans*. Oslo: Pax Forlag AS.
- Bourdieu, P. og Wacquant J.D. 1995. *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo: Det norske Samlaget.
- Bourdieu, P. og Wacquant J.D. [1992] 1996. *Refleksiv sosiologi*. København: Hans Reitzels Forlag
- Børjeson og Palmblad, Eva. 2007. *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Lieber.
- Connell, R. W.1987: *Gender and Power*. Cambrigde: Polity Press.
- Connell R.W. 1987: *Society, The person and sexual politics*. U.K.: Polity Press
- Eriksen, T.Hylland (red). 2001. *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fay, Brian. 1996. *Contemporary Philosophy of Social Science*. Oxford. Blackwell Publishing.
- Foucault, M. [1969] 2002. *The Archeology of knowledge*. London, New York: Routledge.
- Foucault, M. [1971] 1999. *Diskursens orden*. Oslo: Spartacus Forlag
- Foucault, M. [1979]1995. *Seksualitetens historie I, Viljen til viten*. Oslo: Exil Forlag.

- Foucault, M, Engelstad F. og Falkum E. 1999. *Galskapens historie i opplysningens tidsalder*. Oslo: Gyldendal.
- Gilligan, Carol. 1982. *In a different voice; Psychological theory and womens development*. Cambridge Mass: Harvard University Press.
- Glomens, E. 2001. *Alt jeg kan si. Språk, virkelighet og subjektets stemme*. Oslo: Cappelen Akademiske forlag.
- Gunew, Sneja. 2004. *Haunted Nations. The colonial dimensions of multiculturalisms*. London, New York: Routledge.
- Jakobsen m fl. 2007. *Psykisk helse i mottak: Utprøving av instrumenter for kartlegging av psykisk helse hos nyankomne asylsøkere*. Oslo: NKVTS.
- Holst, Cathrine (red). 2002. *Kjønnsrettferdighet. utfordringer for feministisk politikk*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Holter, Harriet. 1977. *Kvinneforskning: Historisk utvikling og aktuelle motsetninger. I I kvinners bilde*, red. A.M. Berg, Å. Berge, A. Kalleberg og A. Leira. Oslo: Pax.
- Haavind, Hanne (red). 1999. *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Isdal, Per. 2000. *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Kravspesifikasjonen til driftsreglementet gjeldene fra 1.1.2008 (Kravspesifikasjonen).
- Kvale, Steinar. 1997. *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Oslo. Gyldendal Akademiske.

- Laclau, Ernesto og Mouffe Chantal. (1985) 2001. *Hegemony and Socialist Strategy. Second Edition*. London, New York: Verso.
- Lauritsen, K. og Berg, B. 1999. *Mellom håp og lengsel. Å leve i asylmottak*. Trondheim: SINTEF.
- Leira, Halldis. 2003. *Det gode nærvær. Kulturens psykologiske betydning*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Levin, Irene. 2004. *Hva er sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Levin, Irene og Trost, Jan. 2005. *Hverdagsliv og samhandling. Med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Moi, Torill. 2002. *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Neumann, I.B. 2001. *Mening, materialitet og makt: en innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Norsk Folkehjelp. 2003. *Avmakt og mestring. En rapport om vold og seksuelle overgrep i flyktningsmottak*.
- NOU 2003:31. *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*. Oslo: Justis og politidepartementet.
- Reglement for drift av statlige mottak gjeldene fra 1.1.2008 (Driftsreglementet).
- Siim, Birthe. 2003. *Medborgerskabets utfordringer – etniske minoritetskvinders politiske myndiggjørelse*. Magtutredningen. Danmark.
- Skogøy, Elin. 2008. *Arbeid med voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn*. Oslo: Norsk kompetansesenter for vold og traumatisk stress.

Skytte, Marianne. 2001. *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Stortingspreposisjon nr. 1/2006-2007. *For budsjettåret 2007*.

Storingsmelding nr. 11/2007-2008. *På like vilkår: kvinners rettigheter og likestilling i utviklingspolitikken*.

Sveaas, N. Hauff, E. (red). 1997. *Flukt og fremtid – Psykososialt arbeid og terapi med flyktninger*. Oslo: Ad Notam, Gyldendal.

Sætersdal, Barbro og Heggen, Kristin. 2002. *I den beste hensikt? ”ondskap i behandlingssamfunnet”*. Oslo: Akribe Forlag.

Søndergaard, Dorte Marie. 2000. *Destabiliserende diskursanalyse; veje ind i poststrukturalistisk inspireret empirisk forskning*. I Haavind, Hanne (red). 2000. *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Thomassen, Magdalena. 2006. *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse og sosialfag*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Thorsen og Toverud(red). 2002. *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gedde-Dahl, T. 2002. Å lese læreplaner. I Tønnesson, J og Gedde-Dahl, T. 2002. *”Den flertydige sakprosaen: nye tekstanalyser*. Bergen: Fagbokforlaget.

Ulvik, Oddbjørg Skjær. 2007. *Seinmoderne fosterfamilier. En kulturpsykologisk studie av barn og voksnes fortellinger*. Oslo: Unipub.

Widerberg, Karin. 2001. *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt”*. Oslo: Universitetsforlaget.